

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN SOSYAL
SERMAYE DÜZEYLERİ: İSTANBUL VE ŞANLIURFA ÖRNEKLERİ**

YUNUS EROĞLU

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN

ŞUBAT-2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN
SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİ: İSTANBUL VE
ŞANLIURFA ÖRNEKLERİ

DOKTORA TEZİ

Yunus EROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı

“Bu tez 09/02/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYELERİ	KANAATİ
Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	Başarılı
Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN	Başarılı
Prof. Dr. Ergün YILDIRIM	Başarılı
Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN	Başarılı
Doç. Dr. Recep YILDIZ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Yunus EROĞLU

09/02/2022

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşum sürecinde, tez konusunun ve metodolojisinin belirlenmesi sürecinde, saha çalışması öncesinde ve sonrasında her daim destekçim olan, doktora öğrenimim boyunca beni cesaretlendiren Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez danışmanım Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN, tez izleme komitesinde yer alan Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN ve Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN’a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışmam süresince her zaman fikrini ve yorumlarını benden esirgemeyen, deneyimlerini ve zamanını her zaman benimle paylaşan Şener KAYA abime sonsuz teşekkürler...

Doktora tez dönemimin en yoğun ve stresli zamanlarında dahi yanımda olan, bana güvenip her koşulda destek olan annem Gülbahar ve babam Mazhar’a, doktora çalışmam devam ederken büyük bir mutlulukla kaderimizin bağlandığı ve bu tezi “doktora tezimiz” olarak gören güzel eşim Esra’ya sonsuz minnet borcum olduğunu biliyorum. Bu yüzden bu tezi büyük bir onurla size adıyorum.

Yunus EROĞLU

09/02/2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	x

GİRİŞ..... 1

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE..... 5

1.1. Sosyal Sermayenin Kavramsal ve Kuramsal Analizi..... 5

1.1.1. Sosyal Sermayenin Kavramsal Analizi 5

1.1.1.1. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi..... 12

1.1.1.2. Sosyal Sermayenin Unsurları 19

1.1.1.3. Yapısına Göre Sosyal Sermaye Türleri 25

1.1.2. Sosyal Sermayenin Kuramsal Analizi 28

1.1.2.1. Pierre Bourdieu: Eşitsizliğin Yeniden Üretimi..... 28

1.1.2.2. Samuel Coleman: Rasyonel Tercih Kuramı 33

1.1.2.3. Robert Putnam: İletişim Ağları ve Sosyal Organizasyonlar..... 35

1.1.2.4. Francis Fukuyama: Güvene Dayalı İletişim 37

1.2. Göç Olgusunun Kavramsal ve Kuramsal Boyutları 41

1.2.1. Göç Olgusunun Kavramsal Analizi 41

1.2.1.1. Göç Olgusu ve Tanımları..... 41

1.2.1.2. Kitlemel Zorunlu Göçler 43

1.2.1.3. Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler..... 47

1.2.2. Göç Olgusunun Kuramsal Analizi 49

1.2.2.1. Klasik Göç Kuramları..... 49

1.2.2.2. Çağdaş Göç Kuramları 56

2. BÖLÜM: UYGULAMALI ARAŞTIRMA..... 68

2.1. Araştırmanın Metodolojisi 68

2.1.1. Araştırmanın Kapsamı 68

2.1.1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi..... 68

2.1.1.2. Araştırmanın Problemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları 69

2.1.1.3. Araştırmanın Alana Katkısı 70

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi	71
2.1.2.1. Araştırma Soruları ve Hipotezler	72
2.1.2.2. Araştırmanın Örneklemi	73
2.1.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Süreci	74
2.2. Araştırmanın Bulguları.....	77
2.2.1. İstanbul ve Şanlıurfa’da Gerçekleştirilen Saha Araştırmasının (Yarı Yapılandırılmış Mülakat ve Anket) Katılımcılarının Demografik Özellikleri.....	77
2.2.2. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Karar Sürecini Kolaylaştıran Temel Etkenler ve Mekânsal Dağılımları	88
2.2.3. Suriyeli Sosyal Sermayesine Türkiye’deki Göçmen Karşıtlığının Etkileri.....	96
2.2.4. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sosyal İlişkileri, Toplumsal Katılımları ve Sosyal Sermaye Yaratımları.....	104
2.2.5. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sosyal Organizasyonlara Katılımları Üzerinden Sosyal Sermaye Değerlendirmesi	113
2.2.6. İstanbul ve Şanlıurfa’daki Suriyelilerin Güven Düzeyleri, Güven Çapları ve Bu Güven Ağlarının Sosyal Sermaye Düzeylerine Yansımaları.....	133
SONUÇ	150
KAYNAKÇA	158
EKLER.....	164
ÖZGEÇMİŞ	181

ÖZET	
Başlık: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sosyal Sermaye Düzeyleri: İstanbul Ve Şanlıurfa Örnekleri	
Yazar: Yunus EROĞLU	
Danışman: Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	
Kabul Tarihi: 09.02.2022	Sayfa Sayısı: X (ön kısım)+181 (ana kısım/tez)
Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları bölgedeki kent halkının sosyal sermayesine etkisini ve kendi grup-içi sosyal sermayesini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, metodolojik anlamda İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinin sosyal sermaye çalışmalarına katkı sunması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinin sosyo-kültürel farklılıklardan kaynaklı olarak oluşan Suriyeli algısının sosyal ilişkilere ve sosyal sermaye oluşturma sürecine etkisini anlamlandırması bakımından da önemli bulgular ortaya koymaktadır. “Yakınsayan Paralel Karma Yöntem” araştırma desenine göre yapılandırılmış olan bu çalışma; İstanbul ve Şanlıurfa’daki Suriyeli mültecilerin kentteki sosyal sermaye rezervlerini nasıl etkilediğini, yapılan nitel ve nicel çalışmalarla saptamaktadır. Nitel araştırma yönteminde veriler yarı yapılandırılmış mülakat sorularıyla, nicel araştırma yönteminde ise veriler anket çalışması ile toplanmıştır. Ayrıca her iki araştırma yönteminin örnekleme, kartopu örnekleme olarak saptanmış olup elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması veri analizleri basamaklarına göre gerçekleştirilmiştir. Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler ile Suriyelilere komşuluk eden İstanbul ve Şanlıurfa kent halkının sosyal sermaye düzeylerini toplumsal güven, komşuluk ilişkileri, Suriyeli algısı, sosyal ağlar, gönüllü organizasyonlara katılım ve güven çapı gibi parametreler üzerinden değerlendiren bu tez araştırması, elde edilen verileri her iki grup düzeyinde ve kent bileşenlerini dikkate alarak saptamıştır. Bu araştırmadan elde edilen veriler, özellikle İstanbul kentinde yaratılan negatif Suriyeli algısı nedeniyle güven düzeylerinin düşük seviyelerde ölçüldüğünü, komşuluk ilişkilerinin zayıf seyrettiğini ve buna bağlı olarak sosyal sermaye düzeylerinin düşük seviyelerde ölçüldüğünü ortaya koymuştur. Diğer taraftan Şanlıurfa kentinden elde edilen veriler ise Şanlıurfa halkının Suriyeli göçmenleri güven çaplarına dahil ettiklerini, görece daha etkili iletişim kanallarının olduğunu ve buna bağlı olarak da Suriyelilerle ilişkilerin düşük seviyelerde de olsa sosyal sermaye kaynağı yarattığını ortaya çıkarmıştır. Sosyal sermaye seviyelerinin düşük seviyelerde seyretmesinin nedeni; Türk ve Suriyeli topluluklar arasında karşılıklı ilişkilerin sınırlı düzeyde ya da tamamen kopuk olması, gönüllü organizasyonlara katılımın her iki grup için de düşük seviyelerde ölçülmesi ve karşılıklı etkileşime engel olan güvensizlik ortamının oluşturulan önyargılardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Güven, Suriyeliler, Göç, Sosyoloji	

ABSTRACT	
Title Of Thesis: Social Capital Levels of Syrians Under Temporary Protection: Examples From Istanbul and Şanlıurfa	
Author of Thesis: Yunus EROĞLU	
Supervisor: Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	
Accepted Date: 09.02.2022	Number of Pages: X (front)+181 (Thesis)
This study, which aims to evaluate the impact of Syrian immigrants living in Turkey on the social capital of the urban people in the region where they live, and their in-group social capital, is important in terms of contributing to the social capital studies of the cities of Istanbul and Sanliurfa in a methodological sense. In addition, it reveals important findings in terms of making sense of the effect of the Syrian perception, which is caused by the socio-cultural differences of the cities of Istanbul and Sanliurfa, on social relations and the process of creating social capital. This study, which was structured according to the "Converging Parallel Mixed Method" research design; It determines how the Syrian refugees in Istanbul and Sanliurfa affect the social capital reserves in the city through qualitative and quantitative studies. In the qualitative research method, the data were collected with semi-structured interview questions, and in the quantitative research method, the data were collected with a questionnaire. In addition, the sample of both research methods was determined as snowball sampling, and the analysis and interpretation of the obtained data was carried out according to the data analysis steps. This thesis research, which evaluates the social capital levels of Syrians under temporary protection and the people of Istanbul and Sanliurfa neighboring Syrians, on the basis of parameters such as social trust, neighborly relations, Syrian perception, social networks, participation in voluntary organizations and the scale of trust, the data obtained at the level of both groups and determined by taking into account the urban components. The data obtained from this research revealed that trust levels are measured at low levels, neighborhood relations are weak, and social capital levels are measured at low levels, especially due to the negative perception of Syrians created in the city of Istanbul. On the other hand, the data obtained from the city of Sanliurfa revealed that the people of Şanlıurfa include Syrian immigrants in their trust, have relatively more effective communication channels, and accordingly, relations with Syrians create a source of social capital, albeit at low levels. The reason for the low levels of social capital; It has been determined that the mutual relations between the Turkish and Syrian communities are limited or completely disconnected, the participation in voluntary organizations is measured at low levels for both groups, and the insecurity that prevents mutual interaction stems from the prejudices created.	
Keywords: Social Capital, Trust, Syrians, Migration, Sociology.	

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Göçmen Sayıları (Milyon).....	47
Tablo 2: Türkiye’de Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yaş Aralığı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).....	48
Tablo 3: Türkiye’de Suriyeli Nüfusunun En Fazla Olduğu 5 Şehir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).....	49
Tablo 4: Zelinsky’nin Hareketlilik Geçiş Evreleri	61
Tablo 5: Türk Katılımcılar İçin Geliştirilen ve Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları.....	75
Tablo 6: Suriyeli Katılımcılar için Geliştirilen ve Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri için Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları.....	76
Tablo 7: U.S (Şanlıurfa’da Mülakat Araştırmasına Katılan Suriyeli Katılımcılar) Demografik Özellikler.....	77
Tablo 8: U.T (Şanlıurfa'da Mülakat Araştırmasına Katılan Türk Katılımcılar) Demografik Özellikler.....	78
Tablo 9: İ.S (İstanbul’da Mülakat Araştırmasına Katılan Suriyeli Bireyler) Demografik Özellikler.....	79
Tablo 10: İ.T (İstanbul’da Mülakat Araştırmasına Katılan Türk Bireyler) Demografik Özellikler.....	80
Tablo 11: Ankete Katılan Türk Bireylerin Bulundukları Şehre Göre Frekans Dağılımı	81
Tablo 12: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Bulundukları Şehre Göre Frekans Dağılımı ...	82
Tablo 13: Ankete Katılan Türk Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı	82
Tablo 14: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı	82
Tablo 15: Ankete Katılan Türk Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Frekans Dağılımı.....	83
Tablo 16: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Frekans Dağılımı.	83
Tablo 17: Ankete Katılan Türk Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Frekans Dağılımı	84
Tablo 18: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Frekans Dağılımı	84
Tablo 19: Ankete Katılan Türk Bireylerin Mesleklerine Göre Frekans Dağılımı	84
Tablo 20: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Mesleklerine Göre Frekans Dağılımı.....	85
Tablo 21: Ankete Katılan Türk Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Frekans Dağılımı....	85
Tablo 22: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Frekans Dağılımı	86

Tablo 23: Ankete Katılan Türk Bireylerin Hanede Kaç Kişiyle Birlikte Yaşadıklarına Göre Frekans Dağılımı.....	86
Tablo 24: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Hanede Kaç Kişiyle Birlikte Yaşadıklarına Göre Frekans Dağılımı.....	87
Tablo 25: Türk Katılımcılar için Yapılan Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri için Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları.....	88
Tablo 26: Suriyeli Katılımcılar için Yapılan Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları.....	88
Tablo 27: Şanlıurfa'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Şanlıurfa'yı Tercih Etme Nedenleri.....	90
Tablo 28: İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İstanbul'u Tercih Etme Nedenleri.....	91
Tablo 29: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 5 İle Göre Dağılımı	93
Tablo 30: Suriyeli Mültecilerin İstanbul'daki Dağılımı İlk 10 İlçe (2019).....	95
Tablo 31: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Sizce Türkiye'nin En Büyük Sorunu Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	101
Tablo 32: Suriyeli Katılımcılardan Ankete Katılan Bireylerin “Sizce Türkiye'nin En Büyük Sorunu Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	102
Tablo 33: Türk Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	106
Tablo 34: Suriyeli Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	109
Tablo 35: Ankete Katılan Türk Bireylerin Son 5 Yıl İçerisinde Katıldıkları Faaliyetlere Göre Frekans Dağılımı	117
Tablo 36: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Son 5 Yıl İçerisinde Katıldıkları Faaliyetlere Göre Frekans Dağılımı	117
Tablo 37: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üyeliğinizin Mevcut Olup Olmadığını ya da Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşta Faaliyet Gösterip Göstermediğinizi Belirtiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	118
Tablo 38: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üyeliğinizin Mevcut Olup Olmadığını ya da Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşta Faaliyet Gösterip	

Göstermediğinizi Belirtiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	119
Tablo 39: Türk Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	120
Tablo 40: Suriyeli Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	121
Tablo 41: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Sizi Zor Durumda Bırakacak, Tedirgin Edecek, Tehdit Edecek Herhangi Bir Olay ya da Durum Karşısında İlk Başvuracağınız Kişi(Ler) ya da Kurum(Lar) Hangisi Olur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	122
Tablo 42: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Sizi Zor Durumda Bırakacak, Tedirgin Edecek, Tehdit Edecek Herhangi Bir Olay ya da Durum Karşısında İlk Başvuracağınız Kişi(Ler) ya da Kurum(Lar) Hangisi Olur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	123
Tablo 43: Ankete Katılan Türk Bireylerin “İnsanlara Yardım Etme Sorumluluğunu Harekete Geçiren İtici Güç Nedir?” Sorusunun Cevaplarına Göre Frekans Dağılımı	124
Tablo 44: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “İnsanlara Yardım Etme Sorumluluğunu Harekete Geçiren İtici Güç Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	125
Tablo 45: Türk Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi	125
Tablo 46: Suriyeli Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi.....	128
Tablo 47: Türk Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi.....	131
Tablo 48: Suriyeli Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi.....	132
Tablo 49: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	137
Tablo 50: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	138

Tablo 51: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	138
Tablo 52: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı	139
Tablo 53: Türk Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	139
Tablo 54: Suriyeli Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	140
Tablo 55: Türk Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo	141
Tablo 56: Suriyeli Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo	142
Tablo 57: Türk Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo.....	143
Tablo 58: Suriyeli Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo.....	144
Tablo 59: Türk Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi	144
Tablo 60: Suriyeli Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi	145
Tablo 61: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Bir İnsana Yardım Etmeniz için Onu Tanıyor Olmanız Şart Mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı....	145
Tablo 62: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Bir İnsana Yardım Etmeniz için Onu Tanıyor Olmanız Şart Mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı....	147
Tablo 63: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Kendinizi Ne Kadar Dindar Görüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	148

Tablo 64: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Kendinizi Ne Kadar Dindar Görüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı.....	148
---	-----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Köken ve Hedef Ülke Faktörleri ve Göç Etmekte Önemli Engeller	53
Şekil 2: Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Kent Seçim Faktörleri.....	89
Şekil 3: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’deki Sayısal Dağılışı	94
Şekil 4: Komşularının Gözünden Suriyeliler (İstanbul)	97
Şekil 5: Komşularının Gözünden Suriyeliler (Şanlıurfa)	98
Şekil 6: Suriyelilerin Geleceğine İlişkin Görüşler	99
Şekil 7: Suriyeli Komşularla İlişkiler (Şanlıurfa).....	104
Şekil 8: Suriyeli Komşularla İlişkiler (İstanbul).....	104
Şekil 9: İstanbul ve Şanlıurfa’da Suriyelilerle İlişkisel Komşuluk İlişkileri Düzeyleri	112
Şekil 10: Suriyeli Katılımcıların Dernek, Vakıf ya da Gönüllü Organizasyona Katılımları .	114
Şekil 11: Türk Katılımcıların Dernek, Vakıf ya da Gönüllü Organizasyona Katılımları	116
Şekil 12: Suriyeli Katılımcıların Komşularına Yönelik Güven Düzeyleri	134
Şekil 13: Türk Katılımcıların Komşularına Yönelik Güven Düzeyleri	136

GİRİŞ

Toplumun üretimi veya inşası, üyelerinin ustalıklı bir icrasıdır...

ANTHONY GIDDENS

(Sosyolojik Yöntemin Kendi Kuralları)

Bir toplumun kalkınması ya da hedef olarak belirlemiş olduğu menzile ulaşmasının tek bir formunun olduğunu söylemek; temelde sosyal bilimlerin ruhuna aykırı bir durumdur. Bir toplumun devletten ve devletin kurumlarından, toplumdaki ve toplumun kurumlarından bağımsız bir biçimde gelişim göstermesi de katiyen beklenen bir durum değildir. Kaldı ki gelişim denen olgunun bile tam manasıyla tarifi mümkün değildir. Bazı göstergelere bağlı kalınarak (ekonomik kalkınma, refahın yükselmesi, toplumsal itibar vs.) gerçekleşmesi arzu edilen ilerlemeler ise ancak toplumsal inşa süreci neticesinde mümkün hale gelebilmektedir.

Sosyal sermaye böyle bir inşa sürecinin yaratımı olarak toplumsal kalkınmanın başat aktörlerinden birini temsil etmektedir. Sosyal sermayeye abartılı bir sorumluluk yüklenmediği, kavramın literatürde ekonomistlerce, sosyologlarca, siyasetçilerce toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi için itici bir güç olarak görülmesinden anlaşılmaktadır. Temelde sosyal ilişkilerin güvene, hoşgörüye, etkileşime ve dayanışmaya bağlı kalınarak kaynak yaratmasına dayanan sosyal sermaye aynı zamanda karşılıklılık ya da işbirliğine dayanarak da kaynak üretmektedir.

Sosyal sermaye; toplumsal güven, karşılıklılık, komşuluk ve akrabalık ilişkileri, sosyal katılım, toplumsal ilişkiler ve toplumsal etkileşim kaynaklarından hareketle oluşan/oluşturulan ve ekonomik-toplumsal kalkınmanın kayıp halkası olarak da tanımlanan inter-disipliner bir çalışma alanıdır. Sosyal sermaye ölçeklerini oluşturan en temel argümanlar sosyal etkileşim, güven ve sivil katılım göstergeleridir. Bu ölçümler genel anlamda Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından ortaya konulan verilerle değerlendirilmektedir. Bu alanda kavramın teori haline getirilmesi ve anlaşılması açısından önemli çalışmalar gerçekleştiren Pierre Bourdieu, Robert Putnam, Samuel Coleman, Francis Fukuyama özellikle toplumsal etkileşim ve güven konuları üzerinde önemle durmaktadırlar. Sosyal sermaye kavramı incelenirken aile, güven, karşılıklılık gibi unsurlar önemli veriler ortaya koymasına rağmen, genel anlamda “toplumsal güven düzeyleri” sosyal sermayenin en belirleyici argümanı olmaktadır.

Robert PUTNAM, Samuel COLEMAN, Pierre BOURDIEU, Francis FUKUYAMA gibi teorisyenlerce kavramın anlamlandırılması ve teorik bir çerçeveye oturtulması; Dünya

Bankası, Dünya Değerler Araştırması ve OECD'nin toplumsal kalkınmaya etkisi bağlamında alakadar olunması ile üzerinde daha fazla durulan bir kavrama dönüşen sosyal sermaye; bu tez çalışmasında geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin içerisinde bulunmuş oldukları sosyal çevre ve bu çevreyle olan ilişkileri bağlamında ele alınacaktır. Araştırma, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde geliştirmiş oldukları sosyal ilişkilerini, güven düzeylerini, gönüllülük esaslı sivil katılımlarını sosyal sermaye çerçevesinde ele almayı amaç edinmiştir.

Sosyal sermaye, Türkiye'de önemi çok fazla anlaşılmayan konuların başında gelmektedir. Bu alanda geçmişte yapılmış çok fazla çalışma bulunmamasına rağmen, son yıllarda yapılan çalışmalarla önemi gittikçe anlaşılmaya başlamıştır. Türkiye'de sosyal sermaye değerleri World Values Survey (Dünya Değerler Araştırması) verilerine göre oldukça düşük seviyelerde ölçülmektedir. Özellikle güven düzeyinin düşük olması, toplumsal birtakım problemlerin var olduğunu ortaya koymaktadır. Dünya Değerler Araştırması, dünyanın birçok ülkesinde güven, gelir eşitsizliği, sivil ve sosyal katılım gibi göstergelere bağlı olarak ülkelerin gelişmişlik seviyelerini toplumsal değerler üzerinden inceleyen bir kuruluştur. Sosyal sermayenin ölçülmesi hususunda önemli çalışmalar gerçekleştiren Dünya Değerler Araştırması'nın 7. Dalga (2020) Türkiye verileri, Türkiye'nin genel güven düzeyinin, gönüllü kuruluşlara katılım, aktif ve pasif üyelik göstergelerinin düşük seviyelerde ölçüldüğünü göstermiştir. Bu bağlamda 2014 Dünya Değerler Araştırması verilerine göre Türkiye toplumunun yalnızca %11.6'sı çoğu insana güvenilebileceğini düşünürken, yüzde 82.9'luk büyük çoğunluk ise diğer insanlarla etkileşime geçerken çok dikkatli olunması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca gönüllü organizasyonlara, vakıf ya da kuruluşlara üyelik konusunda da düşük seviyelerde ölçümler söz konusudur; bu hususta Dünya Değer Araştırması'nın 2014 yılı göstergeleri; Türkiye'de halkın yüzde 97.4'ünün bir sendikanın üyesi olmadığını; %94.9'unun ise bir partiye aktif üye olmadığını ortaya koymuştur. Sonraki yıllarda yapılan araştırmalar da bu durumun pek değişmediğini ortaya koymuştur. 2017-2020 verilerine bakıldığında Türkiye'nin genel güven düzeyinin %14 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Yine 2017-2020 verilerine göre "farklı dine mensup insanlara güvenir misin?" sorusuna yalnızca %3.0 oranında "evet" yanıtı verilmiştir. "Komşularına güvenir misin?" sorusuna ise %19.0 oranında "kesinlikle güvenirim" yanıtı verilmiştir. Diğer taraftan "insani yardım kuruluşlarına aktif ya da pasif üyelik"lere %92.1 seviyesinde "olumsuz (üye değilim)" şeklinde görüş bildirildiği görülmektedir. Ayrıca göçmenlere ilişkin "İşverenler (ulusal), vatandaşlarına göçmenlerden daha öncelik vermelidir." anket sorusuna ise; % 32.7 oranında

“kesinlikle katılıyorum”, %31.1 oranında “katılıyorum” şeklinde yanıtlar verilmiştir (World Values Survey, 2020). Bu sonuçlar, Türkiye’nin sosyal sermaye kaynakları açısından önemli argümanlar olan güven, gönüllü organizasyonlara katılım ve sosyal ilişkiler alanlarında sermaye üretiminde yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

2011 yılında Suriye’de başlayan savaşın ardından; önce Türkiye’nin Suriye sınırlarına yakın bölgelerine sığınan daha sonra ise Türkiye’nin her bölgesine yerleşen Suriyeli göçmenler, Türkiye’de gerek toplumsal ilişkilerde gerek istihdam, sığınma, uyum, eğitim gibi alanlarda ciddi problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Suriyelilerin yaşadıkları bu problemler sosyal sermaye oluşturma süreçlerini ve toplum içi ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Özellikle geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere ilişkin yaratılan algılar, oluşan güvensizlik ve açılan sosyal mesafe sosyal sermaye rezervlerinin biçimlenmesinde etkili olmuştur.

Araştırmanın Konusu

Bu tez araştırması, 2011 yılından başlayarak kitleler halinde Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin toplumsal birer aktör haline gelme sürecini de dikkate alarak sosyal sermayeye olan etkilerini saptamaya çalışmıştır. Bu anlamda hem kendi aralarında hem de Türk toplumuyla olan ilişkilerinde sosyal sermayeye nasıl ve ne düzeyde kaynak ürettiklerine odaklanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Temelde bu araştırmanın amacı, Suriyeli sosyal sermayesini iç grup ve dış grup bağlamında ele alarak Suriyelilere yönelik yaratılan algıların iki grubun ilişkilerine nasıl yansıdığını saptamak ve sosyal sermayeye etkilerini tartışmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal sermaye düzeylerine ve uyumlarına yönelik olarak biçimlendirilen bu çalışma, Şanlıurfa ve İstanbul illeri alanında yapılacak bir çalışma olması ve literatüre katkı sunması bakımından önemlidir. Çalışmada Suriye’deki savaş durumundan kaçarak Türkiye’ye gelmiş olan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin uyum problemleri, geldikleri şehirdeki komşuluk ilişkileri, sosyal ilişkilere katılımları, imkânları, fırsatları ve bu bağlamda sosyal sermayeye olan etkilerinin irdelenecek olması ile sosyal sermaye çalışmalarına önemli veriler sunmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Karma araştırma desenine göre yapılandırılmış olan bu çalışma; İstanbul ve Şanlıurfa’daki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kentteki sosyal sermaye rezervlerini nasıl etkilediği, yapılacak olan nitel ve nicel çalışmalarla saptamaktadır. Araştırmanın birinci

aşamasını oluşturan nicel çalışmanın anket soruları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikler saptanacak, ikinci bölüm güven düzeyi ve güven çapını ölçmeye yönelik sorular içerecek olup üçüncü bölüm ise iç-grup/dış-grup sosyal ilişkilerinin saptanmasına dair soruları içerecektir. Her iki gruba da (kentte yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve Türk komşuları) uygulanacak olan anket çalışması; 205 Suriyeli, 238 Türk olmak üzere toplamda 443 katılımcıdan veri toplamıştır. Nicel araştırmadan elde edilen veriler, SPSS 16.00 programı ile analiz edilmiş olup özellikle betimleyici frekans tabloları, ki-kare testleri kullanılmış ve alandan toplanan verilerin genel dağılımlarının tespiti üzerine yoğunlaşmıştır.

Göç olgusunun sosyal sermaye ile olan ilişkilerini de tartışan bu araştırma, iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde sosyal sermaye ve göç olgularının kavramsal ve kuramsal analizine yer verilmiştir. Bu bölümde sosyal sermayenin ne olduğu, neler içerdiği, kimler tarafından ve hangi bağlamlarda ele aldığı; göçe dair tanımlar, kuramlar ve yaklaşımlar ele alınmıştır. Bununla birlikte sosyal sermayenin toplumlarda kaynak üretmesi için gerekli olan sosyal ağlar, değerler ve normlar, güven, karşılıklılık gibi unsurlar da bu bölümde ele alınıp sosyal sermayenin türleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca birinci bölümün ikinci kısmında göçe dair tanım ve yaklaşımlar, göçün tarihsel kökenleri ve Türkiye'ye 2011 yılından bu yana kitlesel olarak göç eden Suriyeliler ele alınmışken göç olgusunun kuramsal analizi yapılmış olup hem klasik göç kuramları hem de çağdaş göç kuramları irdelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise araştırmanın kapsamı ve metodolojik yaklaşımı ortaya konulmuştur. Böylelikle araştırmanın önemi, kapsamı, amacı, hipotezleri ve verilerin hangi düzeyde analiz edileceğine dair temel yaklaşımlar bu bölümde ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümü olan Uygulamalı Araştırma, İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde gerçekleştirilen saha araştırmasından elde edilen verilere dayalı olarak birtakım bulgular ortaya koymuştur. Bu bölümde ilkin geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli katılımcıların ve Türk katılımcıların demografik özellikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra geçici kapsamındaki Suriyelilerin göç edilecek mekâna ilişkin kararlarını kolaylaştıran etmenler ve tercih etmiş oldukları kentteki mekânsal dağılımlara yer verilmiştir. Bu doktora tezinin araştırmayı amaç edinmiş olduğu Türk ve Suriyeli katılımcıların sosyal sermaye düzeyleri ise ikinci bölümün “Araştırmanın Bulguları” kısmında altı başlık altında hem anket hem de mülakat verileri ışığında ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Sermayenin Kavramsal ve Kuramsal Analizi

1.1.1. Sosyal Sermayenin Kavramsal Analizi

Sosyal sermaye, günümüzde önemi kavranmaya başlanan interdisipliner bir kavramdır. Özellikle 1990'lı yıllar itibariyle literatüre hızlı bir giriş yapmış, gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişimlerinin devamı, azgelişmiş ülkelerde ise sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında ve yoksulluğun azaltılmasında kayda değer bir kaynak olarak görülmüş ve önemli çalışmalara kaynaklık etmiştir (Şan ve Akyiğit, 2015: 124). Sosyal sermaye kavramı, sosyal ve sermaye gibi iki kavramın bir araya gelmesiyle oluşmuş ve sermayenin maddi olmayan içeriğine odaklanmıştır. Kavram, genel manada topluluk ilişkileri, güven, sivil ve demokratik katılım, yardımlaşma gibi temel değerlerin inşası üzerine kurulmuştur. Kavramın ortaya çıkmasının, yaygınlık kazanmasının ve ekonomik-toplumsal kalkınmanın sağlanması için kavramın ehemmiyet kazanmasının altında yatan nedenler; günümüz toplumlarının içerisinde bulunduğu güvensizlik ve toplumsal çöküştür. Bu bağlamda Robert Putnam'ın *Yalnız Başına Bowling: Amerikan Toplumunun Çöküşü ve Yeniden Canlanması* ve Francis Fukuyama'nın *Büyük Çözülme* ve *Güven* adlı eserleri; günümüzde güvensizlik, ahlâki ve toplumsal çöküş, bireyselleşmenin toplumsal ilişkilere yansması gibi temel meseleler üzerinde durmakta ve sosyal sermaye açısından önemli birer kaynak olan güven, yardımlaşma, paylaşım, karşılıklılık gibi temel değerlerin aşınmaya yüz tuttuğunu ifade etmektedir. Bu eserlerde de ifade edildiği üzere insani ilişkilerin güvensizlik üzerine inşa edilmesi, toplumsal düzenin devamını sağlayan dayanışmacı ve biz duygusunu vurgulayan değerlerin yerini benmerkezli, hazzı ve bireyselliği vurgulayan değerlere bırakması; birlikte yaşamının ilkeleri üzerine yeniden düşünmeyi sosyal bilimciler için zorunlu kılmaktadır (Aydemir, 2011: 10).

Kavramın soyut ifadelerden ileri gelmesi ve ölçümü zor birtakım değerler üzerinden incelenmesi dolayısıyla tanımının muğlak olmasına ve tek bir tanımın üzerinde konsensüs sağlanamamasına neden olmaktadır. Toplumsala ait olanın ön plana çıkarılması yaklaşımına göre şekillenen sosyal sermaye kavramının en basit tanımını Field, “ilişkiler önemlidir” şeklinde yapmıştır (Field, 2008: 1). Ayrıca Field, sosyal sermaye kavramının en temel kavramlarından olan “iletişim ağları” ve “karşılıklılık” üzerinde de durmaktadır.

İnsanların iletişim ağıları, onların hedeflerini sürdürmelerine izin veren ve aynı zamanda toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan daha geniş ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak görülmelidir. (Field, 2008: 4).

Bu bağlamda Field'ın sosyal sermaye yaklaşımının, sosyal ilişkilerin merkezinden hareket ettiği görülmektedir. Sosyal ilişkilerin ve ortak değerlerin sosyal sermaye teorisinin başlangıç merkezi olarak; sosyal bağlantıların bir yanıyla yükümlülükler doğururken aynı şekilde diğer insanların da bu yükümlülüğü edindiklerinden söz eden Field, sosyal sermayenin inşa sürecinde karşılıklılıktan ileri geldiğini vurgulamaktadır (Field, 2008: 4). Field, bu fikrini destekler nitelikte sosyal iletişim ağlarının bir servet olduğunu ve sosyal bağlılığın karşılıklı avantajlar için bir temel oluşturduğunu ifade etmektedir (Field, 2008: 16).

Sosyal sermayenin ne olduğuna ilişkin açıklamalarda ve tanımlamalarda farklı farklı yaklaşımlar ortaya konulsa da en nihayetinde ilişkiler yolu ile toplumların değer yaratma kapasitesini artırarak daha eğitilmiş, daha sağlıklı, refah düzeyi daha yüksek, daha fazla demokratikleşmiş toplumlar yaratma gibi yararlarının olduğu üzerinde durulmuştur (Gerni, 2013: VII). Toplumsala ait olanın maddi alana olan yansıması bağlamında sosyal sermaye kavramı; kişisel ve toplumsal ilişkilerin ekonomik verimliliğe ve artıdeğere yansıması açısından ele alınmaktadır ve bu ilişkilerin güven ile yakından ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Bu kontekste Karagül, sosyal sermayeyi; *kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin ekonomik etkinliğe ve üretime yansıması* şeklinde tanımlamaktadır (2005: 39).

Sosyal sermaye ölçeklerini meydana getiren ana argümanların başında sivil katılım, güven, sosyal etkileşim kaynakları gelmektedir. Bu kaynakların ölçülmesi Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından ortaya konulan girdilerle değerlendirilmektedir. OECD, sosyal sermaye kavramını, beşeri sermayeden ayrılan noktaları üzerinden ele almaktadır.

OECD'nin sosyal sermaye yaklaşımı; sosyal sermayenin bir kişinin münhasır mülkü olmaktan çok ilişkisel olması, temel olarak bir grup tarafından paylaşılması açısından kamu malı olması, toplumsal zaman ve çaba yatırımları ile üretilmesi, kalıtsal kültürün ve davranış normlarının ürünü olması bağlamları üzerinden inşa edilmiştir (OECD: 40). OECD tarafından yapılan sosyal sermaye tanımının diğer sosyal sermaye tanımlamalarını kapsamakla birlikte temel manada beşeri sermaye ile aralarındaki nüansa dikkat çektiği görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde sosyal sermayenin kişinin amacına hizmet etmekle beraber en büyük faydayı gruba ya da topluluğa sağladığını, uzun süreler neticesinde kültürel ve toplumsal değerler/normlar ile yaratıldığını vurguladığı gözlemlenmektedir.

Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) ise sosyal sermayenin ölçülmesi için gerekli olan ölçeklerin belirlenmesinde önemli argümanlar sunmuştur. Bu argümanlardan en dikkat çekici olan ve toplumların sosyal sermayelerini ölçmede kullanılan ölçek; toplumların güven düzeylerini ölçmeye yönelik olan “Sizce genelde insanların çoğuna güvenilebilir mi? Yoksa başkalarıyla herhangi bir ilişki kurarken veya bir iş yaparken hiçbir zaman dikkati elden bırakmamak mı gerekir ?” sorusudur. Bu soruya verilen cevap neticesinde toplumsal güven düzeyi ölçülmekte ve yüksek/düşük sosyal sermaye değerlerine ulaşılmaktadır (Şan, 2007: 76).

Michael Woolcock’a göre sosyal sermayenin temel fikri, kişinin ailesi, arkadaşları ve iştirakçilerinin krizde çağırabilecek, kendi iyiliği için zevk alan ve/veya maddi kazanç için kullanılan önemli bir varlık oluşturmaktır. Ayrıca zengin bir sosyal ağlar ve sivil dernek stokuna sahip topluluklar, yoksulluğu ve kırılganlığı önlemek, anlaşmazlıkları çözmek ve yeni fırsatlardan yararlanmak için daha güçlü konumda olacaklardır. Aynı derecede sosyal bağlardan yoksunluk da aksi bir etkiye sahip olmaktadır (Woolcock, 2001: 67).

Diğer taraftan Ben Fine, sermayenin akışkan olduğuna yönelik bir çıkarımda bulunmuştur. Fine, *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı - Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler* isimli çalışmasında sermayenin akışkanlığının kendi içinde bulundurduğu dinamizmden, içinde dolaştığı sınırlardan, sermayenin kendi kaynaklarını paylaşma ve dağıtma özelliğinden ileri geldiğini savunmaktadır (Fine, 2011: 73). Sermayenin akışkanlığı; sermayenin üretimini ve yeniden üretimini, sermayenin kendi iç grubunda ya da gruplar arasındaki paylaşılabilirliğini kapsamaktadır. Sosyal sermayenin oluşum süreci göz önüne alındığında var olan sermaye kaynaklarının bir üretim sürecine girmesi, ardından tüketim süreci ve yeniden artıdeğer oluşturma sürecinin tamamı, diğer sermaye türlerinde (fiziksel, beşeri, kültürel...) olduğu gibi sosyal sermayenin de akışkanlığını ifade etmektedir.

Ben Fine, ayrıca Marx’tan yaptığı alıntıyla meta dünyasının toplumsal ilişkileri bir noktada barındırdığı ve gizlediği görüşünü ileri sürmektedir. Marx’a göre meta dünyası, toplumsal ilişkileri şeyler arasındaki ilişkiler gibi göstermekte ve fetişleştirerek sunmaktadır. Bu bağlamda meta mübadelesi metalar açısından *gerçek* şeyler arasındaki bir ilişkidir. Ben Fine, sosyal sermayenin de işte böyle bir bakış açısından hareketle anlaşılabilirliğini ifade etmektedir. (Akt. Fine, 2011: 75).

Sosyal sermaye kavramının içeriğinin zenginleşmesinde, kavramın sosyal bilimler alanında daha sıklıkla kullanılmasında ve toplumsal alana sunduğu faydaların/zararların neler olduğuna

ilişkin önemli çıkarımlarda bulunulmasına ilişkin çalışmalar; Robert Putnam, James S. Coleman, Pierre Bourdieu ve Francis Fukuyama tarafından ortaya konmuştur.

Robert Putnam, sosyal sermayeyi açıklarken; bireylerarası ilişkiler, ilişkilerden meydana gelen sosyal ağlar, karşılıklı verilen ödünler ve güvenilebilirlik normları üzerinde daha sıklıkla durmuştur ve sosyal sermayeyi “vatandaşlık bilinci” , “sivil erdem” ile yakından ilişkili olarak görmüştür (Gerni, 2013:13). Robert Putnam’ın sosyal sermaye çalışmasının merkezinde Amerika toplumunda meydana gelen çözülme ve sosyal ilişkilerin zayıflaması endişesi yer almaktadır. Putnam, çalışmasında kullanmış olduğu “Bowling Alone” metaforuyla da bu endişesini dile getirmektedir. Robert Putnam, sosyal alana katılımların azalmasının birden çok nedeni olduğu üzerinde durmuştur. Kadınların iş hayatına daha fazla entegre olarak sivil katılım düzeylerini ikinci plana atmaları, coğrafi hareketliliğin de büyük etkisiyle yüz yüze samimi ilişkilerin azalması, boşanma oranlarındaki artışla birlikte aile yaşamının çözülmeye başlaması ve televizyon izleme oranlarında meydana gelen artışla bireylerin toplumsal etkinliklerden ziyade bireyci etkinliklerle boş zamanlarını değerlendirmeleri; sosyal alana katılımın azalmasını göstermekte ve nedenlerini ortaya koymaktadır (Akt. Ağcasulu, 2017: 121).

James S. Coleman, sosyal sermayeyi oluşturan unsurların “yükümlülükler”, “beklentiler”, “güven” ve “bilgi akışı” olduğunu ve sosyal sermayenin sermaye üretimine yardımcı olan, yokluğunda ulaşılması mümkün olmayan kaynaklara erişimi kolaylaştıran üretken ve işlevsel bir kaynak olduğunu ileri sürmektedir (Gerni, 2013: 12). Coleman’a göre diğer sosyal sermayelerin aksine sosyal sermaye, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkilerin yapısına bağlıdır. Sosyal sermaye, aktörlerin kendilerinde ve fiziksel eylemlerden ziyade aktörler arasındaki ilişkilerde yer almaktadır. Coleman, aktörler arasındaki ilişkilerin yaratmış olduğu sosyal sermayeyi açıklarken “elmas pazarı” örneğini vermektedir. Bu örnekte tüccarların karşılıklı güvenine dayalı ilişkileri dikkat çekicidir. Bir elmas torbasının bir tüccar tarafından bir başka tüccara incelenmesi için verildiğinde elmasların değiştirilmesinin bir sigortası olmamasına karşın güvene dayalı bir ilişkiyle işlerin işleyişi kolaylaşabilmektedir. Bu ilişkilerin ve güvenin yokluğunda yapılan işlemlerin külfeti oldukça fazla olacaktır. (Coleman, 2006: 98). Sosyal sermayenin işlevsel yapısına dikkat çektiği bu örnekte Coleman, toplumsal ilişkilerin ve bu ilişkilerin artıdeğer yaratmasına öncülük eden güvenin sosyal sermayeye yapmış olduğu katkısını gözler önüne sermektedir.

Sosyal sermayeyi sınıfsal ayrımları derinleştiren bir olgu olarak gören Pierre Bourdieu, bu kavramı; üyelere sağlamış olduğu itibar, sağladığı bireysel avantaj ve sunmuş olduğu

fırsatların önemi üzerinden ele almıştır. Ayrıca Pierre Bourdieu'nun dikkat çektiği en önemli husus, sosyal sermayeye sahip kimselerin avantajlarını sürdürme imkanlarına sahip olmaları ve sosyal sermayenin sınıf çatışmalarına kaynak yarattığıdır (Gerni, 2013: 12). Bourdieu'nün sosyal sermaye yaklaşımı sermayenin diğer türlerinde (fiziksel, beşeri, kültürel ve sembolik) olduğu gibi bireylere büyük avantajlar sağlamakla birlikte bu avantajların diğer insanların ya da grupların sermayelerinin dağılımının eşdeğer olmamasından kaynaklı bir eşitsizliği doğurmasına yöneliktir. Bourdieu'nün temelde sermayeye yaklaşımı; nesnelleştirilmiş veya somut halde birikmesinin zaman aldığı ve kendini geliştirilmiş biçimde yeniden üretme kapasitesinin bulunduğu, her şeyin eşit olamayacağından hareketle farklı sermaye türlerinin sosyal dünyanın içkin yapısını ve işleyişini yönetmeye muktedir ve başarı şansını belirlediği bir kaynak şeklindedir (Bourdieu, 1986: 241). Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı;

“Karşılıklı tanıma ve tanınma konusunda az çok kurumsallaşmış ilişkilerden oluşan ve kalıcı bir ağa sahip olan ya da bir grubun her bir üyesine katkı sunan, üyelik ile bağlantılı gerçek veya potansiyel kaynakların toplamıdır. Sosyal sermaye, kelimenin çeşitli duyularıyla kredilendirme hakkı veren bir ‘kimlik bilgisi’dir.”
şeklindedir (Bourdieu, 1986: 248-249).

Bu kontekste ele alındığında sosyal sermayenin oluşum ve gelişmesinin birinci olarak ilişki ağlarının genişlemesine, ikinci olarak da kişinin sahip olduğu diğer sermaye türlerinin kapsamına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada da iki kavramın sosyal sermaye için ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; “sosyal ağlar” ve “maddi ve sembolik değişim ilişkileri”dir (Yarcı, 2011: 131). Sosyal sermayenin bir artıdeğer yaratabilmesinin temel kriterlerinin; ilişki ağlarının genişliliği, diğer sermaye türleri ile desteklenmesi ve desteklenen diğer sermaye biçimleri ile birlikte harekete geçirilmesi olduğu görülmektedir.

Francis Fukuyama'nın ise sosyal sermaye teorisine katkı sunarken üzerinde durduğu en önemli argüman “güven” olmuştur. Ortak güvenin bireylerarası ilişkilerin oluşmasında ve genişletilmesinde en seçkin kaynak olduğu görüşünü benimsemiştir (Gerni, 2013: 14). Sosyal sermayenin en temel kaynağı olarak güvene atıfta bulunan Fukuyama, sosyal sermayenin kendi başına eylemde bulunan bireyler aracılığıyla değil, bireysel değerlerden ziyade toplumsal değerlerin hâkim olmasına dayanmakta olduğunu ifade etmektedir (Akt. Aslan, 2016: 184). Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde sosyal sermayenin toplumsal güven ve değerlerin inşası ile topluma yarar sağlayan bir kaynak olduğu görülmektedir. Ayrıca Fukuyama, sosyal ağların toplumsal sermaye olarak değerlendirildiği takdirde bu ağların ekonomik işlevselliğinin de anlaşılmasında ön ayak olacağını savunmaktadır. Bu kontekste

Fukuyama ağ kavramını; “*sıradan piyasa işlemleri için gerekenlerin dışında gayri resmi normları veya değerleri paylaşan bir bağımsız unsurlar grubu*” olarak tanımlamaktadır (2015: 259). Fukuyama, bu norm ve değerlerin iki arkadaş arasındaki basit bir karşılıklılık normundan; dinler aracılığıyla oluşturulan komplike değerler sistemine kadar uzanabildiğini ifade etmiştir. Akrabalığa, toplumsal sınıfa, arkadaşlığa, sevgiye veya diğer faktörlerin içerdiği hamilik ağlarına sahip kimseler birbirleriyle önemli normları ve değerleri paylaşırlar ve bu hamilik ağı içerisinde bilgi akışı da hızlı ve kolaydır (2015: 262).

Kwame Mckenzie, Rob Whitley ve Scott Weich sosyal sermayenin bireyselden ziyade toplumsal yanına dikkat çekmiş ve sosyal sermayeyi, grupların mülkiyeti olarak tarif etmiştir. Ayrıca literatürün de genel olarak tarif ettiği üzere dört ana teorik ipliğe dikkat çekmişlerdir. Bunlar; kolektif etkinlik, sosyal güven/karşılıklılık, gönüllü kuruluşlara katılım ve karşılıklı yarar için sosyal bütünleşmedir. Sosyal sermayenin “yapısal” ve “bilişsel” yönüne dikkat çeken bu teorisyenler, yapısal bileşenleri roller, kurallar, emsaller, davranışlar, ağlar ve kurumlar olarak belirlemişlerdir. Bu yapısal bileşenler, gruplar içindeki bireyleri birbirine bağlayabilmekte, toplumsal gruplar arasında ayrımlar yapabilmekte veya bir toplumda farklı güç ve nüfuz düzeylerine sahip grupları dikey olarak birbirine entegre edebilmektedir. Bilişsel sosyal kapasite ise işbirliğini teşvik eden davranışları üreten değerler, tutumlar ve inançları tanımlamaktadır (Mckenzie; Whitley ve Weich, 2002: 280).

Sosyal sermayenin iç-grup dayanışmasından ileri gelen olumsuz tarafı, etnik homojenlik tarafından yaratılan iç gruba aşırı güven ve dışarıya kendini kapatma ve güven düzeyinin oldukça düşmesidir. Portes’in de üzerinde önemle durduğu bir başka olumsuz yanı ise başarılı iş insanları üzerindeki akrabalık ve etnik köken ilişkileri/baskıları ile oluşan başarısızlıklardır. Portes, bu durumu Max Weber’in modern, rasyonel kapitalizmin ahlâki anlayışı olarak gördüğü Protestanlık Etiği analizinin de özünü oluşturduğunu belirtmektedir (Portes: 2014).

Sosyal sermaye eleştirisini daha sistematik hale getiren Beşer ve Hira, sosyal sermayeye yönelik eleştirilerin üç grupta irdelenmesinin daha makul olacağı kanaatinde bulunmuşlardır. Eleştirilerin odaklanması gereken ilk nokta kavramsal/felsefi alandır. Bu alandaki temel eleştiriler, sosyal sermayenin bütün problemleri çözebileceğine ilişkin bir muameleye maruz kalması ve farklı disiplin veya teorisyenlerin kavramı farklı amaç ve yaklaşımlarla ele almalarıdır. Sosyal sermayeye bu açıdan eleştiri getirenlerin en önemli argümanı, sosyal sermayenin bir tanımının bulunmamasıdır (Beşer ve Hira, 2017: 30). Sosyal sermayenin eleştirisine bu perspektiften bakıldığında kavramın kendi içerisinde birtakım belirsizlikleri içerdiği görülecektir. Bu belirsizlik, isminden de anlaşılmaktadır. Zira sosyal sermaye,

“sosyallik” ve “sermaye” gibi iki farklı disipline ait iki uç kavramı bir araya getirmesi ile başlayan karmaşık bir yapıya sahiptir (Şan ve Akyiğit, 2015: 125).

Beşer ve Hira’nın belirlemiş oldukları bir diğer eleştiri noktası, sosyal sermayenin teorilerine ve metodolojisine yönelik eleştirilerdir. Bu açıdan bakıldığında teorisyenlerin sosyal sermaye teorisine katkı sunarken veya oluştururken farklı argümanları temel belirleyici olarak benimsemeleri ve teorilerini onun üzerine inşa etmeleri, mutlak/net/belirgin bir sosyal sermaye teorisinin önünde duran en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Putnam, Fukuyama ve Coleman gibi sosyal sermayenin önemli teorisyenleri sosyal sermayeyi toplumsal bütünleşmenin bir neticesi olarak görürken; Bourdieu ve bazı iktisat sosyologları sosyal sermayeyi sınıf çatışmalarının temel kaynağı olarak görmektedirler. Ayrıca bazı teorisyenler sosyal sermayeyi mikro sosyoloji içerisinde değerlendirirken bazı teorisyenler ise makro sosyoloji yapmak için kullanmaktadırlar (Beşer ve Hira, 2017: 30).

Bir diğer eleştiri noktası sosyal sermayenin ölçülmesine yöneliktir. Bu eleştiriler; sosyal sermayenin ölçülmesinin mümkün olup olmadığı, nasıl ölçüleceği, ölçümlerin objektif olup olmadığı, ölçümlerin ne kadar doğru olduğu ve toplumlar arasındaki farklılıkların ölçümlere nasıl yansıdığına ilişkindir (Beşer ve Hira, 2017: 35).

Literatürde sosyal sermayenin olumsuz yönüne dikkat çekilmesi ve eleştirilmesi genel manada ölçümlerinin objektif ve genellenebilir olmaması, sosyal sermayenin tanımlanmasının muğlak kalmasına neden olduğu görülmektedir. Toplumsal alana olumsuz tesirinin ise daha çok bağlayıcı sosyal sermayenin içinde barındırdığı menfi durumdan ileri geldiğine yöneliktir. Bağlayıcı sosyal sermaye, iç-grup dayanışmasını artırması, iç-grup içinde yüksek güvenilirlik düzeyi yaratması bakımından önemli sosyal sermaye kaynağı oluşturmaktadır. Fakat iç-grup içerisinde oluşan güven, dış gruba da aynı şekilde tesir etmemekte, aksine dış gruba daha temkinli yaklaşılmaya ve “biz-öteki” ayrımının da daha belirgin düzeylere çıkmasına neden olmaktadır.

Sosyal sermayenin işlevsizliği, ters tepmesi, zararlı etkileri gibi sorunsallarının üzerinde sıklıkla durulmuştur. Bu bağlamda Rubio, “ters sosyal sermaye” terimini kullanmış; kimileri ise mafya örgütlenmelerinden ya da uyuşturucu baronlarının bahsederken “başarısız sosyal sermaye” terimi kullanmıştır. Fine’in dikkatleri topladığı noktadan hareketle, genel manada sosyal sermayenin olumsuz yanı şudur; kavram, adaletsiz olmaya mahkûmdur; kimileri için olumlu kimileri için ise olumsuzdur. Bu kontekste örgütlenmelerin üyelerinin dışında

kalanlara kapalı olması önemli bir numunedir (Fine, 2011: 157-158). Sosyal sermayenin birikimi ve tüketilmesi noktasında yaşanan eşitsizlikler, sunulan fırsatların da birey/grup/toplum açısından eşitsiz sonuçlar yaratması, aslında sosyal sermayenin içinde barındırdığı en menfi durumdur.

1.1.1.1. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi

Geleneksel toplum modelinden modern toplumsal yapıya geçiş aşamasında yaşanan iktisadi, sosyal ve siyasi krizler ilk sosyologların ilgilendikleri temel meseleler olmuştur. Özellikle iktisadi hayatın büyük dönüşümler yaşaması, toplumsal olana doğrudan etki etmiştir. Bu dönemlerde ortaya çıkan endüstriyel ekonomik model ve onun neticesi olarak oluşan yeni toplumsal form; aile, din, toplumsal dayanışma, toplumsal ilişkilerin biçimi/düzeyi gibi meselelerde büyük değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönüşümlerin ve oluşumların analizi ve oluşan yeni krizlere çözüm önerileri ilk sosyologlar tarafından önemle ele alınmıştır. Karl Marx'ın "yabancılaşma", Emile Durkheim'in "anomi", Ferdinand Tönnies'in "gemeinschaft-gesellschaft" dikotomisi, yine Emile Durkheim'in "mekanik dayanışma-organik dayanışma" dikotomisi, bu sorunları ele alan seçkin çalışmalardır. Batı dünyasında meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan krizlerin birer yansıması olarak meydana gelen kalkınmayı kendi içinde etkin ve sürdürülebilir kılamaması ve dezavantajlı grupların, toplulukların, bölgelerin kalkınma sürecinde yaşadıkları problemler ve kalkınmışlık farklılıkları sosyal sermaye teorilerinin ortaya çıkmasını ve bu konu üzerinde daha fazla durulmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda "sosyal sermaye" karşılaşılan sorunların tespit edilmesi ve çözüme kavuşturulması için farklı disiplinler tarafından ele alınmış ve günümüze dek önemi artarak devam etmiştir (Şan ve Şimşek, 2011: 90).

Sosyal sermaye kavramı ilk defa Lyda Judson Hanifan tarafından hazırlanan *Kırsal Okul Aile Birliği Merkezlerini Anlatırken* adlı çalışmasındaki çözümlemelerde kullanılmıştır. Kavram, daha sonra Jacobs'un *Büyük Amerikan Kentlerinin Yaşamı ve Ölümü* adlı kitabında karşımıza çıkmaktadır. Kavramsal olarak karşımıza bu ilk çalışmalarda çıksa da 1980'li yıllardan sonra özellikle Coleman, Putnam ve Bourdieu gibi sosyologların bu kavramla alakalı derin analizleri ve değerlendirmeleri ile alan yazınında yer edinmiş ve sosyal ve ekonomik meselelerin anlaşılması açısından önemli bir teori haline dönüşmüştür (Şan, 2008: 77-78).

Son zamanların en önemli sosyal ve ekonomik kavramlarından biri olan sosyal sermaye, ülkelerin refah, kalkınma, siyasi ve sosyal alanlardaki başarıları ile doğrudan ilişkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Son zamanlarda bu alanda yapılan çalışmalarda büyük bir artışın

yaşanması, toplumların ekonomik ve sosyal problemlerini daha kolay bir şekilde çözebilmeleri için yeni bir alternatif politikanın üretilmesine olanak tanımaktadır. Şundan dolayı ki ülkelerin sahip oldukları maddi üretim faktörlerini verimli bir şekilde kullanabilmeleri büyük oranda sosyal sermaye birikimleriyle doğru orantılıdır (Karagül ve Dündar, 2006: 63). Bu kontekste değerlendirildiğinde toplumların kalkınma düzeylerinin açıklanmasında, geri kalmışlığın nedenlerinin sorgulanmasında, sosyal problemlerin (göçe ilişkin olumsuz durumlar, suç, toplumsal kutuplaşma, intihar, toplumsal güven düzeyinin düşük olması vs.) nedenlerinin irdelenmesinde ve sosyal nedenlerin ekonomik üretim ve bölüşüm üzerindeki etkilerinin açıklanmasında sosyal sermaye teorisi, birtakım argümanlar sunmakta ve problemlerin çözümüne ilişkin yeni yaklaşımlar ortaya koymaktadır.

Alan yazınında sosyal sermaye kavramının kökenlerini ilk sosyologlarda görmemiz mümkündür. Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber sosyal sermaye kavramını dolaylı olarak ele almışlardır. Ayrıca Alexis de Tocqueville de *Amerika’da Demokrasi* adlı eserinde sosyal sermaye kaynaklarına değinmiş ve özellikle sivil/sosyal katılım değerleri üzerinde durmuştur.

Karl Marx, “yabancılaşma” kavramıyla modern toplumların içerisine düştüğü durumu ekonomik düzen ile ilişkilendirerek bireye tesir eden psikolojik ve sosyolojik boyutu izah etmiştir. İlişkilerin formel düzeyde yaşandığı modern kapitalist toplumlarda yabancılaşma ile birlikte birey; hayal gücünü yitirmiş, ürettiği ürün üzerinde hâkimiyetini kaybederek ürüne yabancılaşmış ve emek-ürün ilişkisinde kendi bilincinin farkına varamaz hale gelmiştir (Yadigaroglu, 2018: 464). Böylelikle kapitalist sistemde birey, kendi üretmiş olduğu ürüne, içerisinde bulunduğu düzen dolayısıyla çalışma arkadaşlarına ve en nihayetinde kendisine yabancılaşmıştır. Bu durumda kapitalist düzen, sosyal sermaye yaratımının önüne geçmektedir. Üretim araçlarına sahip kimselerin dayanışmasının ezilenleri zor durumda bırakacağından ezilenler arasında bir işbirliği ve dayanışmanın zorunluluğunun kaçınılmazlığı esastır.

Ayrıca Karl Marx, toplumsalda meydana gelen işbirliğini ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimi şu şekilde ifade etmektedir (2018: 113-114);

Ortaçağlarda ve çağdaş sömürgelerde ara sıra gerçekleştirilen geniş çaplı işbirliği durumları, doğrudan bir egemenlik ve bağımlılık ilişkileri üzerine asıl olarak da kölelik üzerine kuruludur. Buna karşı kapitalist işbirliği biçimi, daha başlangıçtan beri, işgücünü sermayeye satan özgür ücretli emekçiyi gerektirir. Bununla birlikte tarihsel olarak bu biçim, köylü tarımına ve loncalar içinde örgütlenmiş olsun ya da olmasın bağımsız el zanaatlarına karşıt olarak gelişmiştir. Bunlara karşıt olarak

kapitalist işbirliği, özel bir tarihsel işbirliği biçimi olarak görünmez; işbirliğinin kendisi kapitalist üretim biçimine özgü ve onun özel bir ayırt edici işareti olan bir tarihsel biçim olarak belirir.

Marx'ın tarihsel materyalizm teorisi, insanları birbirine bağlayan bağlar üzerinde çok fazla durmamış ve gereken önemi vermemiştir. Sendika ya da gönüllü kuruluşları, endüstriyel işçiler açısından belirsiz olarak görmüş ve riskler taşıyabileceğinden imtina etmiştir. Fakat dayanışmanın sadece üretim araçları sahipleri arasında gerçekleşirse onların egemenliklerinin devamını inşa edeceğinden ezilenler arasında da bir dayanışmanın gerekliliğini ifade etmiştir (Field, 2008: 8).

Durkheim, sosyal sermaye kavramına ilişkin büyük katkılar sunmuştur. Fakat bunu sosyal sermaye kavramıyla birebir ilişkilendirerek ya da doğrudan tesir edecek şekilde değil de dolaylı bir yaklaşımla yapmıştır. Özellikle “Mekanik Dayanışma” ile “Organik Dayanışma” farklılığını ortaya koyarken ve bu iki yapının dönüşüm süreçlerini irdelerken sosyal kontrol, aile, din, toplumsal kurumlar gibi yapıların değişimlerini ortaya koymuş ve “Anomi” durumunun ortaya çıkışını değerlendirmiştir. Ayrıca Durkheim, *İntihar* çalışmasında da artan modernleşme ve kentleşmenin sosyal bütünlüğün bozulmasına neden olduğunu özellikle “bireysel/egoist intihar ve “anomik intihar” çalışmalarında ortaya koymuştur (Kushner ve Sterk, 2005: 1139).

Tocqueville, Amerika'ya yaptığı seyahatler neticesinde birtakım izlenimler neticesinde Amerikan demokrasisi ve ekonomisinin güçlü olmasına dayanak sağlayan gönüllü kuruluşların önemine vurgu yaparak aslında sosyal sermaye kavramını ilk kez kullanan kişi değilse bile kavramın içeriğine ilişkin ciddi fikirler etmiştir (Türk, 2015: 131). 1835 yılında kaleme aldığı *Amerika'da Demokrasi* adlı eserinde Alexis de Tocqueville, Amerikan yasalarının, siyasal ve toplumsal yapısının sosyal sermaye yaratmada en önemli kaynaklardan olan işbirliği ve dayanışmaya büyük katkı sunduğunu vurgulamıştır:

“Ne yaparsak yapalım, iradelerin özgür işbirliği dışında insanlar arasında hakiki bir kuvvet bulamazsınız. Dünyada yurttaşların evrenselliğini uzun süre aynı amaca doğru yönlendirebilecek sadece yurtseverlik veya din vardır. Yok olan inançları canlandırmak yasalara bağlı değildir. Ama insanların ülkelerinin kaderiyle ilgilenmesini sağlamak yasalara bağlıdır. İnsanın kalbini asla terk etmeyen bu belirsiz yurt içgüdüsünü uyandırmak ve yönetmek, bu güdüyü düşüncelerle, tutkularla, gündelik alışkanlıklarla ilişkilendirerek aklı başında ve kalıcı bir duygu haline getirmek de yasalara bağlıdır.” (Tocqueville, 2016: 113).

Tocqueville, yurttaşlar arasında işbirliğinin gücüne vurgu yapmış ve bunun da yurtseverlik ve din ile mümkün olacağını savunmuştur. Ayrıca yurt bilincinin kazanılmasının da ancak yasalarla mümkün olabileceğine kanaat getirmiştir.

Genel manada gayriresmi ağların modern toplumlarda gittikçe öneminin azaldığı kabul edilmektedir. Bürokratik örgütlenmelerin klasik sosyoloğu olarak kabul görmüş olan Max Weber, modernite öncesi toplumlardaki dayanışmanın ve düzenin temel dayanak noktası olarak doğrudan kişisel ilişkilere işaret etmektedir. Bu bağlamda toplumsal roller de “önceden tahmin edilebilirlik”, “düzen” ve “rutin iş” ile simgelenmiştir. Weber, buna karşın endüstriyel kitle toplumunun özellikle batılı devletlerde üstünlük kazandığını savunmaktadır. Fakat gayriresmi bağların modern toplumlarda da etkisini ve gücünü devam ettirebilme kudretini ve insanların hayatlarını devam ettirdikleri düzen içerisindeki kurallar ve hiyerarşik yapıya rağmen bir şeyler yapabilme kapasitelerini hafife almış görünmektedir. Bu çıkarımlar ve değerlendirmeler ışığında sosyal sermaye düşüşte midir yoksa insanlar eski alışkanlıklar ve rutinlerinin yanı sıra yeni türde bağlantılar geliştirip bunlara adapte mi oluyorlar? (Field, 2008: 133). Bu konudaki genel eğilimler sabit olmakla birlikte tartışmalar bitmiş değildir.

Max Weber’in üzerinde sıklıkla durduğu ve kendisinden sonraki büyük çalışmaları etkileyen çalışması *Protestanlık Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*; mensubu olunan dinin, mezhebin, sosyal çevrenin ve kültürün çalışma yaşamına ve ekonomiye ilişkin nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koyma açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Katolik ve Protestanlık mezheplerinin kapitalist sistemin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde nasıl bir rol üstlendiklerini karşılaştırmalı bir analizle ele alan Weber, çalışmasının “Mezhep ve Sosyal Tabakalaşma” bölümünde bu farklılaşmayı ortaya koymuştur (2011: 7).

“Katolikler; hümanist liselerin verdiği eğitim ve öğretimi tercihi etmektedirler. Bu olgu Katoliklerin kapitalistçe kazanca pek fazla ilgi duymamalarıyla açıklanmalıdır. Daha çarpıcı bir gözlemse, Katoliklerin modern sanayinin eğitimli iş gücüne neden az ilgi duyduklarını anlamaya yardımcı olur. Fabrikanın ihtiyaç duyduğu vasıflı işgücünü büyük ölçüde o zanaat alanında yeni yetişmekte olan genç elemanlardan sağladığı bilinen bir olgudur. Bu genç eleman ise kendi iş gücü alanını gerektirdiği eğitimi zaman içinde terk etmekte ve tam bir eğitimden mahrum kalmaktadır. Bu durumdakilerin büyük çoğunluğunun Katolik kalfalardan ziyade Protestan kalfalar olduğu görülür. Kalfalık düzeyinde Katolikler o zanaatta kalmaya daha fazla eğilim göstermekte ve sonuçta görece sıklıkla usta olmaktadır. Protestanların üst kademe yönetici sınıfı ve vasıflı iş kadrolarını doldurmak için çoğunlukla fabrikalara akın etmektedirler. Bu durumda kuşkusuz

şöyle bir nedensellik ilişkisi vardır: kazanılmış olan zihinsel özellikler, ayrıca aile çevresinin ve memleketteki dinsel atmosferin yönlendirdiği eğitim, meslek seçimini ve ilerdeki meslek yaşamının geleceğini belirlemektedir.” (2011: 11).

Max Weber’in ortaya koymuş olduğu bu çıkarımlar dinin, mezhepsel farklılaşmaların, sosyal çevrenin ve ailenin çalışma hayatına ilişkin etkilerini apaçık ortaya koymaktadır. Sosyal sermayenin önemli bileşimlerinden olan bu argümanlar, hiç kuşkusuz kişinin, grubun ya da topluluğun ekonomik hayatına ve en nihayetinde o topluluğun kodlarına tesir etmektedir.

Ayrıca belirtmelidir ki toplumsal ilişki modellerine ilişkin ayrım sadece Tönnies tarafından değil aynı zamanda Weber tarafından da yapılmıştır. Max Weber, *Ekonomi ve Toplum* isimli çalışmasında toplumsal ilişki biçimlerine göre toplumsal ilişkilerde “cemaatsel ilişkiler” ve “cemiyyetsel ilişkiler” ayrımına gitmiştir. Bu kontekste ele almış olduğu toplumsal ilişkiler modellemesinde cemaatsel ilişkileri; sosyal eylemin yönelimine bağlı olarak tarafların duygusal ve geleneksel biçimde birbirlerine ait oldukları öznel hissine dayalı ilişkiler olarak tasvir etmiştir. Diğer taraftan cemiyyetsel ilişkileri ise sosyal eylemin yönelimi çıkarların rasyonel olarak güdülendiği ya da benzer güdülere göre oluşmuş uzlaşmaya dayalı ilişkiler olarak tanımlamıştır (Weber, 2012: 150). Ayrıca Weber, ilişkiler arasında bir başka ayrımı da ilişkilerin “açık” ya da “kapalı” olmasına ilişkin nitel bir ayrımla ifade etmektedir. Bu ayrım bağlamında sosyal ilişki ister “cemaatsel ilişkiler” isterse “cemiyyetsel ilişkiler” olsun; düzen sistemi ona katılmak isteyen ve gerçekte de bunu yapma durumunda olan hiç kimsenin katılımını reddetmiyorsa dışarıdakilere “açık” olarak isimlendirilmektedir. Diğer taraftan bir sosyal ilişki özel anlamına ve bağlayıcı kurallarına bağlı olarak belli kişilerin katılımını kabul etmiyor ya da sınırlandırıyorsa “kapalı” olarak adlandırılmaktadır. Max Weber, ilişkilerin açık ya da kapalı olmasını kişilerin rasyonel tercihleriyle açıklanabileceğini ifade etmektedir (2012: 153):

Sosyal bir ilişki taraflara maddi ve manevi çıkarlarının tatmini için fırsatlar verebilir; bu mutlak ya da gereçsel olarak veya işbirliğiyle ya da çıkarların uzlaşmasıyla gerçekleştirilebilir. Eğer taraflar başkalarının kabulünün durumlarında, tatminin derecesinde, türünde, güvenliğinde ya da değerinde bir iyileşmeye neden olacağı beklentisinde olurlarsa çıkarları ilişkiyi açık tutmakta olacaktır. Öte yandan, eğer beklentileri durumlarını tekeli taktiklerle iyileştirmekse çıkarları kapalı ilişkilerdir.

Weber’e göre grup içerisine kapanma dışı karşı yabancılaşmaya neden olsa da iç gruba belli avantajlar sunmaktadır. Yani yabancılara kapalı olan bir kast, bir lonca her üyeye hayat boyu

miras temelinde haklar ya da özel ticaret fırsatları gibi kesin olarak belli avantajlardan yararlanmayı tahsis edebilmektedir (2012: 155). Weber'in üzerinde durmuş olduğu bu çıkarımlardan hareketle geleneksel temelde kapalı olma eğilimindeki cemaatsel ilişkilere olan üyelik, aile ilişkisiyle belirlenmektedir ve asıl kaynağını oradan almaktadır (Weber, 2012: 154).

Ben Fine, sosyal sermaye tarihi için alternatif bir anlatı önermekle birlikte, sosyal sermayenin bir dizi faktör tarafından oluştuğunu ve geliştiğini önermektedir. Fine'a göre; yakın bakış açısından hareketle sosyal sermaye olgusunun oluşum süreçleri yapısal olarak belirleyici olmasına rağmen, iktisat disiplini ve diğer sosyal bilimlerle olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Savaş sonrası dönemin başlangıcında sosyal olan (ve tarihsel, metodolojik) iktisattan çıkarıldığı için bu, sosyal sermayenin diğer sosyal bilimler içinde gelişmesi için bir temel oluşturmuştur. Bununla birlikte, sosyal sermayenin ortaya çıkması zaman almış ve ilk ortaya konulduğunda, 1980'lerin başından itibaren Pierre Bourdieu'nün radikal sosyolojisi ile ilişkili olarak önem kazanmıştır. Ancak hem neoliberalizmin hem de rasyonel seçim metodolojisinin, özellikle ABD sosyolojisi ve siyaset teorisindeki artan etkisi ile, sosyal sermaye, Bourdieu'yü James Coleman ile en yakından ilişkili "Rasyonel Seçim Kuramı" için terk etmiştir. İronik olarak, kendine özgü nedenlerden ötürü, bu aynı zamanda ham iktisat emperyalisti Gary Becker'i sosyal sermayenin kullanımında ön plana çıkarmıştır. Ancak entelektüel iklimin 1990'ların başlarında, hem neoliberalizmin hem de postmodernizmin aşırılıklarından gelen çifte geri çekilme ile değişmiştir. Sonuç itibarıyla, sosyal sermayenin küreselleşmenin yanında ve onunla kesişmeden, sosyal teoride bir terim olarak ortaya çıkmasına izin vermektedir. Bu süreç ile birlikte Robert Putnam, sosyal sermayenin önde gelen savunucusu haline gelmiş ve Becker, Bourdieu'nün zıt uçları ve Coleman ile rasyonel seçim kuramı ile bağlantılı bir gelişim süreci yaşamıştır (Fine, 2010: 37).

Sosyal sermaye teorisi, sosyal kaynaklar teorisine paralel olarak 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında sosyal yapıdaki çeşitli özelliklere atıfta bulunabilen bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Farklı bilim insanlarının yaklaşımlarına göre (topluluk normları, grup dayanışması, gönüllü ve sivil toplum kuruluşlarına katılım vs.) şekillenen sosyal sermayenin öncelikle sosyal ağlarda erişilen kaynaklara atıfta bulunduğu görülmektedir. Ayrıca sosyal sermaye teorisi, bu tür kaynakların araçsal kullanımına da odaklanmaktadır. Bu teori, sosyal kaynakların (sosyal ağlara yerleştirilmiş ve erişilebilen ve mobilize edilmiş kaynaklar) araçsal faydasına odaklanarak gelişimini tamamlamakta ve güçlendirmektedir. Ayrıca sosyal

kaynakların önemini sosyal sermayenin daha geniş teorik tartışmasına yerleştirmektedir (Lin, 1999: 471).

Sosyal sermaye çalışmalarının gerekliliğini ortaya koyan esas müsebbip, geçmiş ile yaşanan kopuş, toplumsal değişim ve farklılaşma, pro-endüstri dönemi ile sanayileşmenin ve kentleşmenin yarattığı toplumsal model arasındaki nüanslar ve postmodern dönem ile başlayan başkalaşımdır. Genel manada “toplumsal başkalaşma” olarak tarif edilebilecek bu durum, birçok klasik ve çağdaş teorisyen tarafından ele alınmıştır. Sosyal sermayenin birikimi, oluşumu, kaynakları ve kullanımı açısından önem arz eden durumun açıklanması da kavramın anlaşılabilirliği açısından önem atfetmektedir.

Bu bağlamda Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum* adlı eserinde eski ile yeni arasında bir kıyas yapar ve değerlerin zamanla nasıl yitirildiğine ilişkin birtakım çıkarımlarda bulunur. Bauman’ın temel çıkarımlarından biri, zihinlerin ve yaşayışların “uzun vadeli” bir anlayıştan uzaklaşarak “kısa vadeli” olarak değişmesidir. Bauman, bu duruma örnek olarak evlilik akitleri ve işyerlerindeki çalışma sürelerini göstermiştir. Çağımızın büyük bir belirsizliğe mahkûm olduğunu dile getiren Bauman, bugünkü büyük belirsizliğin etkili bir “bireyselleştirici” güç olduğunu ifade etmektedir (2015: 39).

Korku, endişe ve yakınmaların cefasını insan tek başına kalarak çeker. Onlar bir araya gelmezler, “ortak dava” içinde toplanmazlar, hiçbir “doğal adres”leri yoktur. Bu ise dayanışmacı tavrı, akılcı bir taktik olarak geçmişte sahip olduğu statüden yoksun bırakır ve işçi sınıfının savunmacı ve militan örgütlerinin kurulmasına yol açan hayat stratejisinden tamamen farklı bir strateji önerir.

Bauman’a göre uzun vadeli karşılıklı bağımlılığın yaşandığı dönemlerin aksine, geçici olmaya mahkûm bir bağlılığın hikmetine, eleştirel yaklaşım bir yana ciddi bir ilgi bile zar zor gösterilebilmektedir. Bu dönemde karşılıklı sadakat ve bağlılığın pek az bir filizlenme, kök salma olanağı vardır (Bauman, 2015: 39). Sosyal sermaye kavramının içinde barındırdığı karşılıklılık, karşılıklı bağımlılık ve sadakat gibi değerlerin Bauman tarafından önemle ele alındığı ve “akışkan modernite” dönemi itibariyle bu değerlerin filizlenme olanaklarının azaldığına dikkat çekilmektedir.

Sermayenin sosyal boyutunda toplumsal güven düzeyleri, bireyin içine doğduğu toplumsal gruptaki aidiyet duyguları ve buna bağlı gelişen sosyal çevre, iç-grupla ilişkili ya da ilişkisiz olarak gelişen dış-grup bağlantıları, toplumsal duyarlılık, gönüllülük, karşılıklılık gibi inşa süreçleri yer almaktadır. İnşa edilen kaynaklar, kendiliğinden oluşabildiği gibi bireyin ya

da grubun çabasına bağlı olarak da oluşabilmektedir. Bireye ve toplumsala ekonomik ve toplumsal bağlamlarda katkı sunan bu kaynakların taşınabilirliği, sürekliliği, dönüşebilirliği ve birikimselliği sosyal sermayenin harekete geçmesinin ve miktarlarının artmasının temel belirleyenleri konumundadırlar. Sosyal sermaye çıktılarının bireye katkısı kısa sürelerde görülebilmekte iken toplumsala katkısı uzun vadelerde ve sosyal sermayenin düzeyine bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bu kontekste ele alındığında sosyal sermaye, kamu malı olarak performans artırıcı bir etkiye sahiptir.

Dolayısıyla bir grubun, cemaatin ya da genel olarak toplumun ilişki ağlarından ve bu ağların sistematik olarak belli amaçlar doğrultusunda özgülleşmesinden kaynaklanan olanaklar ya da fırsatlar, sosyal sermaye olarak değerlendirilmektedir. Bu ilişki ağlarının karşılıklılığı, normatifliği ve ilişkilerin sürekliliğinin kalıcı olmasını temin etmektedir (Yetim, 2012: 93).

1.1.1.2. Sosyal Sermayenin Unsurları

1.1.1.2.1. Sosyal Ağlar

Sosyal sermayenin kuramsal çerçevesini oluşturan kuramlar, genel olarak sosyal ağlar temelinde gelişmiştir. Sosyal ağ kuramlarını genel olarak Granovetter'in "Zayıf Bağların Gücü", Burt'un "Yapısal Boşluk Kuramı", Coleman'ın "Sosyal Kapalılık Kuramı" ve Lin'in "Sosyal Kaynaklar Kuramı" ile incelemek mümkündür (Özdemir, 2008: 83).

Sosyal sermaye kavramı ile ağ yaklaşımını harmanlayarak "ağ kapalılığı" kuramını ortaya çıkaran Coleman, ağ kapalılığını; kapalılık özelliği gösteren ve bireysel ilişkilerde güçlü bağları içeren ağları ifade ederken kullanmaktadır. Bu özelliğin görüldüğü ağlarda sosyal sermaye rezervlerinin de yüksek olduğunu ifade eden Coleman, bu yüksek yoğunluğun aktörler arasındaki bilgi aktarımını ve bilgiye erişimi de etkilediği varsayımına dayandırmaktadır. Bu yaklaşıma göre; ağ kapalılığında bireyler bilgiye daha hızlı ve kapsamlı bir biçimde erişim sağlayabilmekte ve sosyal/ekonomik hayata dair de avantajlar elde edebilmektedirler. Bu yüksek yoğunluk aynı zamanda örgüt içerisindeki uzlaşmazlıkların azaltılmasına da katkı sunabilmektedir (Akt. Ağcasulu, 2017: 120). Coleman'ın ifade etmiş olduğu "ağ kapalılığı" kuramının iç-grup dayanışması olarak tarifi mümkündür. Yüksek güven düzeyinin mümkün olduğu bu sosyal sermaye biçimi, bilginin paylaşılması, bilgiye erişilebilirlik, oluşturulmuş olan kapalı ağ içerisinde yüksek güven düzeyine ulaşılması bakımından oldukça işlevsel olan bu yapının saygınlığın bir aracı olduğunu göstermektedir.

Granovetter, 1985 yılında kaleme almış olduğu *Economic Action And Social Structure Embeddedness* ve 1973 yılında yazdığı *The Strength Of Weak Ties* isimli çalışmalarında zayıf bağların gücünü teorik olarak ortaya koymuştur. Granovetter, bireylerarası bağların zayıf olmasının, bireyin belli hedeflere yönelik eylemleri için daha etkin bir sosyal sermayeye ulaşmasını sağladığını savunmuştur. Bu bağlamda Granovetter, bireyler arasındaki bir bağın gücünü şu şekilde tanımlamıştır: “*Bir bağın gücü, bağı biçimlendiren zamanın miktarının, duygusal yoğunluğunun, içtenliğinin ve karşılıklı yükümlülüklerin bir kombinasyonudur.*” Herhangi bir sosyal ortamdaki bireyin özellikleri zamanla ortamdaki diğer kişilerin özelliklerine benzer ve bu özelliklerin kapsamına bireylerin sahip oldukları bilgi de dahildir. Böylelikle sosyal ortamdaki bireylerin bilgileri, zamanla birbirine benzemeye başlar. Bireylerin ihtiyaç duydukları farklı bilgileri, kendi sosyal ortamlarından farklı ortamlarda bulma olasılıkları oldukça fazladır. O halde diğer bir sosyal ortama ulaşmak için birey, iki ortamı birleştiren bağlara ihtiyaç duyacaktır; bu noktada farklı iki sosyal ortamı birleştiren araç ise zayıf bağlardır. Granovetter, köprü oluşturan iki birey arasındaki bağın zayıf olduğunu, çünkü her bireyin farklı bir sosyal ortamda olacağını öne sürmektedir (Akt. Özdemir, 2008: 83).

Diğer taraftan Burt, bir ağı birey için ifade ettiği değerini, ağdan geçen akışın özgünlüğü ile doğru orantılı olan büyüklüğü ile ifade etmektedir. Bu özgünlüğün ise beşeri ve sosyal sermaye kaynaklarından ileri geldiğini düşünmektedir. Buna istinaden Burt, düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir (Akt. Fine, 2011: 187):

Sonuçlar açısından sosyal sermaye, beşeri sermayenin bağlamsal tümleyicisidir. Sosyal sermaye zekânın, eğitimin ve yaşça büyüklüğün getirilerinin; kişinin piyasa ya da hiyerarşilerin toplumsal yapısı içerisindeki yerine kısmen bağlı olduğunu öngörür. Beşeri sermaye bireysel yeteneklere atıfta bulunurken, sosyal sermaye fırsatlarla ilgilidir.

Burt’ın tarif etmiş olduğu şekliyle zayıf bağlar, daha az sıklıkta, daha az yakın ilişkileri ifade etmektedir. Yaşamış olduğumuz toplum içerisinde birkaç güçlü bağımız ve birçok zayıf bağımız mevcuttur. Burt’ın ortaya koymuş olduğu yapısal boşluk kuramı, sosyal yapı içerisinde insanlar arasındaki ilişkinin sağlanmasında aracılardan sahip olduğu bilgi ve denetim avantajı olarak tanımlanmaktadır (Sözen, 2007: 28). Sosyal ağların içinde barındırmış olduğu faydalar farklı şekillerde tezahür etmektedir. Sosyal ağların çeşitliliği, faydaları ve niteliği artırıcı bir etki göstermektedir. Yani sosyal ağlardaki genişlik ve çeşitlilik sosyal ağların kazancını artırmaktadır. Bu bağlamda her bir temas kümesi aynı zamanda bağımsız bir bilgi

kaynağını temsil etmektedir. Bir küme, bu kümeye mensup kişilerin sayısı her ne kadar çok olsa da sadece bir bilgi kümesini ifade etmektedir. Çünkü aynı küme içerisinde yer alan ve birbirine bağlı olan insanlar yaklaşık olarak aynı şeyleri bilmektedirler. Fakat çok fazla temas imkânı sağlayan farklı kümeler, daha geniş bilgi ekranı sunmaktadır. Böylece kişiye daha fazla bilgi ve fırsat sunma imkânı sağlamaktadır (Burt, 1992: 23).

İnsanlar, güçlü ilişkileri olan başkalarının bir kümesinde yaşıyorlar. Bilgi, bu kümeler içinde yüksek bir hızda dolaşmaktadır. Her insan, diğerlerinin ne bildiğini bilme eğilimindedir. Bu nedenle, yeni fikirler ve fırsatlar hakkındaki bilgilerin yayılması, insanları ayrı kümelerde birbirine bağlayan zayıf bağlardan gelmelidir. Sosyal bilimciler tarafından sıklıkla göz ardı edilen zayıf bağlar, aslında sosyal yapının kritik bir unsurunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla zayıf bağların gücü, bağlantıları kesilmiş sosyal kümeleri daha geniş bir topluma entegre eden bilgi akışı için oldukça gereklidir (Burt, 1992: 26).

Lin ise “Sosyal Kaynaklar Kuramı” ile sosyal ağ özelliklerinin ve yapılarının asıl belirleyici unsurunun bireyin amacı olduğunu ifade etmektedir. Bu kuramdan hareketle önemli bir bilgiye ulaşmak istendiğinde yapısal boşluk ve zayıf bağların; karşılıklı güven ve işbirliği amacı güdülüyorsa yakın, sıkı ve kapalı ağların daha işlevsel olabildiği vurgulanmaktadır. Lin’in üzerinde durmuş olduğu bir diğer önemli nokta ise bireylerin pozisyonunun ve ilişki kurdukları kişilerin pozisyonlarının bireylerin ulaşmak istedikleri kaynakları belirleyici bir etki göstermesidir. Örnek olarak belirtmek gerekirse, kişinin iş arama sürecinde devreye sokulan, kişinin statüsünün bulunması muhtemel olan işin sosyoekonomik statüsünü de belirleyici bir tesiri mevcuttur (Akt. Özdemir, 2008: 84).

1.1.1.2.2. Değerler ve Normlar

Sosyal sermaye, içerdiği değerler, sosyal normlar, davranışlar ve tutumlar gibi kültürel unsurların yanı sıra yasal çerçeve, hukukun üstünlüğü ve müeyyideler gibi daha somut nitelikleri de içinde barındırmaktadır. Barındırdığı bu unsurlar sosyal sermayenin iç içe geçmiş olduğu bir yapıyı gözler önüne sermektedir (Aktan ve Çoban, 2008: 7).

Toplumsal/kültürel normlar ve değerlerin toplumların bir arada ve dayanışma içerisinde var olmalarına sunduğu katkı, sosyal sermaye ile oldukça ilintili bir biçimde kendini ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye kavramı, bir toplumun bir arada var olmasına güç katan, insanların birbirlerine ve yaşadıkları devletin kurumlarına olan güvenleri ile doğru orantılı bir şekilde gelişen yapılara işaret ederken (Şan, 2008: 81), toplumsal değerler ve normlar gibi önemli kaynakları da inanç sistemleri ile birlikte bünyesinde bulundurmaktadır. Toplumsal

normlar ve değerler, bireylerin toplum içerisinde ve kültürel kodlar dahilinde nasıl eyleme geçeceklerine ilişkin işlev görmektedir. Toplumsal içinde nasıl davranışların sergileneceğine ilişkin rehberlik eden değerler, davranışların kültürel koşullara uygun olması açısından önem atfetmektedir. Bu bağlamda toplumsal değerler ve normlar, bir yandan toplumun devamlılığı açısından büyük önem arz ederken diğer yandan bireyin kişisel ve toplumsal yaşama becerisi açısından önemli bir işlev görmektedir (Eren, 2007: 296). Sosyal sermayenin en önemli argümanlarını oluşturan değerler ve normlar bu bağlamda toplumsal ile birey arasında önemli bir köprü görevi üstlenmektedir ve sosyal olmanın önündeki engelleri kaldırmaktadır.

Fukuyama, sözü edilen değer ve normların sosyal sermaye bağlamında önemini ortaya koyduğu *Büyük Çözümle* adlı eserinde sosyal sermayeyi; “*iki ya da daha fazla birey arasındaki işbirliğini destekleyen, biçimsel olmayan değerler veya normlar kümesi veya somutlaşmış gayri resmi form*” olarak tanımlamaktadır (Akt. Düzgün, 2018: 20). Sosyal alan için yükümlülük ve kurulan ilişkilerin kolektife olan katkısı bağlamında normların her biri (kültürel normlar, ahlâki normlar, yasal normlar) toplumda iç bütünlüğü oluşturmakta ve bireylerin birbirlerine olan davranışlarında kılavuz görevi üstlenmektedir. Öyleyse toplum tarafından onaylanan ve önemli olarak kabul edilen, bireyselden ziyade toplumsal bir niteliğe sahip olan normlar, o topluma mensup kimselerce özellikle toplumsal güven ve geleneksel değerlerin muhafazası bağlamlarında toplumun sosyal sermaye oluşturma süreçlerine önemli noktalarda referans sağlamaktadır. Ayrıca oluşturulan sosyal sermayenin kullanılması ve yeniden üretilmesi bağlamlarında da işlevsel bir yanının olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.1.2.3. Güven

Sosyal sermayenin en önemli kaynaklarından birini ifade eden güven, toplumsal düzenin sağlanmasında, ekonomik gelişmelerin yaşanmasında ve demokratik yapının oluşmasında en önemli dayanaklardan birini oluşturmaktadır. Keleş’in ifade ettiği gibi sosyal sermaye; “*tükettiğinden daha fazla yakıt üreten bir reaktör gibi, güven üreten koşulları oluşturmak için güven duygusunu kullanmaktadır.*” (Akt. Aslan, 2016: 188). Özellikle sosyal sermayeyi yaratan ilişki ağlarının oluşması için bir ön şart niteliğinde olan güven kavramını; insanların günlük deneyimlerinde hareketle elde ettiği ve kan bağıyla bağlı oldukları kimselere, tanıdıklarına ya da kendilerine benzeyen kimselere duydukları güveni temsil eden stratejik (kişisel) güven, kendi yakın çevreleri dışındaki insanlara da (yabancılar) duydukları güveni ifade eden genel (ahlâki) güven ve bireylerin siyasal, toplumsal, ekonomik kurumlara ya da

sisteme duyulan güveni ifade eden kurumsal (sisteme) güven şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Aslan, 2016: 188).

Richard Sennett'in *Corrosion Of Character* [*Karakter Aşınması*] çalışmasında belirttiği üzere “uzun vadeli olmamak”; güveni, sadakati ve karşılıklı bağlılığı çürüten bir ilkedir. Bu türden topluluklar sosyalleşmeden ya da komşuluk ilişkisinden yoksun değildir. Fakat bu topluluklarda yer alan hiç kimse bir başkasının hayatına uzun süre tanık olmaz (Akt. Bauman, 2015: 56).

Güven, sosyal sermaye oluşum sürecinde birer kaynak niteliği göstermekle birlikte aynı zamanda çıktılardan birini de temsil etmektedir. Yani toplumsal güven olgusu, sosyal sermayenin oluşumu için hem bir araçtır hem de sosyal sermayenin bir sonucudur. Böylelikle sosyal sermayenin en önemli değişkenlerinden birini ifade etmektedir. Bu deterministik ilişkiyi ele alan sosyal sermaye kuramcılarında Coleman, kapalılık özelliği gösteren ağ bağlarıdaki yapılar, düzenli temaslar ve davranış normları aracılığıyla inşa edilen güvenin sosyal sermayenin ortaya çıkmasında öncülük ettiğini ifade etmektedir. Sosyal sermaye oluşum sürecinde güven olgusunun üzerinde sıklıkla duran Fukuyama ise sosyal sermayenin güven aracılığıyla ortaya çıkıp yaygınlık kazandığını ve yüksek güven düzeyine sahip olan toplumların sosyal sermaye açısından zengin toplumlar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca sosyal sermayenin kendi başına eyleme geçen ya da girişimde bulunan bireylerin aracılığıyla oluşturulamayacağını, sosyal sermayenin bireysel erdemlerden çok toplumsal erdemler üzerine kurulu olduğunu ve sosyal sermayenin sadakat, dürüstlük ve güvenilirlik gibi erdemlerin edinilmesi ve bu erdemlerin toplumsal bağlamlarda yerleştirilmiş olmalarıyla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Sosyal sermayenin erozyonuna uğradığını iddia eden Robert Putnam ise bu erozyonu birbirine güvenmeyen, birbirini tanımayan: komşular, siyasetçi ve seçmenler, şirketler ve çalışanlarla açıklamıştır (Akt. Başak ve Öztaş, 2010: 35).

Güven olgusunun toplum geleceğinin inşası üzerine olan tesirine vurgu yapan Bauman ise bu tasarımı bu sözlerle ifade etmiştir; “*Güvensizlik sürekli hale geldiği ve böyle görüldüğü zaman gelecek planları geçici ve değişken hale gelir. Kişi şimdiki planına ne kadar az tutunursa “geleceği” o kadar az tasarlayabilir* (Bauman, 2015: 153).

1.1.1.2.4. Karşılıklılık

Sosyal sermaye bileşenlerinden biri olan karşılıklılık; sosyal ağ, güven ve normların temelini oluşturmaktadır. Bu kavram, çift yönlülüğe vurgu yapmaktadır ve toplumsallığın işlevselliği bağlamında mihenk taşı konumundadır. Yapının inşası bağlamlarında etkili olduğu gibi

sürekliliği hususunda da önem arz etmektedir. Sosyal sermaye bağlamında ele alındığında bu kavram, sosyal sermaye değer oluşum sürecine katkı sunmaktadır. Bu kavramı sosyal sermaye bağlamında ele alan Robert Putnam, dengelenmiş karşılıklılık ve genellenmiş karşılıklılık olmak üzere iki farklı varyasyonunu göz önünde bulundurmuş ve açıklamalarını bu iki kutup üzerinden ifade etmiştir. Putnam’a göre dengelenmiş karşılıklılık, bireyler arasındaki eşit değerdeki durumların karşılığını ifade ederken; genellenmiş karşılıklılık ise sürekliliğe endekslenmiş bir durumu ifade etmektedir. Dengelenmiş karşılığın örneği işyerinde çalışanlar arasında birbirlerine verilen yılbaşı hediyeleri iken, genellenmiş karşılıklılık örneği ise vefakâr ve kaliteli bir arkadaşın yapacağı yardımdır. Bu yardımın gelecekte karşılık bulması beklentisi vardır (Çıkmaz, 2019: 1338).

Sosyal sermayenin uygulama alanında fedakârlıktan ziyade karşılıklılığın daha aşır bastığı ve sosyal ilişkilerin inşa sürecinde bir tutkal vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle kentleşme ile birlikte rasyonelleşmenin artması bu durumu da beraberinde getirmiştir. Konfüçyüs’ün toplum sorunlarına yönelik sunmuş olduğu nadide reçetelerden birini ifade eden “Mütekabiliyet” farklı kültürlerde farklı şekillerde anlaşıyor olsa da Türk kültüründe toplumsal değerlerin arasına girmeyi başarmıştır. Bu bağlamda “Ne ekersen onu biçersin”, “İyilik yapan, iyilik görür.”, “Bir fincan kahvenin bin yıl hatırı vardır.”, “Çanağına ne doğrarsan kaşığına o çıkar.” gibi atasözleri toplumumuzda önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir (Demirağ ve Çavuşoğlu, 2019: 25).

Robert Putnam, *Making Democracy Work* isimli çalışmasında Hume’den alıntılıdığı bir paragrafla insan ilişkilerindeki karşılıklılık ve güven üzerinde önemle durmuştur;

Bugün senin mısırın olgundur; yarın benimki olgunlaşacaktır. Bugün seninki için emek harcamam ve yarın senin bana yardım etmen ikimiz için de kârlıdır. Senin için bir sevecenlik duygum yoktur ve senin de benim için olmadığını bilirim; bu yüzden senin hesabına herhangi bir sıkıntıya girmem ve eğer bir karşılık beklentisi içinde kendi hesabıma senin için emek harcarsam düş kırıklığına uğrayacağımı ve iyilikbilirliğine boşuna bağımlı olacağımı bilirim. Burada o zaman seni emeğinle baş başa bırakıyorum: sen de bana aynı yolda davranıyorsun. Mevsimler değişir ve her ikimiz de karşılıklılık güven ve güven yokluğundan hasatlarımızı yitiririz (Putnam’dan Akt. Aydemir, 2011: 64).

Putnam’ın eserinde yer vermiş olduğu bu paragraf bize göstermektedir ki, insan ilişkileri her ne kadar karşılıklılığı esas alsın da bu deneyimin karşılık bulması kuşkusuz karşılıklı güven ilişkilerine dayanmaktadır.

1.1.1.3. Yapısına Göre Sosyal Sermaye Türleri

1.1.1.3.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin kim için neden üretildiği ve türetildiği sorusuna verilen cevapların bir kısmında görüldüğü üzere; sosyal sermaye, toplumun yararı gözetilerek oluşan/oluşturulan bir değerdir. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak üretildiği gibi etkileşimler neticesinde türetilmektedir. Tek bir birey tarafından tek bir bireyin amaçlarına hizmet etmesi için üretilmesi söz konusu olamamakta, fakat bireysel amaç ve çıkarlara ulaşmada da etkin bir kaynak olarak kullanılabilir.

Sosyal sermayenin temel bileşenlerinden olan güven, din, aile, eğitim, sivil katılım; sosyal sermayenin oluşumunun birer parçasına işaret etmektedir. Her ne kadar teorisyenler bu parçalardan biri üzerinde durmuş ve dikkatleri bir tek parça üzerinde yoğunlaştırmış olsalar da sosyal sermayenin biçimlenme sürecinin alışık oluşu ve birden çok değişkenin bu süreçteki varlığı, kavramın daha esnek/komplike olmasına etki etmektedir.

Sosyal sermaye biçimlerinin farklılaştığı tüm boyutlardan belki de en önemlisi, köprü oluşturan (veya kapsayıcı) ile bağlayıcı (veya münhasır) sosyal sermaye arasındaki ayrımdır. Bu bağlamda bazı sosyal sermaye biçimleri, seçim ya da gereklilik olarak içe bakmaktadır ve özel kimlikleri ve homojen grupları pekiştirme eğilimindedir. Bu kapsamda değerlendirilen bağlayıcı sosyal sermaye örnekleri arasında etnik kardeş örgütler, kilise temelli kadın okuma grupları ve modaya uygun ülke kulüpleri sayılabilmektedir (Putnam, 2000:20).

Sosyal sermaye kavramının içinde barındırdığı birtakım özellik ve bileşimlerden hareketle oluşturulan sosyal sermaye türleri mevcuttur. Bu sosyal sermaye biçimleri; sahip olunan sosyal sermayenin işlevsel yönlerini, menfi durumlarını ve bağlayıcı taraflarını tarif etmede sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan “Bonding (Bağlayıcı) Sosyal Sermaye” aile üyeliği, akrabalık bağları, yakın arkadaş, komşuluk gibi ağlarla oluşan ve bir değer yaratan bağları işaret etmektedir (Özgüler, 2009: 9). İster bağlayıcı sosyal sermaye isterse de köprü kuran sosyal sermaye olsun her iki sermaye biçiminin de kendi içinde barındırdığı menfi durumlar olmakla birlikte Robert Putnam’ın da üzerine dikkatle eğildiği gibi “Bonding (Bağlayıcı) Sosyal Sermaye”nin iç-grup dayanışmasını destekleyen bir yanı olduğu gibi dışarıda kalan grupları dışlayıcı/ötekileştirici bir yanı da mevcuttur. Bu da aynı zamanda sosyal sermayenin dezavantajlarından biri olarak kabul görmektedir.

Robert Putnam, bağlayıcı sosyal sermayenin öneminden bahsederken onun bir tür sosyolojik süper yapıstırıcı işlevi gördüğünü ve güçlü grup içi sadakat yarattığını ifade etmektedir. Fakat en menfi durumunun ise güçlü dış-grup düşmanlığı yaratabilme potansiyelinin varlığını öne sürmektedir (Putnam, 2000:21).

Ayrıca Putnam’a göre bağlayıcı sosyal sermaye, köprü oluşturan sosyal sermayeden farklı olarak liberal olmayan etkilere sahiptir. Amy Gutmann’dan yaptığı atıfla bu tezini destekleyen Putnam, Amerika’daki birçok dernek faaliyetinin liberal demokrasiyi açıkça ve doğrudan desteklediğini fakat bağlayıcı sosyal sermaye özellikleri gösteren dernek veya birliklerin açıkça veya doğrudan destekleyici olmayan özellikler gösterebildiğini ve yine diğerlerinin aksine demokrasiye karşı düşmanca ve yıkıcı etkiler gösterebildiğini ifade etmektedir. Ayrıca yine Gutmann’a göre *“Bir derneğe üyelik ne kadar ekonomik, etnik ve dinî olarak heterojen olursa, demokratik vatandaşlığa elverişli türden kamu söylemlerini ve müzakerelerini geliştirme kapasitesi o kadar büyük olur.”* (Putnam, 2000: 390). Bütüncül bir bakış açısı ile genel değerlendirme göstermektedir ki iç-grup dayanışmasını ön plana çıkaran bağlayıcı sosyal sermayenin aksine köprü oluşturan sosyal sermaye farklı sosyal grupların etkileşimini kolaylaştırmaktadır. Buna karşın içsel bütünleşme ve güven çapının sosyal sermaye için kaynak üretimi işlevsel bir oluşum yaratırken dışa dönük yüksek ve kalın duvarların inşası, toplum içerisindeki diğer sosyal grupların bütünleşmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

1.1.1.3.2. Köprü Oluşturan Sosyal Sermaye

Köprü oluşturan sosyal sermaye ise dışa bakmakta ve farklı sosyal bölünmelerdeki insanları kapsamaktadır. Köprü oluşturan sosyal sermayeye örnek olarak sivil haklar hareketi, birçok gençlik hizmet grubu ve ekümenik dinî örgütler verilebilmektedir (Putnam, 2000: 20).

“Bridging (Köprü Kuran) Sosyal Sermaye” aile üyeliği, akrabalık bağları, yakın arkadaş, komşuluk gibi özelliklerin paylaşılmadığı bağlantılar olarak tanımlanmaktadır (Özgüler, 2006: 9). Köprü kuran sosyal sermayeyi daha açıklayıcı bir ifadeyle tanımlayacak olursak; çeşitli sosyal bölümler içinden insanları bir araya getiren, farklı grup ve insan birliktelikleri ile işbirliğini geliştiren ve dışa açık bir topluluk yapısını meydana getiren sosyal sermaye biçimidir (Aydemir, 2011: 71). “Bridging ve “Bonding” biçimindeki sosyal sermaye ayrımını ortaya koyan Robert Putnam, sosyal sermayeyi oluşturan ve yaratılmış olan değerleri tüketen/yeniden üreten gruplardan (iç-grup/dış-grup) hareketle oluşturmuştur. Bu perspektiften bakıldığında “Bridging sosyal sermaye” dış grubu işaret etmekteyken, “Bonding sosyal sermaye” iç grubu işaret etmektedir.

Robert Putnam bağlayıcı sosyal sermaye ve köprü oluşturan sosyal sermaye arasında belli başlı nüanslar olmakla birlikte birinin diğerinden üstün olmadığını, farklı işlevlerinin bulunduğunu ifade etmektedir (2000: 20):

Bağlayıcı sosyal sermaye, belirli bir karşılıklılığı ve dayanışmayı harekete geçirmek için iyidir. Örneğin etnik çevrelerdeki yoğun ağlar, toplumun daha az şanslı üyeleri için önemli sosyal ve psikolojik destek sağlarken, yerel girişimciler için başlangıç finansmanı, pazarlar ve güvenilir işgücü sağlar. Buna karşılık köprü oluşturan sosyal sermaye, dış varlıklarla bağlantı ve bilgi yayılımı için daha iyidir. Ekonomi sosyoloğu Mark Granovetter, iş ya da siyasi müttefikler ararken, bana benim çevremden farklı çevrelerde hareket alanı yaratan, uzak tanıdıklara bağlayan “zayıf” bağların aslında beni akrabalara bağlayan “güçlü” bağlardan daha değerli olduğunu eder. Xavier de Souza Briggs'in söylediği gibi bağlayıcı sosyal sermaye, “geçinmek” için iyidir, ancak köprü oluşturan sosyal sermaye “ilerlemek” için çok önemlidir.

Ayrıca belirtmelidir ki sosyal sermayenin “köprü oluşturan sosyal sermaye” formunda “bağlayıcı sosyal sermaye” formuna göre birtakım fırsatlar sunduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında bireylerin grup dışındaki fırsatlara ve bilgiye erişimi, bağlayıcı sosyal sermayeye nispeten daha kolaydır. Öte yandan, her ne kadar sosyal sermayenin birtakım açmazları ve dezavantajları olsa ve kötüye kullanımı mümkün olsa da sosyal sermayenin genel manada pozitif bir yapıya sahip olduğu açıktır (Altun ve Hira, 2011: 117).

1.1.1.3.3. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye

Nan Lin tarafından sosyal sermaye türleri olarak sınıflandırılan “dayanışmacı” ve “aracı” sosyal sermaye, ağbağ kavramsallaştırması üzerinden anlamlandırılmaktadır. Dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye çalışmaları temelde Coleman ve Burt üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dayanışmacı sosyal sermaye fikrini ortaya atan Coleman, yüksek yoğunluktaki ağbağların o ağbağın parçası olan aktörler ve bir bütün olarak ağbağ/grup için önemli faydalar sağladığını iddia etmiştir. Kapalılık özelliği gösteren bu ağbağ yapılarında bireyler birbirleri ile sıklıkla temas kurmakta ve sıklık ile kurulan temaslar da onların davranış normlarının, birbirlerine karşı beklentilerinin oluşmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca bu yapı içerisinde aktörler arasında güven ve itibar inşa edilmekte ve bu durum da sosyal sermayenin oluşmasına katkı sunmaktadır. Dayanışmacı sosyal sermayenin sunmuş olduğu genel faydaları; her türlü bilgiye hızlı, kapsamlı, güvenilir, sıkça erişim, güven ortamının inşa edilmesinden hareketle anlaşmazlıkların ve belirsizliklerin minimize edilmesi ve son olarak da siyasi örgütlenme ve

dikine sosyal hareketliliğe olan olumlu katkılar şeklinde sıralamak mümkündür (Akt. Başak ve Öztaş, 2010: 33-34). Burt tarafından geliştirilen aracı sosyal sermaye ise bir ağbağda yer alan aktörler üzerinde ne kadar az kısıtlılık varsa, daha açık bir ifadeyle yoğunluğu ve hiyerarşisi ne kadar az ve ağbağın büyüklüğü ne kadar çok olursa, aktörler bir o kadar sosyal sermaye sahibi olabilmekte ve nihayetinde daha başarılı olabilmektedirler. Lin'e göre aracı sosyal sermayenin sunabileceği faydalar; ekonomik fayda-varlık kazanımı, siyasi fayda-iktidar kazanımı ve sosyal fayda- itibar kazanımı şeklinde sıralanabilmektedir (Akt. Başak ve Öztaş, 2010: 34).

Çalışmanın “İletişim Ağları” bölümünde değinildiği üzere, “ağ kapalılığı”nın bilginin bozulmasını engellediği ve bilgiye erişimin daha hızlı hale geldiği noktalarda birtakım işlevsel yanları mevcuttur. Aynı şekilde kapalılık özelliği olan ağlarda, yüksek güven düzeyine ulaşıldığı da açıktır. Böylece etkili işleyişin daha kısa sürelerde elde edildiği belirtilmektedir. Bu bağlamda grup içi baskı mekanizmaları ile norm ve değerlerin hızla yayılması, ağ kapalılığıyla sağlanmaktadır. Aynı zamanda ağ kapalılığında saygınlık unsuru gelişmekte ve performansı etkilemektedir. Coleman'ın çalışmaları bu özellikleri bakımından dayanışmacı sosyal sermaye kapsamında değerlendirilmektedir (Ağcasulu, 2017: 120).

1.1.2. Sosyal Sermayenin Kuramsal Analizi

1.1.2.1. Pierre Bourdieu: Eşitsizliğin Yeniden Üretimi

Bourdieu sosyal sermaye kavramını 1980'lerin başında kullanmaya başlamıştır. Klasik çalışması olan *Distinction* (Ayrım)'da postmodernizmin analiz kategorilerinin anlamlarını yakından inceleyerek postmodernizme verilen imtiyazı ele almıştır. (Örneğin; kültür neden sınıf kökenleri ve uygulamaları açısından yüksek veya düşüktür?) Aynı zamanda Bourdieu, ana akım iktisadın icat edilen mitlerine ve dünyanın “laissez-faire” ideolojisinin önerdiği gibi piyasaya bırakılabileceği veya piyasaya bırakılması gerektiği yönündeki inançlarına da kararlılıkla karşı çıkmıştır. Ben Fine'a göre bu hususta Bourdieu'nün sosyal sermayeye yaklaşımında övülecek çok şey bulunmaktadır. İlkini; kültürel, sembolik ve ekonomik sermayenin yanı sıra, daha sonraki literatürde sosyal sermayeyi bir dizi sermaye arasından önemli bir sermaye biçimi olarak görmüştür. İkincisi, bu farklı sermaye türlerine olan yaklaşımını, “Güneş Kralı”ndan “Çağdaş Fransız Toplumu”na kadar büyük bir tarihsel alanda genelleştirirken, Bourdieu'nün yaklaşımının değerli yanı, “habitus” ve “alan” içeren kendi araştırma cihazını ortaya koyduğu bağlama özgü oluşudur. Üçüncüsü, Bourdieu sınıf, güç, çatışma ve farklı sermayelerin oluşma biçimlerine odaklanmaktadır ve yeniden üretim ve

dönüşümde rol oynadığını vurgulaması Bourdieu'nün sosyal sermaye yaklaşımını değerli ve özgün kılan bir diğer kriterdir (Akt. Fine, 2010: 38-39).

Pierre Bourdieu'nün sosyal sermaye yaklaşımını irdelerken sosyal sermaye kavramına yönelik fikirlerini daha anlaşılır kılmak için bu kavrama yüklediği manaya hâkim olmamız icap etmektedir. Bourdieu'nün sosyal sermaye açıklamalarının ve bu kavrama ilişkin çalışmalarının merkezinde “sermaye” kavramı yer almaktadır. Bourdieu, sermaye kavramını “toplumun biriktirilmiş tarihi” olarak tarif etmektedir (Bourdieu: 1983. Akt. Yarcı, 2011: 130). Bourdieu'ye göre iktidarın esas temeli sermayeye dayanmaktadır ve sermaye de gücünü bir çeşit sembolik sermayeye dönüştürerek her zaman “devam ettirilebilir”dir. Bourdieu, Klasik Marksizmden farklı bir sermaye yaklaşımı ortaya koymuştur. “Sermaye” Bourdieu'nün ele aldığı şekliyle form değiştirmiş ve “sosyal” bir tanıma büründürülmüştür (Palabıyık, 2011: 132). Bourdieu, sermayenin diğer türlerini de tanımlamış ve genel manada sermayeyi “eşitsizlikler için oluşturulmuş bir kamuflej” olarak görmüştür. Bourdieu'nün yapmış olduğu sermaye türleri ve tanımları;

“Faaliyet gösterdiği alana ve söz konusu alandaki etkinliklerin ön koşulu olan maliyetine bağlı olarak; sermaye kendisini üç şekilde sunmaktadır. Hemen doğrudan paraya dönüştürebilir ve mülkiyet hakları şeklinde kurumsallaştırılabilir olan **ekonomik sermaye**, belli şartlar altında taşınabilir ve eğitimsel nitelikler şeklinde kurumsallaştırılabilir olan **kültürel sermaye**; belli koşullara bağlı olarak ekonomik sermayeye dönüştürülebilen, asalet başlığı biçiminde kurumsallaştırılabilen ve sosyal yükümlülüklerden/bağlantılardan oluşan **sosyal sermaye**” (Bourdieu, 1986: 16).

Sermaye kavramını iktidar kavramıyla özel olarak ilişkilendiren hatta bu iki kavramı eşanlamlı olarak gören Bourdieu, sermayeyi; kişiye kendi geleceği ve başkalarının geleceği üzerinde denetim kurma gücü veren bir iktidar biçimi olarak tanımlamaktadır ve Bourdieu'ye göre “devlet” farklı sermaye türlerinin yoğunlaşma sürecinin vardığı nihai duraktır (Akt. Fine, 2011: 102). Sermaye kavramını iktidar ve güç ile ilişkilendiren, eşitsizliklerin yeniden üretilmesi sürecinde üstlendiği rolü sıkça ve belirgin bir şekilde ifade eden Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı ise ağ kuramıyla yakından ilişkilidir, hatta Ben Fine'in ifade biçimiyle ağ kuramı çerçevesine rahatlıkla oturmaktadır. Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı (Akt. Fine, 2011: 111):

Sosyal sermaye kalıcı bir ağ sistemine sahip olunmasıyla ilgili gerçek ve potansiyel kaynakların toplamıdır (...) böyle olunca, verili bir kişi tarafından sahip olunan sosyal sermayenin hacmi, etkin bir şekilde harekete geçirebileceği bağlantılar

ağının büyüklüğüne (...) kişinin kendisine ve hatta bağlantılı olduğu tüm kişiler kümesine ait sermayenin hacmine bağlıdır.

Pierre Bourdieu'nün sermayeye dönük temel öngörüsü; üç sermaye biçiminin de (ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye) karşılanabilir olduğudur. Yani birbirleri için alınıp satılabileceği ve aslında gelişimi için bu tür işlemlere ihtiyaç duyduklarıdır. Bunun için de bireyin başkalarıyla değerli ilişkiler kurmasını sağlayan kültürel bilgi stoklarına sahip olması gerekmektedir (Portes ve Landolt, 2000: 531).

Pierre Bourdieu sermaye türlerinin tahvil edilebilirliğini toplumsal hiyerarşi ve sınıf fraksiyonlarının mücadeleleri bağlamında ele almıştır:

“Toplumsal hiyerarşinin genel olarak özdeşleştirildiği sürekli, doğrusal, türdeş ve tek boyutlu serinin oluşumunun gerektirdiği tek bir eksen üzerine yansıtma, son derece zor olan (ve bilinçsizce yapıldığında da özellikle riskli) ve farklı sermaye türlerini tek bir modele indirgemeye (...) dayanan bir işlemi gerektirir. Bu soyut işlem, daima sunulan bir sermaye türünü diğerine -zamana göre değişebilen tahvil oranlarına, yani farklı türleri elinde bulunduranlar arasındaki güç ilişkisine göre- tahvil etme imkanında nesnel bir temel bulur. Uzamın tek boyutluluğa indirgenmesinin koşulu olan farklı sermaye türlerinin tahvil edilebilirlik varsayımının öne sürülmesiyle iki boyutlu bir uzamın oluşturulması, farklı sermaye türlerinin tahvil edilebilirlik oranının güç ve imtiyazları bu sermaye türlerinden biri ya da diğerine bağlı olan farklı sınıf fraksiyonları arasındaki mücadelelerin, özellikle de egemen sınıfın farklı fraksiyonlarını her an karşı karşıya getiren tahakkümün başat ilkesi konusundaki mücadelenin (iktisadi, kültürel veya sosyal sermaye -ki bu sonuncusu ismin tanınmışlığı ve ilişkiler ağının kapsamı ve niteliği aracılığıyla sınıf içindeki eskiliğe sıkı sıkıya bağlıdır-) temel konularından biri olduğunu kavramayı sağlar.” (Bourdieu, 2017: 189-190)

Bourdieu'nün bu üç sermaye biçiminden farklı olarak üzerinde durduğu bir diğer önemli sermaye türü “sembolik sermaye” biçimidir. Bu sermaye biçimi, kişinin kendine özgü olan saygınlık, onur, şeref, prestij, konuşma ve görünüş gibi özelliklerin bütünüdür. Sembolik sermaye de diğer sermaye biçimlerinde olduğu gibi birikim ile alakalıdır ve geçmişten gelen kazanımlarla oluşmaktadır. Sembolik/simgesel sermaye farklı mücadelelerin yaşandığı alanlarda iktidar ilişkilerinin meşrulaştırılması ve olağanlaştırılması gibi durumlarda bir nevi yardıma çağrılmaktadır (Palabıyık, 2011: 135).

Sosyal sermayenin teori haline getirilmesinde, farklı bakış açısı kazanmasında ve sistematik bir analize tabi tutulmasında öncü olan Bourdieu, sosyal sermayenin tanımını “kredilendirme hakkı” ve “kimlik bilgisi” kavramlarına atıfta bulunarak yapmıştır:

“Sosyal sermaye, karşılıklı tanışma/tanınmaya yönelik veya başka bir ifadeyle bir gruba üyeliğe dayanan, her bir üyeye kredilendirme hakkı tanıyan bir “kimlik bilgisi” desteğidir. Bu ilişki yalnızca onları uygulamada korumaya yönelik yardımcı olan maddi/sembolik değişimlerde görülmektedir. Ayrıca ortak bir tanınmanın uygulanmasıyla ve bunlara maruz kalanların belirlemek, bilgilendirmek için eş zamanlı olarak tasarlanmış birtakım kuruluş eylemi ile sosyal olarak tesis edilebilir ve garanti edilebilirler; bu durumda değiş tokuşlarda faaliyete geçerler ve böylece korunurlar, güçlendirilirler.” (1986: 21).

“Kredilendirme hakkı” ya da “kredilendirme değeri”, Bourdieu’nün sosyal sermaye tanımlamasının merkezinde yer tutan bir kavramdır. Kredilendirme hakkı, sosyal hayat içerisinde insanların kolay tanınma, bir statüye sahip olma manasında ihtiyaç duydukları kaynaklardır. Bu da sadece doğru sosyal sermayeye sahip olmakla mümkün hale gelmektedir (Yarar, 2011: 131).

Sermaye kavramına, sınıfların eşitsizliğinin sürdürülmesinin bir aracı olarak bakan Bourdieu, kişinin bir toplumsal alanda kazanç sağlamak için mücadeleye giriştiği ve bu mücadele sonucunda da kazanç sağlamasını mümkün kılan aracın sosyal sermaye olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda bireyin içerisinde bulunduğu toplumun “kimlik bilgisi”, bireye belli kazanımlar sunmaktadır. Bir başka gruba dahil olan bireyden farklılaşmasının da temelini bu kimlik bilgisi yaratmaktadır. Bourdieu’nün yapmış olduğu bir başka tanımda sosyal sermaye; “yatırıma daha yüksek getiri sağlayarak rekabet avantajı sağlayan az ya da çok genişletilmiş, az ya da çok mobilize edilebilir bir ilişkiler ağı aracılığıyla aktive edilen kaynakların toplamıdır.” (2005: 194) şeklinde ifade edilmiştir.

Dolayısıyla Bourdieu’nün sosyal sermaye analizinin merkezinde geçmişte ya da günümüzde serbest akışlı ve işlevsel bir değişim aracı olarak rol üstlense de sadece araçsal bir şekilde değil zamanla inşa edilen ve biriktirilen bir sosyal sermaye anlayışı vardır. Fakat sosyal sermaye birikiminin fırsatları herkese eşit şekilde fırsatlar sunmamaktadır. Geçmişte biriktirilen sosyal sermaye ağırlıklı olarak grup türlerine, sosyal faaliyetlere ve gelecekteki fırsatların doğasına şekil vermektedir (Arneil, 2006: 8).

Bu bağlamda Bourdieu, *The Social Structures of The Economy* adlı çalışmasında Coleman’ın yapmış olduğu; çocukların eğitim ve akademik başarısında sosyal sermayenin rolüne ilişkin

alışmasına atıfta bulunarak sosyal sermayenin eşitsiz yanına ve bir araya getirilen ilişki ağlarına vurgu yapmaktadır (2005:2):

Çocukların eşit olmayan kültürel mirasları, onların akademik performansındaki ve daha genel olarak her türlü kültürel veya ekonomik uygulamadaki açıklanamayan farklılıkları için; sosyal sermaye kavramı; çeşitli boyutlardaki ve farklı yoğunluktaki “işşkiler” ağları aracılığıyla tedarik edilen ve bir araya getirilebilecek kaynaklara bağılı olan ve bugün sıklıkla Amerikan sosyolojisinin yüksek derecede korunan pazarında piyasaya sürölmesinden sorumlu olan James Coleman adıyla ilişkili - sıklıkla “sosyal ağların” etkisi ile baskın modelin etkilerini düzeltmek için kullanılmaktadır.

Bourdieu’nün sermaye biçimlerine de atıfta bulunduğı ve sermaye kavramı ile yakından ilişkili olan “habitus” kavramı, Bourdieu’nün sosyal sermaye kavramını daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır. Pierre Bourdieu, habitus kavramıyla bireyin bir grup içerisinde edindiğı, okul ve aile tarafından desteklenen eğilimleri, beğenileri ve davranış kalıplarını ifade etmektedir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle habitus, insanların belli bir kültür ya da alt kültür içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stoklarını ifa etmektedir. Bu bağlamda işçi sınıfı içerisindeki bir kişi içerisinde bulunmuş olduğı çevrenin etkisini taşıyacaktır. Habitus sadece inşa deneyimlerinin algılanmasına dönük bir sistematize olmuş bir yapı değıl; daha ziyade kendi sistemi içerisinde toplumsal kategorilere ayırmanın bir tezahürüdür (Akt. Palabıyık, 2011: 128). Böylelikle kişinin içinde bulunduğı grubun kodlarını alarak bir sermaye biriktirmesi mümkün hale gelmektedir. Kişi, bu sermaye ile de sosyal alanlarda kazançlar elde etmektedir. Habitus’un Bourdieu tarafından önemle vurgulanması, ağ ilişkileri ile de yakından ilintilidir. Yakın aile çevresi tarafından yaratılmış olan bağlantılar kişinin yaşamını etkilemekte ve bu inşanın değışme olasılığının da düşük olduğunu, kişinin yaşamı boyunca bu yapının tesiri altında kalacağını savunmaktadır. Böylelikle bu yapı ile kişiler toplumsal alanda konum almalarını daha kolay hale getireceklerdir. Elde edilen konumlar da toplumsal eşitsizliğin temelini oluşturacaktır (Türk, 2015: 136).

Bourdieu’ye göre birey, elde etmiş olduğı konumu sürdürebilmesi için sosyal sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Kişinin sahip olduğı sosyal sermayenin büyüklüğü ve niteliğı, o kişiye ihtiyaç duyulma ve ihtiyaç halinde ona dönüş sağlama durumunu belirlemektedir. Dikkat çekici unsur, toplumda sosyal ağların sürekli yenilendiğı ve üretildiğı hakikatidir. Bu kendini yenileme ve yeniden üretim süreci, toplumsal süreklilik arz eden bir olgudur. Bourdieu’ye göre bu süreç, toplumsal eşitsizliğin yaratılması ve sürdürölmesi açısından önemlidir. Bu

bağlamda Bourdieu'nun sosyal sermayeyi kolektif bir birikim ya da kaynak olarak görmediği, aksine kişisel bir mal olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Daha negatif bir yaklaşımla sosyal sermayeyi ele alan Bourdieu'nun Coleman ve Putnam'ın görüşlerinden ayrılmasına neden olan da budur. Yani Bourdieu, sosyal sermayeyi toplumun refahına katkı sağlayan, kalkınma için önemli bir argüman olan, dayanışma ve kolektivizmin toplumun üretim sürecine yarar sağlayan bir unsur olarak değil, toplumsal eşitsizlikleri yaratan ve bu eşitsizliğin sürdürülmesine katkı sunan bir unsur olarak görmektedir (Özpınar, Ş.; Özpınar Ö.; Çondur ve İkizoğlu, 2016: 174-175).

1.1.2.2. Samuel Coleman: Rasyonel Tercih Kuramı

Coleman'a göre sosyal sermaye, işlevine göre tanımlanmaktadır. Sosyal sermayeyi tek bir varlık olarak görmeyen Coleman, ortak iki varlığa hitap ettiğini ve sosyal yapıdaki aktörlerin (kişi ve/veya kurumlar) belirli eylemlerini kolaylaştırdığını savunmaktadır. Sosyal sermaye de diğer sermaye biçimleri gibi tamamen karşılanabilir/geri ödenebilir değildir. Belirli eylemleri kolaylaştırmak açısından değerli yanları olsa da başkaları açısından işe yaramaz hatta zararlı yanları da mümkündür. Sosyal sermaye aktörlerin kendisinde veya üretimin fiziksel uygulamalarında yer almazlar. Sosyal sermaye, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkilerin yapısına bağlıdır. Ayrıca amaçlı örgütler tıpkı kişiler gibi aktör olabileceğinden kurumsal aktörler arasındaki ilişkiler onlar için de sosyal sermaye oluşturabilir (Coleman, 2006: 98).

Coleman, sosyal sermayeyi kapsamlı bir şekilde; hem işlevselci hem de faydacı bir yaklaşımla ele almıştır. Coleman'a göre sosyal sermaye sosyal sistemin bir parçasını oluşturmaktadır ve sosyal ağlarda ortaya çıkan sosyal sermaye, fiziksel bir varlık değildir, aynı zamanda bireylere de mal edilemez. Fakat bireylerin gayelerini gerçekleştirmeleri için bir araç işlevi görmektedir. Yani bir işlevi vardır ve bu işlevi yerine getirmek üzere bireylerin sistem içinde vücut bulmalarını ve hareket etmelerini sağlamaktadır (Balkanlıoğlu ve Irmak, 2014: 141).

James Samuel Coleman'ın sosyal sermaye tanımı ve bu kavrama olan yaklaşımı, rasyonel eylem ile yakından ilişkilidir. Coleman, rasyonel eylemi başlangıç noktası olarak kabul etmekte ve bu kavramın beraberinde getirdiği aşırı bireyci önermeleri ise reddetmektedir. Bu yönüyle sosyal sermayenin kurumsallaşmasını, “toplumsal yapıyı rasyonel eylem paradigmasına tanıttmanın bir yolu” olarak görmektedir. Böylece ekonomi bilimindeki rasyonel eylem ilişkisiyle toplumsal örgütlenmeleri esas almış ve interdisipliner sosyal sermayeyi bu amaca hizmet için bir araç olarak kullanmıştır (Türk, 2015: 140-141).

Sosyal sermayenin işlevsel yönü bulunduğunu ifade eden Coleman, sosyal sermayenin sosyal yapının belli yönlerini içermekte olduğunu ve bireylerin işlerini büyük oranda kolaylaştırdığını dile getirmektedir. Ayrıca Coleman’a göre sosyal sermayenin maddi bir sermaye türü olmadığını, güven unsurunun belirleyici olduğunu ve normların devamlılığını sağladığını savunmaktadır. Sosyal sermayenin bireysel kazanımları üzerinde sıklıkla duran ve sosyal sermayeyi rasyonel tercih kuramı ile ilişkilendiren Coleman, bu bilgiye erişim ve çıkarlar doğrultusunda kullanma potansiyelini barındırdığını da belirtmektedir. Coleman’a göre sosyal sermayenin oluşumu da kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu kontekste sosyal sermaye; farklı etkinlik ve etkileşimlerden ortaya çıkan, dolaylı bir yan ürün niteliğindedir. Ayrıca sosyal sermaye, mikro ile makro düzeyi bir arada inceleyerek birey ve toplumun neden ve sonuçlarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermayenin önce bireyde sonra da yapıda yarattığı değişimleri ve sonuçlarını inceleme imkânı sağlamaktadır. Coleman’ın sosyal sermaye yaklaşımında merkezî bir öneme sahip olan birey ve rasyonalite bağlamlarından hareketle sosyal sermaye; rasyonel aktörlerin diğerlerine iyilik yaparak sorumluluk yaratmalarını ve ihtiyaç halinde yatırımlarının karşılığını bekleyerek fayda sağlanan bir sigorta olarak görülmektedir (Akt. Ağcasulu, 2017: 120). Sosyal sermayenin bu yönüyle ifade edilmesi, elbette sosyal sermayenin “karşılıklılık” ilkesine vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Coleman’ın ailesel ve çevresel koşullardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak okullardaki başarı farklılaşmalarını temel alarak oluşturmuş olduğu sosyal sermaye kuramı, daha iyi ailelerden (Katolik) ve çevrelerden gelenlerin okulda daha başarılı olduklarına ilişkin verilerle desteklenmektedir. Coleman’ın sosyal sermayesi, bir bakımdan beşeri sermayenin birer kaynağına (birey, işveren veya devlet tarafından beşeri sermayeye yatırılan kaynaklar) da işaret ettiği görülmektedir (Fine, 2011: 127). Coleman’ın sosyal sermaye kuramına getirilen en büyük eleştiri de kuramın bireyci bir temele oturtulmasıdır. Coleman’ın oluşturmuş olduğu kuramın bir diğer belirgin özelliği ise Coleman’ın rasyonel tercih kuramına duyduğu sadakati özenle sosyal sermaye kuramına eklemlemesidir (Fine, 2011: 132).

Ben Fine, Coleman’ın sosyal sermaye teorisini açıklarken Coleman’ın iktisadi çıkarsamalarını dikkate alarak; “Coleman için sosyal sermaye, basitçe iktisadın bir uzantısıdır; piyasa kusurlarıyla, kamu mallarıyla ve kamusal kötüyü nasıl başa çıkılacağını ele alması amacıyla iktisadın genişletilmiş halidir” ifadesini kullanmaktadır (2011: 133). Coleman’ın temelde ekonomik bir kuram olan rasyonel tercih kuramına olan bağlılığı ve bu kuramı sosyal sermaye

kuramının oluşum sürecine dahil etmesi; Coleman'ın sosyal sermaye kuramı ile iktisadı harmanladığını gözler önüne sermektedir.

1.1.2.3. Robert Putnam: İletişim Ağları ve Sosyal Organizasyonlar

Robert Putnam, fiziksel sermaye ile sosyal sermaye arasındaki nüansa dikkat çekerek ifade ettiğı sosyal sermaye tanımında sosyal ağlara vurgu yapmaktadır (2000: 16):

Fiziksel sermaye, fiziksel nesnelere ve insan sermayesi bireylerin özelliklerine, sosyal sermaye ise bireyler arasındaki bağlantılara, sosyal ağlara ve bunlardan kaynaklanan karşılıklılık ve güvenilirlik normlarına atıfta bulunur. Bu anlamda sosyal sermaye, bazılarının “sivil erdem” olarak adlandırdığı şeyle yakından ilişkilidir. Aradaki fark, “sosyal sermaye”nin, yoğun sosyal karşılıklı ilişkiler ağına gömüldüğünde sivil erdemın en güçlü olduğı gerçeğine dikkat çekmesidir. Erdemli ama tecrit edilmiş bireylerden oluşan bir toplum, sosyal sermaye açısından zengin olmak zorunda değildir.

Robert Putnam, yapmış olduğı çalışmada İtalya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki gelişmişlik farkına değinmiştir. Putnam, İtalya'nın kuzeyinin güneyinden kalkınmışlık açısından daha farklı bir düzeyde olmasının temel nedenlerinin toplumsal yapıdaki farklılıklardan ileri geldiğı sonucuna varmıştır. Kuzeyin sivil katılım açısından daha pozitif bir yapıya sahip olması, hükümet verimliliğinin güneyden daha olumlu bir görünümde olması, güneyin hiyerarşik yapısının daha katı olması bu gelişmişlik farklılığının temel nedenleri olarak sıralanmıştır. Ayrıca bölgesel hükümetlerin sosyal sermaye kaynaklarını bir güç olarak kullanması da gelişmişlik düzeylerinde daha pozitif etki gösterdiği sonucunu doğurmuştur (Helliwell ve Putnam, 1999: 254).

Putnam'a göre sosyal sermaye, ekonomik ve siyasal kalkınmayı gerçekleştirmek için yardım elini uzatmaktadır; fakat yokluğu ölümcül etkiler doğurmaktadır. Buradan hareketle toplumlar; sahip oldukları sosyal sermaye seviyesinin yüksekliğine göre ikiye ayrılırlar; sırasıyla Kuzey ve Güney İtalya bu durumun örneklerini oluşturmaktadır. Putnam'ın sosyal sermayeye yönelik savı (Akt. Fine, 2011: 147) şu şekildedir:

Güven, normlar ve bağlantılar gibi sosyal sermaye stokları birikmeye ve kendi kendilerini güçlendirmeye meyillidir. Kısır döngüler, bir toplumsal denge yaratır. Bu dengeye yüksek seviyede işbirliği, güven, karşılıklılık, katılımcı yurttaşlık ve müşterek refah eşlik eder. Ama ihanet, güvensizlik, sömürü, kaytarma, tecrit, kargaşa ve tıkanıklık da kısırdöngülerin boğucu havasında birbirlerinin daha da yoğunlaşmasına sebep olurlar (...)

Robert Putnam, sosyal ağların ve ilişkilerdeki karşılıklılık normlarının doğası ve kapsamına bağlı olarak sosyal sermayenin nispeten sınırlı bir tanımına ulaşmaktadır. Bu nedenle, sosyal sermaye; bireylere dernek ve gönüllü kuruluşların ağlarına katılımın bir ürünü olarak kaynaklara (fikirler, bilgiler, para, hizmetler, iyilikler) erişmelerine ve başkalarının davranışları hakkında doğru beklentilere sahip olmalarına fırsat tanımaktadır. Bu, bireylerin boş zamanlarını, ailesel, etnik, yerel, çevresel veya daha geniş siyasi çıkarlarını sürdürmek için başkalarıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmayı seçtikleri için ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye ilişkisel bir düzeyde görülmektedir. - Bireylerin mülkiyetidir, ancak sadece bir gruba üyelikleri nedeniyle. Bu nedenle, toplam ölçümler, daha büyük bir popülasyondaki bireylerin uygun bir örneğinden alınan yanıtların toplamı olduğu ölçüde akla yatkındır (Szreter ve Woolcock, 2004: 654).

Robert Putnam, sosyal sermayeye daha çok “sosyal ağlar” perspektifinden yaklaşmış ve sosyal sermayenin ölçümlerini de derneklere üyelik oranları ile işlemiştir. Putnam’ın çalışmasının merkezinde yer alan yardım dernekleri, izcilik grupları, kardeşlik dernekleri ve okul-aile birlikleri bu kapsamda yer almaktadır. Ayrıca komşularla geçirilen vakti “bağlılık” olarak değerlendirmekte ve insanların güvenilir olup olmadıklarına ilişkin değerlendirmelere de yer vermektedir (Akt. Altay, 2007: 342). Daha spesifik bir bakış açısıyla Putnam, çalışmasında şu endekslere yer vermektedir:

- Bireylerin geçen bir yılda yerel örgütlerin komitelerinde çalışıp çalışmadıkları
- Daha önce herhangi bir örgütün yönetim kademesinde yer alıp almadıkları
- Bireylerin katılmış oldukları dernek/vakıf sayısı
- Bireylerin dernek üyelik sayıları
- Katılmış oldukları okul ya da kent işleriyle ilgili toplantı sayısı/oranı
- Bireylerin gönüllülük esasına dayanan organizasyonlara katılım oranları ve ayrılan zaman
- Arkadaşlara ayrılan zaman
- Aile üyeleriyle evde geçirilen zaman
- 1000 kişiye düşen sosyal ve sivil örgüt sayısı
- 1000 kişiye düşen kar amacı güdülmeyen örgüt sayısı (Akt. Altay, 2007: 342).

Robert Putnam’ın *Making Democracy Work* isimli çalışmasındaki orijinal formülasyonu, yüksek düzeyde “sivil katılım” ile güçlü bir sivil toplum üzerinedir. Gönüllü kuruluşların ve derneklerin öncelikli olarak sosyalleştirici ajanlar olarak faaliyet gösterdiğini açıkça yansıtan bu yaklaşım, demokrasinin sağlığının vatandaşlıktaki belirli ahlâki taahhütlere bağlı

olduğunu, toplumsallık fikrinin ve kamusal ruhluluk geleneklerinin köklerinin bireyci ve tüketimci bir kültürde tehlike altında olduğunu ifade etmektedir. Robert Putnam’a göre bu “sivil kültür” argümanı, Amerikan siyaset biliminde derin köklere sahiptir. "Genelleştirilmiş sosyal güven" (genel olarak insanlara güven), hükümet ve kamu görevlilerine güven, hoşgörü ve iyimserlik, argümanın birçok versiyonunda, sosyal sermayenin katılım üzerindeki yararlı etkisiyle doğrudan bağlantılı olarak görülmektedir. Bu bağlamda Robert Putnam'ın çalışması, ortak yaşamın ve dinç bir sivil toplum oluşumunun siyasi kültür ve dolayısıyla sivil katılımın üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağını iddia etmektedir (Edwards ve Foley, 2001: 6-7).

1.1.2.4. Francis Fukuyama: Güvene Dayalı İletişim

Tarihin Sonu ve Son İnsan isimli çalışmasıyla tüm dikkatleri üzerine çeken ve Batı liberal düşünce akımının, tarihin son aşaması olduğunu iddia eden Francis Fukuyama, “büyük toplum” olmanın ya da canlı bir ekonomik yapıya sahip olmanın şişkin hükümet programlarıyla mümkün olmayacağı görüşünü savunmaktadır. Fukuyama’ya göre Amerikalılar, ekonominin önemli bir sektörünün büyük ölçüde devlet tarafından yönetilmesine şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Aynı zamanda Avrupa’da da bu durum çok farklı değildir. Avrupalı, işsizlik ve göç gibi toplumun en önemli meselelerinin refah devleti anlayışıyla çözüme kavuşturulabileceği umudunu taşımamaktadır. Hatta tersine küresel düzlemde rekabet güçlerinin artması için refah devleti sınırlarının daraltılmasını gündemde tutmaktadır. Bu kontekste Fukuyama’ya göre tüm ciddi gözlemler liberal ve ekonomik kuruluşların canlılığının sağlanması, dinamik bir sivil topluma dayanmaktadır. Sivil toplumu; “*şirketler, eğitim kuruluşları, gönüllü birlikler, medya, sendika, çeşitli yardım amaçlı örgütlenmeler, kulüpler ve kiliseleri de içeren aradaki kuruluşların karmaşık bir bileşimi*” olarak tasvir eden Fukuyama’ya göre başarılı bir sivil toplum, bireylerin alışkanlıkları, adetleri ve ahlâki değerlerine dayanmaktadır (Fukuyama, 2005: 20).

Francis Fukuyama’ya göre; sosyal hayatın çok önemli bir kısmını temsil eden ekonomik faaliyetler; çok çeşitli normlar, kurallar, ahlâki yükümlülükler ve hep birlikte toplumu biçimlendiren diğer alışkanlıklarla sıkı sıkıya örülmüştür. Topluluk eğiliminin olmaması insanların mevcut ekonomik fırsatlardan yararlanamamasına neden olmaktadır. Fukuyama, 1950’lerde Güney İtalya’da çok ihtiyaç duyulmasına karşın hastane, okul ve fabrika kurmak için varlıklı vatandaşların bir araya gelmemesini, Amerikan iç bölgelerinde Afro-Amerikalıların şirket sahibi olmamalarını ve Fransa’da ustabaşları ile çalışanları arasındaki ilişkilerinin bakanlık tarafından saptanan birtakım kurallarla düzenlenmesini ve güvene dayalı

bir ilişkiden uzak kalmasını topluluk eğilimi olmamasına ve sosyal sermaye unsurunun eksikliğine dayandığını ifade etmektedir (Fukuyama, 2005: 25-26).

Sosyal sermayeyi; “*insanların ortak amaçları için gruplar, organizasyonlar halinde bir arada çalışabilme yeteneği*” olarak tanımlayan Fukuyama, sosyal sermaye birikiminin karmaşık ve birçok açıdan gizemli kültürel süreçlerle ilgili olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Fukuyama, “*Eğer demokrasi ve kapitalizmin kurumları doğru dürüst işleyecekse modern öncesi bazı kültürel alışkanlıklarla mutlaka bir arada yaşayabilmeleri gerekir.*” savını desteklemektedir. Yasaların, sözleşmelerin ve ekonomik rasyonalitenin, sanayi sonrası toplumların zenginleşmesi ve istikrarı için gerekli olduğunu fakat yeterli olmayan unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Rasyonel çıkarımlardan ziyade alışkanlıklara dayalı, karşılıklı ilişkiler, ahlâki yükümlülükler, topluluğa karşı görev ve güven gibi değerlerle bezenmiş olması gerekliliğini şart koşmaktadır. Fukuyama, bu değerlerin modern toplumun başarısı için vazgeçilmez nitelikler olduğunu savunmaktadır (Fukuyama, 2005: 26-27).

Fukuyama, insanların kararlarında her ne kadar rasyonel tercih ilkelerinin etkileri görülse de insanların kararlar almada ve davranış sergilemede kültürlerinin, ahlâki öğretilerinin, dinî argümanlarının ve sosyal değerlerinin önemli bir payının olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda güven ve sosyal sermayenin toplumların kalkınmalarında özellikle de bilgi teknolojileri alanındaki kalkınmışlık seviyelerinin belirlenmesinde önemli bir değişken olduğunu savunmaktadır:

“Güvenin, üyelerinin ortaklaşa paylaştığı normlara dayalı, düzenli, dürüst ve işbirliği yönünde davranan bir toplumda ortaya çıkması beklenir. Bu normlar, tanrı veya adalet gibi derin “değerler” hakkında olabilir. Fakat aynı zamanda davranış kodları ve çalışma hayatına ilişkin standartlar gibi dünyevi konuları da ele alır. Örneğin bir doktorun bize bilinçli olarak bir zarar vermeyeceğini biliriz. Çünkü doktorun tıp mesleğinin standartlarına ve Hipokrat yeminine bağlı kalacağını varsayırız.” (Fukuyama, 2005; 42).

Ayrıca Fukuyama, sosyal sermayenin de bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hâkim olmasından ileri gelen bir yeti olduğunu ifade etmektedir. Buna bağlı olarak sosyal sermayenin tarihsel alışkanlıklar, gelenek ya da din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla yaratıldığı ve iletildiği için diğer sermaye türlerinden ayrıldığını savunmaktadır. Fukuyama sosyal sermaye, güven ve sosyal gruplar arasında önemli ilişkiler kurup birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olduklarını ifade etse de sosyal grupların işbirliğine girmeyi uzun süreli kişisel çıkarlarına uygun bulan rasyonel bireyler arasındaki gönüllü sözleşmelerin sonucu olduğunu da kabul etmektedir. Bu açıdan bakıldığı takdirde güvenin işbirliği için

gerekliliğinin ortadan kalktığı görülmektedir. Fukuyama, sözleşme gibi yasal mekanizmalarla birlikte, kişisel çıkarın güven duygusunun eksikliğini telafi edebildiğini ve yabancılara ortak amaçlara hizmet edebilecek bir organizasyon yaratabilme imkanı sağlayacağını da savunmaktadır. Fukuyama, böyle bir alternatif sunsa da en etkin organizasyonların ortak etik değerlere sahip topluluklar üzerinde yükseldiğini dile getirmektedir. Fukuyama'ya göre böyle bir toplumun oluşması ise aşağıda yer alan değer ve ilkelere dayanmaktadır:

“...topluluğun ahlaki normlarının alışkanlık haline gelmesini ve sadakat, dürüstlük gibi erdemlerin kazanılmasını ve bireylerin birbirlerine bağımlılığını gerektirir... sosyal sermaye bireylerin sadece kendi başlarına hareket etmeleri ile kazanılmaz. Bireysel değerlerden çok sosyal değerlerin hakim olmasına dayanır... bu alışkanlıklar bir kez kazanıldı mı yok edilmesi veya değiştirilmesi de aynı derecede zordur.” (2005: 42).

Fukuyama'nın bu çıkarımlarından hareketle toplumsallığın, güven ilişkilerinin, güvene dayalı işbirliklerinin, ailesel ve toplumsal değerlerin, ahlâki yükümlülüklerin toplumsal kalkınmada ve sağlıklı bir büyümede oldukça önemli olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin güven başta olmak üzere bu değerlerle yaratıldığı dikkate alınırsa, Fukuyama'nın vurguladığı temel hassasiyet daha net anlaşılacaktır.

Güveni sosyal sermayenin bir bileşeni olarak gören Dasgupta ise güven konusunda yedi noktaya işaret etmektedir; teşviklere olan gereksinim, güvenilir olmak için cezai müeyyidelere (ya da bir ceza/icra mevkiine) olan gereksinim, birey ile kurumsal sorumluluk arasındaki etkileşim, konuşmak yeterli olmadığı için birbirimizin bakış açılarını hesaba katma ve tahmin etme gereği, sorumluluğun değerinin ölçülebileceği ve diğer insanların eylemleri hakkında yapılan doğru tahminlerin (...) kişinin kendi eylem tercihleri üzerindeki etkisi (Akt. Fine, 2011: 202). Bu durum da diğer insanların eylemlerini gözlemlemeden belirlemek gerektiği zamanlarda etki olmaktadır. Ben Fine'a göre güvenmek; eksik bilgi temelinde diğer insanların davranışlarını tahmin etme meselesidir ve eğer amaçlar doğru olarak belirlenirse, güvenilirmez olana güvenilebilir (Fine, 2011: 203).

Sosyal sermaye kaynağının oluşması sürecinde güvenin neden önemli olduğuna ilişkin etkili bir çalışma ortaya koyan Francisco Herreros *The Problem Of Forming Social Capital: Why Trust* isimli çalışmasında güvenin sosyal sermaye kaynağı sağlayabildiğini kanıtlamak amacıyla iki argüman ortaya koymuştur; ilki, bir başkasına yardımsever davranmanın o kişinin de benzer davranışıyla ödüllendirileceği beklentisine sahip olduğu (yani, güvenin karşılıklılık yükümlülüğü üretir argümanı), ikincisi ise, sosyal güvenin “güvenilir olan” için bir kaynak oluşturduğudur. İlkinde rasyonel bir beklenti var iken ikincisinde güvenilir

olmanın kişiye itibar kazandırması ya da güvenilir olmanın onurlandırılması söz konusudur. Bu bağlamda “güvenilir olan” için yüksek düzeyde sosyal güven ile karakterize edilen bir topluluğun parçası olmak; bir sosyal sermaye kaynağı olabilir ve birine güvenirse bu güven onurlandırılacaktır. Toplum içindeki genel güven stoklarını sosyal sermaye kaynakları, karşılıklılık veya bilgi yükümlülükleri elde etmek için kullanabilir. Fakat olumsuzluk yaratacak bir durumun ortaya çıkması da pek muhtemeldir; toplumsal güvenin topluluklar içindeki rolüne bu şekilde bakmanın şaşırtıcı bir sonucu, topluluk dışındaki insanların bu kaynakları olumsuz amaçlar için kullanabilmeleridir. Yüksek sosyal güven ile karakterize edilmiş bir topluluğu, sömürülmesi kolay bir “emici” topluluğu olarak görmek kolaydır. Aslında, çok yüksek düzeyde sosyal güven ile karakterize edilen vatandaşlar, örneğin, bir liderinin, demokrasinin etkili bir şekilde işlemesi için yüksek düzeyde sosyal güvenin değerini sorgulayan bir şey olan siyasi liderlerinin yolsuzluğuna karşı tamamen kör olacaktır (Herreros, 2004: 9-14).

Bauman’ın güvene ilişkin yaklaşımında ise Alain Peyrefitte’nin çalışmasının izleri görülmektedir. Peyrefitte’nin modern kapitalist toplumun zorlayıcı ve saplantılı gelişiminin en belirgin özelliğinin güven olduğunu ortaya koyduğu yaklaşımına atıf yapan Bauman, kişinin kendine, başkalarına ve kurumlara olan güveninin birbirinden koparılamaz ve birbirlerinin koşulu oldukları düşüncesini benimsemiştir (2015: 43).

Modern düzen oluşturma telaşını, güvenin kurumsal temellerini oluşturma yönünde sürekli bir çaba olarak tanımlayabiliriz. Bu çaba içinde, güven yatırımı için istikrarlı bir çerçeve sunulur; halihazırda üstün tutulan değerlerin gelecekte de üstün tutulup arzulanmaya devam edeceğine, bunların ihlal edilemez ve zamanın akışından etkilenmeden kalacağına olan inanç inanılır kılınır.

Bu bağlamda Bauman’ın kitle iletişim araçlarının zayıflatıcı etkisiyle, reklamcıların komplolarıyla, tüketim toplumunun bir ayartısıyla, eğlence toplumunun uyutuculuğuyla ve daha tamamlayıcıyı bir gerekçeyle hayatın bağlamının kendi seçimleriyle olmasa da toplumsal ortamın radikal biçimde değiştiği olgusu da hesaba katılarak “ağır” ve “katı” olarak tarif ettiği modernite döneminden geçiş yapılan “hafif” ya da “akışkan” modernite döneminde güven duygusu yaratmanın geleceğe olan istikrarlı bir bakış ürününü tarif etmektedir. Fakat Bauman’a göre bugün tutunacak yeri olmayan insanların geleceği düşünme ihtimalleri yoktur (2015: 45).

1.2. Göç Olgusunun Kavramsal ve Kuramsal Boyutları

1.2.1. Göç Olgusunun Kavramsal Analizi

1.2.1.1. Göç Olgusu ve Tanımları

Göç olgusu, insanlığın tarihi ile aynı yaşıttır. İlk insanın hareketliliği ile başlayan göç hareketi, günümüz dünyasında daha komplike, daha hızlı, daha yoğun ve daha farklı nedenlere de bağlı olarak gerçekleşmektedir. Birçok bağlamda ele alınsa da genel manada nedenselliğe ilişkin argümanlar ile ele alınan ve çeşitliliğine vurgu yapılan göç olgusunun tarihten bu yana farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Doğa olayları, verimli topraklara erişim, istila gibi çağın insanlarını güç durumda bırakan nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göç hareketleri, günümüzde ulaşım ve iletişim imkanlarındaki iyileşmelerin de büyük etkisiyle zorunlu olan nedenlerin yanı sıra zorunlu olmayan nedenlere bağlı olarak da gerçekleşmektedir. Büyük teorilerin temel argümanlarından olan ekonomik nedenler, siyasal, doğa olayları, sosyo-kültürel nedenler; göç olgusunun nedenlerini ve özelliklerini ortaya koyması bakımından üzerinde önemle durulan saikalardır. Göç olgusu, insanlığın her döneminde var olduğu için ve toplumsal yapıya doğrudan tesir ettiği için farklı bilim dalları ve disiplinlerce ele alınmış ve üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, tarih, iktisat gibi sosyal bilimlerin ilgi alanını oluşturan göç, her bilim alanında farklı yönleri ile ele alınmış olsa da özellikle toplumsal değişim, uyum, çokkültürlülük, ekonomiye etkisi, göç alan ve veren aktörler arasındaki ilişkiler gibi çalışma alanları ile ön plana çıkmaktadır.

Göç meselesi günümüzde sadece devletleri, yöneticileri ya da toplumları ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkıp bireysel manada da insanların hayatlarına tesir eden elzem bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda farklı disiplinlerce üzerinde durulan bir mesele olması olağandır. Göç olgusunun diğer disiplinler ile olan münasebetinden dolayı farklı farklı tanımları yapılmıştır. Her bilim alanı kendi çalışma alanına ilişkin tanımlamalarla ön plana çıksa da göç olgusunun en genel tanımı; “Kişinin ya da grubun iskân ettiği yerden siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal birtakım sebeplere bağlı olarak zorunlu ya da zorunlu olmaksızın bir sınır (ister coğrafi, ister siyasi) katederek farklı bir yerleşim yerine geçmesi ve bu yeni yerleşim yerinde en az bir yıl süreyle ikamet etmesidir.” Bu tanımlamaya ilişkin dikkat çeken iki husus; bir sınır geçmesi ve en az bir yıl süre ile ikamet etmesidir. Sınırdan kasıt il, ilçe ve köy sınırları olabildiği gibi eyalet sınırları, uluslararası sınırlar ya da kıta sınırları olabilmektedir. Göç edilen yerde bir yıl kalma şartı ise Birleşmiş Milletler (BM) tarafından

belirlenmiş tanımın öngördüğü süreye işaret etmektedir. BM tarafından yapılan tanıma göre göçmen; “sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey.”dir (Uluslararası Göç Örgütü (IOM): 37), Bu tanımdan hareketle BM’nin yapmış olduğu göçmen tanımını, ülke sınırlarını aşan göç olgusunu tarif ettiği için uluslararası göçmen tanımı olarak nitelendirmemiz daha doğru olacaktır.

Göçe ilişkin tanımlamalar belirli düzeylerde farklılık gösterse de temel manada, bireyin veya topluluğun yaşamış olduğu fiziki çevreyi değiştirmesi olarak tarif edilmektedir. Uluslararası göç olgusu, devletler arasındaki sınırların geçilmesi neticesinde meydana gelen yer değişimleridir. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki göç olgusunun yalnızca fiziksel olarak yer değiştirme olarak ifade edilmesi, göç olgusuna ilişkin yalın bir ifadeyi doğuracak olup göçe dair farklı boyutları göz ardı edecektir. Çünkü göç hareketliliğinin hukuki, ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutu da vardır. Böylelikle göç olgusunun farklı uzanımlara sahip karmaşık bir yapıya sahip olan bir olgu olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Buna istinaden göç; bir toplumdan farklı bir topluma, bir ülkeden farklı bir ülkeye doğru gerçekleşmektedir. Bu yönüyle göç, fiziksel mekânın değişimi sürecinin sosyoekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak tanımlanabilmektedir (Adıgüzel, 2020: V).

Göç olgusunun tanımları yapılırken en dikkat çekici nokta şüphesiz göç olgusunun uzanımlarıdır. Yani yer değiştirmenin adı göç olsa da üzerinde durulan temel hassasiyetler göç olgunun doğurmuş olduğu psikolojik, sosyal, ekonomik, siyasal vb. boyutlarıdır. Bu bağlamda Salman Akhtar da göç olgusunun tanımlamasında bireyin kimliğinde meydana gelen değişimlere ve karmaşık psikososyal sürece vurgu yapmaktadır; *“bir ülkeden diğer bir ülkeye göç, bireyin kimliğinde önemli ve uzun soluklu etkileri olan karmaşık bir psikososyal süreçtir.”* (Akhtar, 2018: 3).

Tarihin her döneminde varlığını sürdüren göç olgusunun nedenlerine ilişkin yapılan çalışmaların üzerinde durulan en önemli argüman, kuşkusuz ekonomik ve sosyokültürel sebeplerdir. Lakin üzerinde durulmayan birçok neden de göç olgusuna dinamizm katmakta ve devamlılığını sürdürmektedir. Göç olgusunun tarihsel köklerine inildiği zaman genel manada göçe iten asıl sebebin doğa olaylarının olduğu gözlemlenmektedir. Doğa olayları asıl sebebi oluştursa da tabiatın onlara sunmuş olduğu elverişli yaşamın son bulması ya da zarar görmesi göç olgusunu başlatan ve bunda etkili olan unsurlar olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan tabiat olaylarının bir yıkıma neden olması, göçe maruz kalan kimselerin daha emniyetli

yerlere göç etmesine de zemin hazırlamaktadır. İnsan ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında fiziksel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hareket söz konusu olduğu gibi bu temel ihtiyaçların yanı sıra daha iyi yaşam standartlarına yönelim de söz konusudur. Günümüz dünyasında insanların fiziksel gereksinimlerini sağlamanın yanı sıra müreffeh bir yaşama erişmek için de göç ettikleri bilinmektedir. Bu durum insanların zorunlu göç etmek durumunda kalmaları ile özgür iradeleri ile göç yoluna düşmelerini ifade etmektedir. Eğitim, sağlık, ekonomik, kültürel, siyasi gibi nedenlerle yaşamış olduğu coğrafyayı terk etmek durumunda kalan insan ya da insan topluluklarının her ne kadar özgür iradeleri ile karar verme durumları da söz konusu olsa da yaşamın onlara göçü zorunlu kıldığı gerçeği asla inkar edilmemelidir. Nedeni şu ki insanlar yaşamış olduğu toprakları, alışmış oldukları çevreyi, kendi kültürlerini, ahlâk ve etik kurallarını kanıksamış oldukları toplumları terk etmeyi tercih etmeyeceklerdir. Muhakkak ki bu durumu onlara zorunlu kılan, onları göçe iten bir saik söz konusudur.

Göç olgusunun nedenlerini oluşturan unsurlar, daha sonraki süreçte göç olgusunun meydana geldiği süreci ve sonrasındaki gelişmeleri de büyük oranda etkilemektedir. Ekonomik nedenli göçler, siyasi nedenli göçlerden farklı bir sürecin işlemesine neden olabileceği gibi farklı ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçların yaratılmasına da doğrudan tesir edebilmektedir. Ayrıca siyasi nedenle yapılan göçler keskin ve bilinçli siyasallaşma duygusuna, radikal siyasi eğilimlere, güçlü bir diasporanın oluşumuna ve entegrasyon konusunda daha dirençli bir grup psikolojisine zemin hazırlayabilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015: 13-14).

Bugünün dünyası, göçü ya da hareketliliği alışlagelmiş bir durum olarak kabul ettirmiştir. Zira insanların, Zygmunt Bauman'ın Daniel Cohen'den alıntı yaparak belirttiği üzere "hareket halinde olan sadece bireyler değil, aynı zamanda bireylerin katettikleri yolların bitiş çizgileri de hareket halindedir." Bauman'a göre insanların yerinden edilmeleri, mobil hale gelmiş yaşamın bireylerin hayatlarına tesir eden bir deneyimdir. Bireysel hayatın gidişatı içinde sayısı bilinmeyecek kadar çok tekrarlanması muhtemel olan bir deneyimdir (2015: 194).

1.2.1.2. Kitlel Zorunlu Göçler

Evrimsel bakış açısına göre genetik ve antropolojik veriler ışığında "Homo Sapiens" türünün dünyaya 200.000 yıl önce Afrika'dan yayıldığını ve evrimsel süreçte doğa şartları ile mücadele ve adaptasyon kaynaklı ilk göçlerin "Homo Erectus"lar tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde "Homo Erectus"ların Avrupa ve Asya kıtalarında fosilleri bulunmuş, bunun nedeni ise besin kaynaklarına erişim ve doğal afetler

olarak yorumlanmıştır (Varol ve Gültekin, 2016: 45). 1,9 milyon yıl önce gerçekleşen bu göç hareketi Afrika'dan başlamış, Nil Nehri boyunca yukarı hareket etmiş, Anadolu içlerinden geçerek Gürcistan, İspanya, Çin ve Endonezya'ya kadar birçok farklı bölgeye ulaşmıştır (Cülük, 2019: 2). En büyük göç hareketleri arasında gösterilen Homo Sapiens göçü ise 20 bin yıl önce iklimde yaşanan ılıma ve buna bağlı olarak buzulların erimesi/deniz seviyesinin yükselmesi ile gerçekleşmiştir. Kitlesel göçler ve kültürel değişimlerin yaşanmasında önemli bir argüman olarak kabul edilen bu göç hareketi, buzul çağının bundan yaklaşık olarak 21.000 yıl önce en yüksek seviyelere ulaştığı döneme tekabül etmektedir. Yaşanan bu buzul çağında hava sıcaklığının düşmesi ve bunun neticesinde ise deniz seviyesinde azalma görülmüştür. Bu deniz seviyesinde yaşanan azalma ile birlikte Kuzeydoğu Asya'daki Bering Boğazı'nda bir koridor oluşmuş ve Kuzeydoğu Asya'dan Amerika kıtasına bu koridor vasıtasıyla insan göçleri yaşanmıştır (Varol ve Gültekin, 2016: 46).

Bu bağlamda Homo Erectus ile başlayan ve Homo Sapiens ile devam eden insanlığın ilk göçü buzul çağının başlaması ile gerçekleşmiş, göç dalgaları ile keşifler yapılmıştır. İlk insan ile başlayan hareketlilik, yerleşik hayattan ziyade göçebe yaşam tarzının benimsenmesiyle daha hareketli bir süreci kapsasa da daha sonraki dönemlerde verimli topraklara doğru bir yönelim söz konusu olmuş ve hareketlilik, insanlık tarihince devam etmiştir.

Dünya tarihinde görülen diğer büyük göç hareketlerinden bir diğeri Deniz Kavimleri Göçü ya da diğer adıyla Ege Göçleri; MÖ 1150 ve 1050 tarihleri arasında Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına dalgalar halinde gerçekleşmiştir. Bu göç hareketlerini başlatan kavimler ise İon, Dor ve Aiol kavimleri olmuştur. Bu göç dalgalarının temel nedeni ekonomik unsurlar olmuştur. Dağlık bir arazi olan Yunanistan'dan çıkış noktaları olup daha verimli topraklara doğru bir yönelim söz konusu olmuştur (Eroğlu, 2014: 44).

Tarih boyunca gerçekleşen bir diğer büyük göç hareketi "Kavimler Göçü"dür. MS 4. Yüzyılda bulundukları topraklardan batıya doğru göç başlatan Türk kavimleri ve boyları anayurtları olan Orta Asya'dan hareket etmişlerdir. Her ne kadar bu göç hareketinin yönü kuzey, güney, batı ve doğu eksenli olsa da bu göç hareketinin ana merkezini Avrupa kıtasına doğru gerçekleştirilen göç serüveni oluşturmuştur. Orta Asya'dan göç etmeye başlayan Türk boyları ve kavimleri ilk etapta Hazar Gölü ve Aral Gölü arasında yerleşmiştir. Daha sonraki süreçte ise arkadan gelen boyların sıkıştırmaları ve verimli toprakların yeterli olmaması gibi nedenlere bağlı olarak göç hareketi batıya doğru devam etmiştir. Bu büyük göç dalgası; bütün Avrupa, Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyasını etkilemiş, Kavimler Göçü sonucunda Avrupa'nın bugünkü siyasi, sosyal ve kültürel yapısı ortaya çıkmıştır. Bir çağın kapanmasına,

diğer çağın açılmasına etki eden bu göç olgusu; Avrupa coğrafyasında yaşayan Vikingler, Germanler, Saksonlar gibi milletlerin yerleşerek bugünkü Avrupa milletlerinin temellerinin atılmasına da neden olmuştur (Eravcı ve Ateş, 2018: 45).

Endüstri Devrimi, gerek toplumsal yapının değişimi/dönüşümü gerekse üretim araçlarının değişimi ile birlikte dünya tarihinin seyrinin değişimine neden olmuş büyük toplumsal, iktisadi, siyasal, kültürel ve tarihsel bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan Endüstri Devrimi, 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Endüstri Devrimi’ni ortaya çıkaran büyük fabrikaların kurulması, buharlı makinenin icadı ve makine kullanımının yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. Bu dönemin ayırt edici göç hareketleri, kırdan kente, tarımdan sanayiye ve daha gelişmiş olan bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleridir. Gerçekleşen bu nüfus hareketliliğinin temelinde sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yeni üretim faktörleri, bu üretim faktörlerinin etkinliğinin artması ve bununla beraber işgücüne duyulan ihtiyacın artması yatmaktadır (Candan; Oktay ve Sürmeli, 2018: 869). Endüstri Devrimi ve beraberinde getirdiği sanayileşme süreci, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere toplumların ekonomik, sosyal, siyasal değişimlere öncülük etmiş olup aynı zamanda sosyolojinin de temel çalışma alanını oluşturmuştur. Bu dönem ile birlikte toplumsal çözülme, toplumsal yapının değişimi gibi temel meseleler tartışılır olmuştur. Hiç kuşkusuz toplumsal yapının değişimine etki eden temel meselelerden biri de bu dönem ile birlikte kırdan kente olan yoğun göç akımları ve kentleşme olgularının temel argümanlar olarak literatüre girmesidir. Gerçekleşen bu göç hareketleri ve göç yönleri; göç kuramlarının da temel referans noktası olmuştur.

Dünya göç tarihinde önemli bir yer tutan ve en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri de kuşkusuz “Yeni Dünya’ya Göç” olarak da tarif edilen Amerika’nın keşfi sonrası yaşanan büyük göç hareketleridir. Büyük göç hareketleri ya da çokkültürlülük meseleleri icra edildiğinde adından sıklıkla söz ettiren Amerika için temel slogan “Göçmenler Ülkesi”dir. Amerika topraklarına gelenlerin büyük çoğunluğu zorla ya da yaşamış oldukları zorluklar karşısında bu topraklara geçmek durumunda kalmışlardır. 1619 yılından 1790’a kadar köle tüccarları tarafından Gine ve Batı Hint Adaları’ndan getirilen siyahilerin sayısı 400.000’e ulaşmıştır (Akt. Kurtuluş, 2005: 874). Tabii bu kıtaya yapılan ilk göçler belli spekülasyonlara malzeme edilse de yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere Bering üzerinden yapılan ve Asya merkezli olan göçlerdir. Amerika Kıtası’nın keşfinin bu kanal üzerinden ve Asyalılar tarafından yapıldığını ortaya koyan Amerikan, Kanadalı ve Rus olmak üzere birçok arkeolog, bu göç dalgasının bir kereye mahsus olmadığını, dalgalar halinde gerçekleştiğini iddia etmiştir

(Kurtuluş, 2005: 876). Amerika göçlerinin bir diğer ayağını da koloniler döneminde gerçekleşen ve ağırlıklı olarak Avrupalıların oluşturduğu göç hareketidir. Özellikle 1492 (Kolomb ve İspanyol istilacılarının girişi) yılından itibaren Amerika Kıtası, Avrupa sömürgeciliğinin hücumuna uğramış ve koloniler kurulmuştur. Özellikle Avrupa'daki iktisadi ve siyasi baskıdan kaçarak gelen göçmenler, Amerika'nın kuruluş adımlarını atmışlardır. Amerika da onlara özgürlük alanı sunduğu ve zenginleşmeleri için büyük bir fırsat sundukları için kısa sürelerde kalabalıklaşmaya başlamışlardır (Birecikli, 2011: 83).

Dünya üzerinde gerçekleşen göç hareketliliğine ilişkin istatistiksel tabloda en büyük ivme, küreselleşme araçlarının yaygınlaşması ile gerçekleşmiştir. Her ne kadar göç tarihini oluşturan birçok kitlesel hareket söz konusu olsa da özellikle 1990 sonrasında ulaşım/iletişim kanallarında meydana gelen devrimin de büyük etkisiyle en büyük göç hareketliliği yaşanmıştır. Küreselleşmenin dünya ülkelerini birbirine daha fazla yakınlaştırması ve birbirine bağlaması göç olgusunun zengin-yoksul, kuzey-güney, merkez-çevre gibi bütün ülkeleri kapsayan, daha dinamik bir yapıya kavuşmasına neden olmuştur. Küresel anlamda mal ve hizmetlerin akışı hızlanmış ve ulusal sınırların ehemmiyeti gittikçe azalmaya başlamıştır. Netice itibarıyla de dünya kocaman bir pazar haline gelmiştir. Bu küresel pazarda ülkeler arasındaki mal, emek, iş, para gibi maddi olgular kadar güvenlik, refah, demokrasi ve insan hakları gibi dengesizlikler, küresel bir göç aracılığıyla denge bulmaya çalışmıştır (Adıgüzel, 2020: 98). Bu bağlamda 2020 Dünya Göç Raporu verilerine göre uluslararası göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 272 milyon seviyesine ulaşmıştır. Bu sayı ise dünya nüfusunun % 3,5'ine tekabül etmektedir. Ayrıca belirtmelidir ki uluslararası göç olgusu, tek tip olarak değil; ekonomik, coğrafi, demografik ve uzun yıllar boyunca gelişen “göç koridorları” gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Göç koridorları olarak tarif edilen bu göç yönleri, daha çok gelişmekte olan ülkelere Birleşik Devletler, Fransa, Rusya Federasyonu, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi daha büyük ekonomilere doğru olma eğilimi göstermektedir (IOM; 2020: 2). Diğer taraftan 6,1 milyon ile en fazla yerinden edilen kişi Suriye'den olmakla birlikte Suriye'yi 5,8 milyon ile Kolombiya ve 3,1 milyon ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti takip etmektedir. IOM'un hazırlamış olduğu 2020 raporunda dikkat çeken bir diğer veri ise; uluslararası göçmenlerin yarısından fazlasının (141 milyon) Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşıyor olmalarıdır (IOM, 2020: 3).

Dünya göç tarihinde 1970'lerden sonraki göç hareketliliğini gözler önüne seren aşağıdaki tablo göstermektedir ki göç olgusu küresel manada en dikkat çekici mesele haline gelmiştir ve dünya üzerindeki göçmen sayısındaki artış, her dönem katlanarak devam etmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Göçmen Sayıları (Milyon)

Gelişme Grupları	1970	1990	2000	2010	2020
Dünya Geneli	84	156	178	214	272

Kaynak: Bakırtaş, 2012: 242 ve International Organization For Migration, 2020: 3

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler ışığında 1970 sonrasındaki veriler, Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktürel yapının da etkisiyle göç hareketliliğini tarif ederken; 1990 sonrasındaki veriler ise özellikle küreselleşmenin etkisiyle daha dinamik bir yapı kazanmış, coğrafi hareketlilik ile sosyal ağların belirleyici misyon kazanmış olduğu küresel yapıyı tarif etmektedir.

1.2.1.3. Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler

Geçici koruma kavramı, devletlerin geri gönderme yükümlülükleri bağlamında kitleler halinde ülke sınırlarına dayanmaları neticesinde bu kişilere, bireysel statü belirleme işlemlerinden kaybedilen zamanı tasarruf ederekten belli başlı haklar sağlamayı kabul eden pratik ve aynı zamanda tamamlayıcı bir çözüm yolunu tarif etmektedir. Geçici koruma statüsü daha önce Türkiye Cumhuriyeti yasalarında yer almayan bir statü olsa da, kitlesel akınlar karşısında geçicilik bağlamında kolaylık sağlayacak olan bu sistem 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Türkiye Cumhuriyeti hukuk sistemine eklenmiştir. 6458 sayılı YUKK ile BM’nin toplu sığınma kriterlerine tam olarak uyum sağlayan ve “Geçici Koruma” uygulanan Türkiye’deki Suriyelilerin durumuna da yasal bir dayanak kazandırmıştır (Adıgüzel, 2020: 93-94).

Arap Baharı olgusunun patlak vermesinin ardından 2011 yılında meydana gelen Suriye İç Savaşı dolayısıyla yaşanan kitlesel göç hareketi, başta Türkiye olmak üzere çevre ülkeler, daha iyi yaşam koşulları vaatlerine inanılan Avrupa ve Kuzey ülkeleri bu göç hareketinden nasibini almış ve buna müteakbil göç politikalarını güncellemişlerdir. Bu bağlamda Türkiye olayların başlangıcından bu güne açık kapı politikası uygulamış ve bu münasebetle de Suriye göçünün büyük yükünü omuzlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden elde edilen verilere göre Ağustos 2020 itibariyle Türkiye’de 3 milyon 618 bin 918 Suriyeli, kayıtlı olarak yaşamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

Tablo 2: Türkiye’de Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yaş Aralığı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	255 bin 845	247 bin 129	502 bin 974
5-9	282 bin 584	259 bin 466	542 bin 50
10-14	203 bin 336	184 bin 421	387 bin 757
15-18	142 bin 4	118 bin 486	260 bin 490
19-24	286 bin 260	212 bin 543	498 bin 803
25-29	202 bin 782	147 bin 803	350 bin 585
30-34	159 bin 58	115 bin 893	274 bin 951
35-39	118 bin 943	96 bin 797	215 bin 740
40-44	84 bin 693	75 bin 701	160 bin 394
45-49	60 bin 428	57 bin 203	117 bin 631
50-54	49 bin 804	48 bin 873	98 bin 677
55-59	37 bin 989	37 bin 978	75 bin 967
60-64	28 bin 424	29 bin 263	57 bin 687
65-69	20 bin 323	20 bin 736	41 bin 59
70-74	7 bin 732	8 bin 705	16 bin 437
75+	7 bin 723	9 bin 993	17 bin 716

Kaynak: Erişim Tarihi: 28.09.2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler ışığında, 5-24 olarak belirlenen okul çağında bulunan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 773 bin 199 iken; 65+ olarak belirlenen işgücü olmaktan uzak geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı ise 39.364. Tabloda dikkat çeken bir diğer nokta ise 19-24 ve 25-29 yaş aralığındaki G.K.A Suriyelilerin sayısının diğer yaş aralığına göre belirgin olarak fazla olmasıdır.

Türkiye’deki Suriyelilerin öncelikle kalıcılık/geçicilik statüsündeki belirsizlik, Suriyelilere dönük politika yapım sürecini geciktirmiş ve başlangıçta Suriyeliler için hazırlanan kamplar

daha sonrasındaki büyük göç hareketleri karşısında yetersiz kalınca Suriyeliler Türkiye'nin farklı kentlerine doğru yönelmiş ve uyum ile alakalı problemler başta olmak üzere birtakım sorunlar yaşanmıştır (Mülteciler Derneği, 2020: 5).

Tablo 3: Türkiye’de Suriyeli Nüfusunun En Fazla Olduğu 5 Şehir (Göç İdaresi Başkanlığı¹, 2021).

SIRA	ŞEHİRLER	SURİYELİ NÜFUSU	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
1	İstanbul	535 bin 238	%3,2
2	Gaziantep	460 bin 336	%21,7
3	Hatay	437 bin 563	%26,7
4	Şanlıurfa	426 bin 819	%20,3
5	Adana	255 bin 543	%11,1

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2021

Suriyelilerin Türkiye’ye gelirken kullanmış oldukları belli başlı göç yolları ve hangi şehre gideceklerine ilişkin belli kriterleri vardır. Ayrıca Türkiye’yi göç merkezi olarak değil de transit bir güzergâh olarak da görenlerin belli şehir tercihleri bulunmaktadır. Yukarıdaki tablodaki veriler de göstermektedir ki Suriye’den Türkiye sınırlarına göç eden göçmenlerin büyük bir kısmı Suriye-Türkiye sınırlarına yakın olan bölgelere göç etmektedirler.

1.2.2. Göç Olgusunun Kuramsal Analizi

1.2.2.1. Klasik Göç Kuramları

Göç olgusuna farklı yaklaşımlar, farklı bakış açıları getiren disiplinlerin, göç olgusuna dair kavramsallaştırma sunarken de teorik altyapıları farklılaşmaktadır. Bu farklılıkların bir yerde aynılaştığı nokta varsa o da göç edilen yerin uzaklığı ve göç etme nedenleri üzerinde durmuş olmalarıdır. Bu iki nokta esas alınsa da bunların yanı sıra göçe konu olan yerlerin olumlu/olumsuz yönleri, göç edenlerin özellikleri, göçün sıklığını ve sürekliliğine tesir eden akrabalık, etnik, dinî ve sosyal ilişkiler, göçün temel dinamikleri gibi argümanlar da teorik

¹ İçişleri bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Başkanlığı olarak değiştirilmiştir.

altyapı oluşum sürecinde dikkate alınmış ve bunlara ilişkin birtakım varsayımlar ortaya konulmuştur. Gç olgusuna dair ekonomik analizinin geçmişi Adam Smith’e kadar uzanmaktadır. 1776 yılında kaleme alınan *Ulusların Zenginliği* gç olgusunun, emek piyasalarındaki dengesizliklerden ileri geldiğini ifade etmektedir (Develi, 2017: 1345). Adam Smith’ten sonra gç olgusunun analizlerini kapsamlı bir biçimde Ernest George Ravenstein, Everett Lee, William Petersen ve Samuel A. Stouffer ele almış ve gücün öngörülebilmesi adına birtakım teorik çerçeveler ortaya koymuşlardır.

1.2.2.1.1. Ravenstein’in Gç Kanunları

Ravenstein’in 1885 ve 1889 yıllarında yayımlamış olduğu “Gç Kanunları (The Laws Of Migration)” başlıklı iki makalesinde, gç olgusuna ilişkin saptamış olduğu yedi gç kanununu, tartışmaya sunmuştur. Bu bağlamda ele almış olduğu gç kanunlarında; temelde insanların bir noktadan başka bir noktaya hareket etmelerinde coğrafik, sanayileşme ve ticaret merkezleri gibi temel argümanlar sunulsa da gç olgusuna cinsiyet, kıır ve kent temelli açıklamalar da getirmiştir. Ravenstein, oluşturmuş olduğu gç kanunları ile gç yaklaşımında teorik bir bakış açısı sunmuştur. alışmasında ge ilişkin yedi kanun ile gç olgusunun bir süreç olduğunu da ortaya koymuştur. Ele almış olduğu yedi yaklaşımda; gç ve mesafe, gç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, gç zincirleri, doğrudan gç, kıır kent yerleşimcileri farkı ve kadın erkek farkı gibi gücü meydana getiren olgular, temel mekanizmalar üzerinde durmuştur (Akt. ağlayan, 2006: 68). Ravenstein 1885 yılında kaleme almış olduğu “The Laws of Migration” isimli çalışmasında özellikle yedi kanun üzerinde durmaktadır (1885: 198).

1. Ravenstein’in gç kanunlarından ilki, gç olgusunu gerçekleştiren kişilerin daha çok kısa mesafeleri tercih ettiklerine ilişkindir. Gücün yönü ise endüstri merkezleri ve ticaretin yoğun olarak gerçekleştiği bölgelere dönüktür. Ayrıca Ravenstein, gç olgusunun evrensel bir biçimde büyük merkezlere doğru yöneldiğini ifade etmektedir.
2. İkinci kanunun ifade ettiği şey ise gücün birer basamak şeklinde gerçekleştiğidir. Yani gücün gerçekleştiği bölgelerin boşalması ile birlikte bu bölgelere yakın yerlerde yaşayanların bu bölgeleri doldurmakta böylelikle de gç olgusu büyük bir yayılma ile gerçekleşmekte basamak şeklinde gerçekleşmektedir. Ravenstein iletişim olanaklarının da sıklıkla mesafelerin dezavantajlarını bertaraf ettiğini savunmaktadır (1885: 199).
3. Bu kanunun ortaya koyduğu temel argüman, yayılma ve emme sürecinin bir süreklilik ifade ettiğidir. Gç olgusu yaşanırken belli amaç dahilinde gerçekleşirken bireylerin

sadece göç etmek için hareket etmediği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda göçmenler göç ettikleri yerlerin ekonomik ve ticari faaliyetlerinden pay almak ve daha iyi şartlar altında yaşamak isterler. Bu amaç ve istek göç edenlerin yerleştikleri bölgelere yayılmasına zemin hazırlarken sanayi kentleri tarafından emilme sürecine de eklemlenmiş olmaktadır. Bu da göstermektedir ki emme ve yayılma süreçleri bir arada gerçekleşmektedir. Ravenstein, bu emme ve yayılma sürecini; “*Dispersiyon süreci, absorpsiyonun tersidir ve benzer özellikler sergiler.*” cümlesi ile ifade etmektedir.

4. Göç olgusunun bir zincirleme şeklinde gerçekleştiği ilkesi ise göçün dengeleyici bir yönünün varlığına vurgu yapmakta ve ters akımlarla bir zincirleme göç olgusunu yarattığını ifade etmektedir. Kısaca göç alan bölgeler, zamanla göç de vermeye başlamaktadır ve ardı arkası gelmeyen bir süreç olarak devam etmektedir.
5. Ravenstein göç kanunlarını saptarken doğrudan göç kanununu ortaya koyarak kısa mesafelere olan göçü, basamaklı gerçekleşen göçü ve zincirleme göç olgusunu birbiriyle pekiştirmeyi ve dengelemeyi arzu etmektedir. Bu bağlamda doğrudan göç ilkesi, göç olgusunun sadece kısa mesafeli değil uzun mesafeli de gerçekleşebileceği, basamak şeklinde gerçekleşen göçün aksine doğrudan da bir göç hareketliliğinin meydana gelebileceğini belirtmiştir. Yani göçe konu olacak kişi ya da kişiler endüstri ya da ticaret yoğun bölgelere doğru herhangi bir sapma ya da basamak oluşturmada, uzun mesafelere doğrudan göç edebilmektedirler.
6. Bu kanun ise, göç olgusunu tercih etme olasılığının daha çok kırsal kesimde yaşayanların oluşturduğuna yöneliktir. Ravenstein’in göç kanunlarından altıncısı kır-kent ayrımını ortaya koymakta ve kentte yaşayanların kırdaki yaşayanlara oranla daha az göç etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Zaten Ravenstein’in kısa mesafeli, göç basamakları ve zincirleme göç olgusu ile anlatmaya çalıştığı durum, göç edenlerin daha çok sanayi ve endüstri yoğun bölgelere yönelik göç ettiklerine ilişkindir. Esasen Ravenstein, kasaba yerlilerinin, ülkenin kırsal kesimlerine göre daha az göçmen olduklarını açıkça ifade etmektedir.
7. Göç kanunlarını saptayan Ravenstein’in üzerinde durmuş olduğu bir diğer kıymetli bahis, göçün cinsiyet ayrımına göre değerlendirmesidir. Bu kanun ile göstermektedir ki göç olgusunu özellikle kısa mesafelerde tercih eden kesim, daha çok kadınlardır. Kadınlar, erkeklere göre özellikle iç göç ve kısa mesafeli göç olgusunda daha yüksek potansiyele sahiptir. Ayrıca Ravenstein, erkeklerin dış göçlere eğiliminin ise kadınlara

göre daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ravenstein, çalışmasında kadınların göçe olan eğilimini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kadın erkekten daha büyük bir göçmendir. Bu, kadınları ev hayatıyla ilişkilendirenleri şaşırtabilir, ancak nüfus sayımı rakamları bunu açıkça kanıtlıyor. Kadınlar ev hizmetlerini aramak için sadece kırsal bölgelerden kasabalara göç etmiyorlar, sık sık bazı imalat bölgelerine de göç ediyorlar” (1885: 196).

Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Ravenstein, yapmış olduğu araştırmalar neticesinde kadınların göç eğilimlerinin oldukça yüksek olduğunu ve sadece kasabalara değil endüstri merkezlerine doğru da bir yönelimlerinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

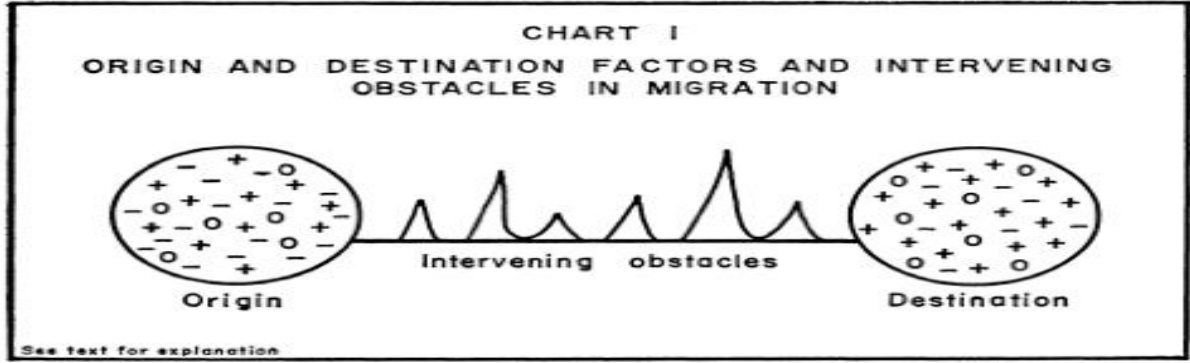
Ravenstein’ın saptamış olduğu yedi yasa; yaşamış olduğu dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel endekslerine bağlı kalınarak oluşturulmuş ve bu dönemin izlerini belirgin olarak yansıtmaktadır. Bu bağlamda bazı noktalarda günümüz komplike göç olgularını açıklamada ve değerlendirmede bazı eksikleri olabilmektedir kuşkusuz. Ancak bu bahis, Ravenstein’ın yapmış olduğu çalışmayı kusurlu ya da değersiz kılmamaktadır. Çünkü yapılan bu çözümleme, kendisinden sonra gelen teorisyenler için birer ilham kaynağı olmuş ve zengin bir teorik arka plan sunmuştur (Aydemir ve Şahin, 2017: 363).

1.2.2.1.2. İtme-Çekme Kuramı

İtme-çekme (push-pull) kavramları her ne kadar çeşitli bilimsel çalışmalarda bir argüman olarak kullanılmış olsa da ilk olarak Everett Lee tarafından 1966 yılında kaleme alınan *Göç Teorisi [A Theory of Migration]* adlı çalışmasında teorik olarak formüle edilmiştir (Özcan, 2017: 191). Lee bu çalışmasında göç edeceklerin yaşadıkları yerlerdeki ve göç etmeyi düşündükleri yerlerdeki çekici ve itici faktörlerin göç olgusunun karar aşamasında dikkate değer veriler sunduğunu iddia etmiştir. Ayrıca göç olgusunun önünde duran engelleri de göç karar sürecine dahil etmiştir (Özcan, 2017: 191). Lee, göç kararına etki eden ve göç sürecinde etkili olan faktörleri aşağıdaki gibi dört başlık altında özetlemiştir (1966: 50).

1. Doğuş alanıyla ilgili faktörler.
2. Hedef bölgesi ile ilgili faktörler.
3. Araya giren engeller.
4. Kişisel faktörler.

Lee'ye göre insanları bir bölgeye çeken sayısız faktör bulunmaktadır ve bunları göç olgusuna pozitif etki, itici sebepleri ise negatif etki yarattığı şeklinde ifade etmektedir. Bunları; iyi bir sınıfın varlığının çekici olduğunu , kötü bir iklimin negatif etkiye sahip olduğunu, iyi bir okul sisteminin (eğitim olanakları) var olmasını özellikle çocukları olan ebeveynler açısından pozitif etki yarattığı şeklinde örneklendirmektedir.

Şekil 1: Köken Hedef Ülke Faktörleri ve Göç Etmekte Önemli Engeller

Kaynak: Lee, 1966: 50.

Lee, ayrıca başlangıç ve varış noktası arasındaki faktörlerin basit bir şekilde +/- şeklinde değerlendirilmesi ile göç eylemine karar vermenin yanıltıcı olabileceğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra her iki nokta arasında bazı durumlarda önemsiz olsa da aşılmaz engellerin araya girmesi de göç olgusunun karar sürecine tesir etmektedir. Bunlardan en önemlisinin mesafe olduğunu düşünen Lee, Berlin Duvarı gibi fiilî fiziksel engeli örnek olarak göstermektedir. Ayrıca göçmenlik yasalarının da kısıtlayıcı etkisine değinmiştir. Bazı durumlarda ise engellerin kişilerce farklı etkiye sahip olduğunun üzerinde durmuştur. Örneğin eşya taşıma maliyeti kimilerince çok yüksek bir engel teşkil edebilmektedir (1966: 51).

Son olarak bireysel eşikleri etkileyen, göçü kolaylaştıran ya da geciktiren kişisel faktörler de bulunmaktadır. Kişisel hassasiyetler, zekâ veya başka yerlerdeki koşulların bilinci, başlangıç durumunun değerlendirmesini ifade etmektedir ve varış yeri ile alakalı durum bilgisi, kişisel temaslara ya da bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bunun yanı sıra ikamet değişikliğine dirençli kişilikler ve değişikliği memnuniyetle karşılayan kişilikler de söz konusudur. Bu kişisel faktörler de göç olgusuna doğrudan etki eden kişisel faktörlerdir (Lee, 1966: 51).

Böylelikle Everett Lee'nin çalışmasında ele almış olduğu dört faktörden ilk ikisi, ağır basmakla birlikte dördünün de göç olgusunun karar verme sürecine doğrudan etki ettiğini görmekteyiz. Özellikle bireysel faktörlerin üzerinde sıklıkla durması, Lee'nin göç teorisinin mikro teoriler sınıfında yer aldığını ortaya koymaktadır.

1.2.2.1.3. Petersen'in Göç Tipolojileri

Petersen göç olgusunu, insanları göç hareketliliğine iten sebeplerden hareketle; ilkel, zoraki, yönlendirilen, serbest ve kitlesel göçler olmak üzere beşli bir sınıflandırma ile açıklamıştır. Buna göre;

- a) **İlkel (Primitive) Göçler:** Doğal çevrenin ve tabiat olaylarının neden olduğu bu göç türünde göçebe hayatı benimsemiş olan toplulukların da dönemlik gerçekleştirmiş oldukları göç hareketleri, bu sınıflandırma içerisine dahil edilmiştir. Ancak Petersen'in üzerinde durmuş olduğu temel itici faktörler daha çok kuraklık, kötü hava koşulları gibi doğal çevreden kaynaklanan faktörler ve bu faktörlerin sebep olduğu kitlesel göçlerdir (Çağlayan, 2006: 75). Ayrıca Petersen, ilkel göçlerin ilkel insanların hareketliliği olarak anlaşılmaması gerektiğini, ilkel göçün doğal güçlerle baş edemediği durumlarda hareketliliği başlattığını ifade etmektedir (Petersen, 1958: 259).
- b) **Zoraki (Forced) Göçler:** Bu göç olgusunun temel itici gücü, insanların karşılaşmış oldukları sosyal ya da siyasal güçlerdir. Yani insanların göç talepleri ile değil, kendi iradelerinin dışında gerçekleşen göç olgusudur (Aydemir ve Şahin, 2017: 365).
- c) **Yönlendirilen (Impelled) Göçler:** Göçü gerçekleştirecek olan kişilerin göç olgusuna dair kararlarını ellerinde bulundurmuş oldukları göçlerdir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle; bu göç türünde bireyler ya da gruplar her ne kadar sosyal ya da politik nedenlerle göçe zorlanmış olsalar da en nihayetinde göç hareketliliğinin başlama kararını kendileri vermektedir (Türkkan, 2019: 25).
- d) **Serbest (Free) Göçler:** Bu göç türünde bireyler, gruplar ya da topluluklar üzerinde göç hareketliliği için baskı unsuru söz konusu değildir. Petersen'in tipleştirmiş olduğu bu göç türünde göçmen, göç edip etmeyeceğine ilişkin nihai kararı kendisi vermekte ve buna göre hareket edebilmektedir. Bu göç türü, kişisel göç hareketliliğini ifade etmekte olup kitlesel göçe ilişkin bir tipoloji değildir (Çağlayan, 2006: 76).
- e) **Kitlesel (Mass) Göçler:** Bu göç türünün temel motivasyon kaynağı teknolojik ilerlemeler ve yeniliklerdir. Petersen göç tipolojisinin son aşamasında ulaşım imkânlarının gelişim göstermesi ile birlikte ulaşım ve iletişim kanallarında alternatiflerin arttığını ve göç olgusunun kitlesel bir mahiyet kazandığını ifade etmektedir. Ayrıca kitlesel göçlerin, Petersen'in göç tipolojisi içerisinde yer alan diğer göç türlerinden ayrılan yanı, göç olgusunun artık kolektif bir olgu haline gelmiş olmasıdır (Aydemir ve Şahin, 2017: 366).

Petersen'in ele almış olduğu göç tipolojisi, dönemi itibariyle oldukça kapsamlı bir yapıya sahiptir. Bunun yanı sıra dünyadaki göç olgusunu, gelişimini ve sosyal açıdan değişimlerini ortaya koyması bakımından da oldukça işlevseldir. Petersen, yaratmış olduğu beş göç tipolojisi ile sadece itme-çekme faktörlerini ortaya koymamış, ayrıca göç olgusunun bireysel ve toplumsal belirleyicilerini de çalışmasına dahil etmiştir. Petersen'in bu yaklaşımı, göç teorileri literatürü bakımından önemli bir yere sahiptir. Dünya göç olgularını ve temel motivasyon kaynaklarını saptama bağlamında zoraki göç tipolojisi, kitlesel göç tipolojisi gibi sınıflandırmalar da göç ayrımının daha iyi yapılmasına olanak tanımıştır (Sever, 2015: 46).

Diğer taraftan serbest göç olarak ifade ettiği göç olgusunun her zaman oldukça küçük bir ölçeğe denk geldiğini ifade eden Petersen, “yenilik” ya da “gelişme” arayışına güçlü bir şekilde motive olmuş bireyler için yaygın olmadığına dikkat çekmektedir. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi göç olgusunun öncülerinin en önemli özelliğinin, başkalarının takip ettiği patikaları alevlendirmeleri ve bazen bunu yapanların sayısının geniş bir akıma dönüşmesi olduğunu savunur. Yani öncüler, göç yollarını daha sonra göç edecekler için hazırlamaktadır. Böylelikle de göç bir stil, yerleşik bir model, toplu davranış örneği haline gelmektedir. İyi bir şekilde başlayan göç daha sonra, yarı otomatik şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda Petersen, göç edecek insanlar olduğu sürece, göçün temel nedeninin önceki göç olduğuna dikkatleri çekmektedir (1958: 263).

1.2.2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Bu kuramın öncüsü olan ve ilk kez 1940 yılında “Kesişen Fırsatlar” kavramını kullanan Samuel A. Stouffer, ABD'nin Ohio eyaletine bağlı Cleveland şehrinin nüfus istatistiklerinden faydalanarak bir çalışma ortaya koymuştur. Samuel A. Stouffer, göç etme eğilimlerinde sadece göç mesafesinin değil aynı zamanda göç edilecek yerlerdeki imkânların ve bu imkânların miktarlarının da göç olgusunun analizlerine dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Stouffer, oluşturmuş olduğu bu kuramda sözü edilen üç etmenden mesafeyi, analizinin merkezine oturtmuştur. Daha açıklayıcı bir ifadeyle; herhangi bir merkeze yönelecek olan göçlerde çekme faktörlerinin önemli olduğunu ama bu faktörlerin önemini ortaya koyan en önemli figürün ise mesafe olduğunu ifade etmektedir. Böylece belli bir noktaya hareket edecek olan kişilerin sayısı, bu noktadaki iş olanaklarıyla doğru orantılıdır (Sever, 2015: 46).

Stouffer, *Intervening Oppurtunities: A Theory Relating Mobility and Distance* isimli çalışmasının henüz giriş kısmında çalışmasının temelde neyi ifade ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir (1940: 846):

Burada önerilen ve üzerinde çalışılan teori, hareketlilik ve mesafe arasında gerekli bir ilişki olmadığını varsayar. Bunun yerine, araya giren fırsatlar kavramını tanıtmaktadır. Belirli bir mesafeye giden kişilerin sayısının, o mesafedeki fırsatların sayısı ile doğrudan orantılı ve araya giren fırsatların sayısı ile ters orantılı olduğunu önermektedir. Aynı hipotezi ifade etmenin bir başka yolu da, belirli bir mesafeye giden kişilerin sayısının, o mesafedeki fırsatların yüzde artışıyla doğru orantılı olmasıdır.

Stouffer, çalışmasında temelde mesafe konusuna değil, daha çok gidilen yerdeki fırsatların ve araya giren fırsatların niceliğinin göç olgusuna ilişkin verilen kararlarda ne kadar etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca gidilen yerdeki fırsatların oranının, oraya giden kişilerin sayısı ile doğru orantılı olduğunu ifade etmiştir.

1.2.2.2. Çağdaş Göç Kuramları

1.2.2.2.1. Neoklasik Teorileri

Göç olgusuna hem makro hem de mikro düzeylerde yaklaşan neoklasik kuram, göç hareketliliğinin, bölgelerarası ekonomik farklılaşmalar ve maliyet-fayda hesaplamalarına dayanan ilişkisel bir süreç olduğuna ilişkin varsayımlar ortaya koymaktadır.

Neoklasik kuramın makro düzeyde analiz yapan çalışmaları, göçün sermaye sahibi ülkeler/bölgeler ile diğerleri arasındaki denge mekanizması işlevi gördüğünü ve göçün ekonomik bir gelişme süreci neticesinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Makro çerçeve, emek zengin ülkeler ile sermaye zengin ülkeler arasında ücret farklılıklarının bir ürünü olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019: 21). Bu bağlamda uluslararası göç (iç göçte de olduğu üzere) emeğin arz ve talebi noktasında ortaya çıkan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sermayeye karşın emek piyasasında sınırlı bir güce sahip olan ülkeler, yüksek ücret düzeylerinden dolayı emek fazlası olan ülkelere emek ithal ederler. Böylelikle de ortaya çıkan bu ücret farklılıkları, düşük ücretli ülkede çalışan işçilerin yüksek ücretli ülkelere göç etmesinin önünü açmaktadır (Develi, 2017: 1346). Douglas S. Massey, Arango, Hugo, Ali Kouaouci, Pallegirino ve Taylor'un çalışması, sermaye akışının aynı zamanda beşeri sermaye akışını da kapsadığını ortaya koymaktadır. Yani yüksek nitelikli işçiler, sermaye zengini olan ülkelere sermayesi kıt olan ülkelere göç ederek beşeri

sermayenin k t olduğu bir ortamda bilgi ve becerilerine karşılık yüksek getiri sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu da yöneticiler, teknisyenler ve diğer yüksek nitelikli işçilerin paralel bir hareketini yaratmaktadır. Dolayısıyla Massey ve diğerleri, uluslararası emek akışının, uluslararası beşeri sermaye akışından farklı bir biçimde kavramsallaştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Böylelikle makro düzeyde değerlendiren modellerde bile göçmenlerin beceri ve yetenek açısından heterojen oldukları açık bir biçimde kabul edilecektir (Massey; Arango ve vd., 1993: 14). Neoklasik ekonomi teorisine göre, ülkeler arasındaki reel ücret farklılıkları iki akışa yol a makta ve böylece gerçek ücretlerin tüm ülkelerde aynı seviyede olduğu yeni bir uluslararası denge yaratılmaktadır. Bunun da iki neticesi oluşmaktadır; birincisi, düşük ücretli ülkelerden yüksek ücretli ülkelere düşük vasıflı emek akışıdır. İkincisi, yüksek ücretli ülkelerden düşük ücretli ülkelere sermaye akışıdır. Bu sermaye akışı, esas olarak emek-yoğun endüstriyel sermayeyi kapsamaktadır ve buna yüksek vasıflı emek g    eşlik etmektedir (Jennissen, 2007: 423).

Neoklasik teorinin mikro  er evesi ise göçmenlerin maliyet-fayda hesaplaması yaparak göç etme kararını verdiklerini savunmakta ve göçmenleri rasyonel/bireysel aktörler olarak görmektedir (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019: 22). Bu kurama göre; rasyonel olan bireysel aktörler, yapmış oldukları maliyet-fayda analizi neticesinde net bir parasal kazanç elde edileceğine kanaat getirirlerse g   hareketliliğini başlatacaklardır. Bu doğrultuda hareket edildiğinde gerçekleşen uluslararası g  , insan sermayesinde yapılan bir tür yatırım olarak da düşünülebilmektedir (Develi, 2017: 1346).

Teorik olarak, potansiyel bir göçmen, beklenen net getirilerin en yüksek olduğu yere gidecektir. Buradan da önceki makroekonomik formülasyonlardan daha farklı bazı önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Massey, Arango vd., 1993: 16):

1. Uluslararası hareket; hem kazançtan hem de beklenen kazancı belirleyen istihdam oranlarındaki uluslararası farklılardan kaynaklanır ( nceki model ise aksine tam istihdam varsayımıyla hareket eder).
2. Olası mali ödül oranını artırma veya hedef ülkede köken ülkeye göre iş bulma olasılığını artıran bireysel beşeri sermaye özellikleri ( rneğin, eğitim, tecrübe, dil becerileri) diğer koşullar eşit olduğunda uluslararası g   olasılığını artıracaktır.
3. Bireysel  zellikler, sosyal koşullar, ya da günün maliyetlerini düşüren teknolojiler, günün net getirilerini çoğaltarak uluslararası hareket olasılığını artırır.
4. 2 ve 3'ten dolayı aynı ülke içinde bireyler, çok fazla g   eğilimleri sergileyebilirler.

5. Ülkelerarası göç akımları bireysel fayda-maliyet hesaplamaları temelinde yürütülen bireysel göçlerin basit bir toplamıdır.
6. Uluslararası göç hareketi, ülkeler arasındaki kazanç ve/veya istihdam oranlarındaki farklılıklar yoksa oluşmaz. Beklenen kazanç (kazanç ve istihdam oranlarının çarpımı), uluslararası düzeyde (hareketin maliyetleri çıktıktan sonra) eşitleninceye kadar göç devam eder.
7. Beklenen getirilerin farkının büyüklüğü uluslararasıdaki göç akışının boyutunu belirler.
8. Göç kararı, işgücü piyasaları arasındaki dengesizlikler veya kesintilerden kaynaklanır ve diğer pazarlar göç kararını doğrudan etkilemezler.
9. Göç alan ülkelerde şartlar potansiyel göçmenlere psikolojik olarak cazip ise, göç maliyetleri negatif olabilir. Bu durumda, negatif bir kazanç farkı ülkeler arasındaki göçü engellemek için gerekli olabilir.
10. Hükümetler, göçü öncelikle göç alan ve göç veren ülkelerdeki beklenen kazançları etkileyecek politikalarla kontrol ederler. Örneğin, göçü; varılan ülkede istihdam olasılığını düşürmeye çalışan politikalarla, (işveren yaptırımları yoluyla) varılan ülkede işsiz kalma riskini artırarak, köken ülkede ücretleri (uzun vadeli kalkınma programlarıyla) artırıcı politikalarla veya göçün psikolojik ve maddi maliyetini artırıcı politikalar yoluyla kontrol ederler.

Neoklasik teorinin mikro çerçevesi, göç olgusunu gelirin maksimizasyonu doğrultusunda bireysel bir karar olarak ele almakta iken; dayanmış olduğu iktisat modeline ve günün koşullarına uygun olarak “bireysel faktörleri” göç analizinin merkezine oturtmuştur (Bulak, 2015: 18).

1.2.2.2.2. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı

Temel göç kuramlarından bir diğeri de merkez-çevre (center-periphery) kuramıdır. Bu kuramın geliştirilmesi sürecinde Samir Amin, Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank gibi düşünürler katkı sunmuştur. Bu kurama göre dünya, merkez ve çevre olmak üzere iki kutba ayrılmış ve bu iki kutup birbirine ekonomik temelde bağımlı olarak var olabilmektedirler. Modern ekonomiyle birlikte ve kapitalizmin de gelişmesiyle bağımlılık ilişkisi, ekonomik temelli kapitalist ilişkiye dönüşmüştür. Aslında tarihsel süreç, bu bağımlılığın sömürgecilik ve kolonyal bağlar temelinde var olduğunu ispatlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aslında sözü edilen bağımlılığın kapitalizm ve ulus devlet

temelli olduğu anlaşılmaktadır (Çağlayan, 2006: 79). Merkez-çevre kuramı, temelde göç olgusunun çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru gerçekleştiğini ve kapitalist merkez ülkelerin işgücü ihtiyacını sağlayıp sistemin sürekliliğini pekiştirdiğini savunmaktadır. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerin sosyoekonomik gelişimine olumsuz yönde etki ettiği gerçeği belirlemektedir.

Wallerstein'ın kuramsal yaklaşımına göre göç olgusunun yönünü ve gelişimini etkileyen temel faktör, kapitalizm ve kapitalizmin çeşitli görüntüleridir. Wallerstein'a göre; uluslararası göçün kökenlerini ulusal pazarlarda meydana gelen ikili pazarlarda değil, 16. yüzyıldan bu yana sürekli genişleyen dünya pazarında aramak daha yararlı olacaktır. Çünkü Wallerstein'ın kuramsal yaklaşımı, kapitalist yayılma neticesinde çevre ülkelerin elinde bulunan hammadde ve işgücünün merkez ülkelerin kontrolüne geçmiş olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlama ilişkin olarak gelişmiş olan merkez ülkelerin işgücü ihtiyacını karşılamak da çevre ülkelere düşmüştür. Bu süreç, sömürgecilik ile de doğrudan ilişkilidir (Akt. Güllüpinar, 2012: 67).

Farklı bir yaklaşım ortaya koyan Vining ve Pallone ise daha çok nüfus yoğunluğu ve nüfus yayılımı noktalarına temas etmektedir:

...Göç verilerindeki en istikrarlı düzenliliklerden biri, en yoğun nüfuslu bölgeler için endüstriyel ülkelerdeki yoğunlaşma eğiliminin nüfusu daha az olanlardan çeken bir tür kontrol eğilimidir. Colin Clark bu eğilimi, zaten büyük ve güçlü bölgelerin daha fazla nüfusu çekeceği "makro konum" yasası olarak adlandırıyor. "Mikro-lokasyon" yasası, bölgeler içindeki karşıt eğilime, yani nüfusun yayılması, yoğunluğun bölge içi ölçekte yoğunluğu itmesine işaret eder.

Merkezden çevreye olan nüfus hareketliliğini "makro konum yasası", çevreden merkeze olan nüfus hareketliliğini ise "mikro-lokasyon" olarak kavramsallaştıran Vining ve Pallone, mikro-lokasyon yasasının bölgeler içindeki karşıt görüşü ifade ettiğini ve nüfus yayılmasının nüfus yoğunluğunu ittiğine dair bir görüşü savunmaktadırlar. Ayrıca gelişmiş dünyada makro konumsal eğilimin tükenmeye yakın olduğunu ifade etmektedirler.

Klasik merkez-çevre kuramı, uluslararası göçü; 16. yüzyıldan bu yana gelişen dünya pazarlarının bir neticesi olarak görmektedir. Bu dünya pazarlarının oluşum süreçlerinde kapitalist toplumlar diğer toplumlar üzerinde tahakküm kurmakta, bu toplumlara müdahale etmekte ve bu durumun neticesinde de merkeze doğru bir nüfus hareketliliği gerçekleşmektedir. 16. yüzyıl sistemini sömürgecilikle de ilişkilendirmek mümkündür. Şu

nedenle ki daha önce varlık göstermiş olan sömürgeci rejimler, kolonyal devletlerin lehine sömürge devletlerinin yoksul olan bölgelerine girmiş olduğu gibi neo-kolonyal hükümetler ve çok uluslu şirketler, kapitalistlerin iktidarını devam ettirmek adına aynı misyonu yerine getirmektedirler. Bu yaklaşım da ortaya koymaktadır ki nüfus hareketleri, kapitalistleşmenin meydana getirdiği bir olgudur (İnce, 2019: 2598).

Aslında merkez-çevre kuramı, başka bir ismiyle Dünya Sistemler Teorisi, küresel kapitalizme dönük birtakım eleştiriler içeren bir kuramdır ve yoksulluğu, tarihsel güç dağılımını, bağımlılığı vs. açıklamaya çalışmaktadır. Marksist politik ekonomi modelini referans göstererek küresel eşitsizliklere eleştiri yöneltir ve göç olgusunun bu eşitsizlik ilişkisinin devamına katkı sunan merkezî bir özellik olduğunu vurgular (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019: 25).

1.2.2.2.3. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi

Zelinsky, göç hareketliliğine oldukça farklı bir perspektiften yaklaşmıştır. 1971 yılındaki “Hareketlilik Geçiş Hipotezi (The Hypothesis of The Mobility Transition)” isimli makalesinde insanların göç kararlarını tarihsel bir perspektiften, ekonomik gelişmeler ışığında ele alarak analiz yapmıştır. Zelinsky'nin “hareketlilik geçiş” ya da “mekânsal-zamansal” yaklaşımı, nüfus hareketliliğinin değişen kalıplarına odaklanmaktadır. Mobilité geçiş süreçlerinin beş aşamadan ileri geldiğini savunan bu yaklaşım, göç seviyeleri ile gelişim arasındaki ters orantılı ilişkiye dikkat çekmiştir (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019: 23). Zelinsky, savunmuş olduğu hipotezlerini tarihsel gelişimi de göz önünde bulundurarak sıralı bir biçimde ifade etmektedir (1971: 222):

1. Oldukça sınırlı fiziksel ve sosyal hareketliliğin nispeten sabit bir durumundan bu tür hareketlerin çok daha yüksek oranlarına doğru bir geçiş söz konusudur. Böylelikle her zaman bir topluluk modernleşmeyi deneyimledikçe gerçekleşmektedir.
2. Herhangi bir topluluk için hareketlilik geçişinin seyri, demografik geçişle ve henüz yeterince tanımlanmamış diğer geçiş dizileriyle paralellik göstermektedir. Söz konusu tüm süreçler arasında yüksek derecede etkileşim olabilmektedir.
3. İşlev, sıklık, süre periyodu, mesafe, rota, göçmen kategorileri/sınıfları ve varış yerindeki geçiş değişikliklerinin çeşitli aşamalarında mekânsal hareketliliğin yoğunluğunun yanı sıra formda büyük, düzenli değişiklikler de söz konusudur.
4. Toplumsal hareketliliğin hem biçiminde hem yoğunluğunda hem de bilgi hareketinde eşzamanlı değişiklikler vardır ve belirli koşullar altında potansiyel göçmen, sosyal

alandaki yerini değiştirme veya daha üştün bir bilgi akışından yararlanma seçeneğini kullanabilmektedir.

5. Küçük mekânsal ve zamansal düzensizlikleri azaltan oldukça yüksek bir genelleme düzeyinde, hareketlilik koşullarında birbirini takip eden dönemler olarak kendilerini ileriye doğru ve başarılı büyüme noktalarından eşmerkezli bölgeler olarak dışarıya doğru yayılan tutarlı kalıplar belirlenmiştir.
6. Söz konusu süreçler, belli bir topluluk içindeki nedensel faktörlerin sürekli birikimi ve yoğunlaşması ile daha gelişmiş bölgelerden daha az gelişmiş bölgelere aktarılan bilgi ve etkiler nedeniyle, zamanla mekânsal ve zamansal anlamda hızlanma eğilimi söz konusudur.
7. Böylece, temel mekânsal-zamansal değişim senaryosu korunabilir, ancak bir bölge hareketlilik geçişini geç bir tarihte başlattığında ustaca değiştirilebilir, bu nedenle mutlak partner önemli unsurlardan biridir.
8. Bu veriler, aşamaların geri döndürülemez bir ilerleyişine işaret etmektedir.

Ayrıca Zelinsky, hareketlik geçiş hipotezini yaşamsal geçiş ile ilişkilendirmiş ve bağlantı kurmuştur. Bu anlamda bilimsel bilginin gelişmesi ile insanlığın demografik geçiş süreci sonunda ölüm ve doğum kontrolü şeklinde kendi fizyolojisi üzerindeki kontrolü pekiştirmiştir. Buna ilaveten geçiş sürecine ekonomik gelişim ve modernleşme süreci de eşlik etmiş ve en nihayetinde geçiş aşamaları bir bütünlük kazanmıştır. Zelinsky, göç olgusunun beş aşamadan meydana geldiğini ve bunların her bir evresinde göçün farklı şekillendiğini ve etkilendiğini belirtmiştir (Akt. Akyıldız, 2016: 151).

Yaşamsal geçiş ile modernleşme olgusunun anlaşılması için mekânsal-zamansal sürecin anlaşılması gerekmektedir. Büyük bir kriz ya da felaketin dışında bu sürecin geri döndürülemez olduğunu her iki geçiş de göstermektedir. Bu bağlamda modern öncesi döneme doğru bir geçiş, artık mümkün değildir. Yani her iki geçiş için de kaderci bir kaçınılmazlık söz konusudur (Zelinsky, 1971: 249).

Tablo 4: Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Evreleri

1. Evre	Modern öncesi geleneksel geçiş toplumu	Yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarının olduğu ve nüfusun az arttığı; göçün sınırlı olduğu dönem.
----------------	--	---

2. Evre	Erken geçiş toplumu	Ölüm oranlarında hızlı düşüşün ve büyük nüfus artışının olduğu; döngüsel, kırsal sömürgeleştirme sınırlarının, kırdan-kente ve uluslararası göçün arttığı dönem.
3. Evre	Geç geçiş toplumu	Doğurganlıkta önemli azalış ancak nüfus büyümesindeki artışın hızının yavaşlatıldığı; uluslararası göçün hızlı bir şekilde azaldığı, kırdan-kente iç göçün yavaşladığı dönem.
4. Evre	Gelişmiş toplum	Düşük seviyede stabilize edilmiş, doğum ve ölüm oranlarının, nüfus artışının az olduğu; yerleşim göçünün, kentten-kente göçün daha önemli hale geldiği ve bu aşamadaki ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere gelen vasıfsız ve yarı vasıflı insanların gelmesiyle kendilerini net göç gönderen ülkeden net göç alan ülkelere dönüşmesinin olduğu dönem.
5. Evre	Gelecekteki süper ileri toplum	Doğum ve ölüm oranlarının düşük seviyede devam ettiği; çoğu iç göçün kentten-kente, yerleşim içi olduğu ama gelişmiş ülkelere işçi göçünün devam ettiği dönemdir.

Kaynak: De Haas, 2008: 12-13; Zelinsky, 1971: 230-231. Akt. Akyıldız, 2016: 152.

Zelinsky'nin hareketlilik geçiş yaklaşımı, yakın tarih boyunca zaman boşluğu içerisinde bireysel hareketliliğin büyümesi çerçevesinde düzenlenmiş olup kesin yasalar içermektedir. Bu yasalar da modernleşme sürecinin en önemli bileşenini teşkil etmektedir. Ayrıca tüm toplumların aynı tür süreçlerden geçeceğini varsaymaktadır ve evrensel bir modeli işaret etmektedir (Ari, 2020: 34-35; Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019: 24). Ampirik verilerin uluslararası göçler ile kalkınma arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Kalkınma, en azından başlangıçta göç oranlarındaki hızlı artışa neden olmaktadır. Çünkü en nihayetinde sosyal ve ekonomik kalkınmanın insanlara göç etmeleri konusunda ilham verdiği düşünülmektedir. Hareketlilik Geçiş Teorisi de bunu kanıtlar vaziyette argümanlar ortaya koymakta ve göç ile ekonomik gelişme arasında ilişki olduğunu ve genel olarak da daha gelişmiş toplumların mobil olma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. (De Haas, 2010: 236).

1.2.2.2.4. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, temellerini uluslararası ilişkiler perspektifinden alan ve ekonomik, politik parametrelere endekslenen bir kuramsal çerçevedir. Bu teorinin üzerinde durmuş olduğu başlıca tutum, iki ya da daha fazla ülkenin göç değişimiyle bir göç sistemi ya da göçmenler zinciri meydana getirmeleridir. Sözü edilen ülkeler arasındaki ilişkiler ağı, yakın ülkeler arasında gerçekleşebileceği gibi coğrafi olarak aralarında mesafe olan ülkeler arasında gerçekleşmesi de muhtemeldir. Bu bağlamda ABD ile Meksika arasında gerçekleşen göç-göçmen ilişkisi yakın bir coğrafya üzerinde gerçekleşmekte iken; Fransa ile Batı Afrika arasında gerçekleşen göç-göçmen ilişkisi ise uzak coğrafyalarda gerçekleşen göç sistemlerine verilebilecek örnekleri temsil etmektedir (Çağlayan, 2006: 82).

Uluslararası ilişkiler ile yakından ilişkilendirilebilecek bu teorinin üzerinde durmuş olduğu temel yaklaşım; aslında iki ya da daha fazla ülkenin tarihsel, politik, ekonomik ya da sosyal ilişkilerinin referans alınarak söz konusu ülkeler arasında göç politikalarına yönelik anlaşma yapılması ve buna müteakib göç hareketliliğine neden olmasıdır. Anlaşmanın tarafları olan ülkeler belirlemiş oldukları tarihler arasında göç olgusuna izin verirken daha sonra bu anlaşmayı feshedebilmektedirler. Fakat bu düzenli göç akımları anlaşmanın feshinden sonra düzensiz olarak gerçekleşebilmektedir. Özellikle göç olgusunu gerçekleştiren birincil grupların oluşturmuş oldukları iki tarafta da kurulan sosyal bağlantılar, buna yol açabilmektedir. Ya da bir başka meseleyi daha ortaya çıkarabilmektedir. Bu da sonraki süreçte kalifiyeli işçi göçünün de ülkeyi terk etmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda İlhan Tekeli'nin ifade ettiği durum gerçekleşebilmektedir:

“Dördüncü grup göç analizleri, sosyal sistemde politik süreç içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar sonucunda uygulanan göç politikalarının doğurduğu göçler üzerinde durmaktadır. Her sosyal sistem içinde devamlı olarak cereyan eden göç olgusu, sosyal sistemin içinde çeşitli politik güçlerin çıkarlarına ters düşen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Kaybeden politik çıkar gruplarının baskısı ile sistemin içinde genellikle mevcut net göç akımını azaltıcı bazen de ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalar kabul edilmektedir. Örneğin geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan nitelikli iş gücü akımını azaltacak şekilde teşvik sistemleri geliştirmek gibi. Bu tip analizlerde göç, sosyal sistem içinde karar almada etkin olan politik baskı grupları dengesinin bir fonksiyonu olmaktadır.” (1975: 160).

Bu kuram, diğer kuramlar gibi birtakım varsayımlarda bulunmuştur. Bu varsayımlardan dikkat çekici olanları bu şekilde sıralamamız mümkündür (Massey, Arango vd., 1993: 453-454):

- a. Göç olgusuna ilişkin olarak belirlenen faktörlerden fiziki mesafe üzerinde çok fazla durulmamış ya da diğer faktörlerin daha belirleyici olduğuna dikkat kesilmiştir. Özellikle ekonomik ve politik ilişkilerin daha ön planda bulundurulması müsebbibi ile coğrafik yakınlık ya da uzaklık bu teorinin genellemesine karşıt bir unsur oluşturmamaktadır.
- b. Göç sistemini oluşturan ülkelerin sayısında farklılık arz edebilir. Özellikle göç alan ülkelerin eklenmiş olduğu sistemlerin birden daha fazla olma ihtimali yüksektir.
- c. Göç sistemlerine dahil olan ülkeler arasındaki ekonomik ya da politik ilişkilerin değişmesi ile birlikte sistemde de birtakım gelişme yaşanması kaçınılmazdır. Buna istinaden istikrarlı bir yapı olduğu söylenemez. Politik ve ekonomik ilişkiler dahilinde yeni bir sisteme eklenme ya da eski sistemlerden kopma mümkündür.

1.2.2.2.5. Sosyal Sistemler Teorisi

1981 yılında Hoffman ve Nowotny tarafından geliştirilen “Sosyal Sistemler Teorisi”ne göre; göç olgusu, göçmenin bireysel ve yapısal gerilimleri çözme arayışının bir neticesidir. Teorinin yapısal gerilim olarak tarif ettiği durum, iktidar ve güç problematiklerine odaklanırken; bireysel gerilimler ise daha çok bireyin statüsünü, itibarını ve şahsını lekeleyen girişimleri tarif etmektedir. Bu bağlamda yapısal gerilimlere terörizm, iç savaşlar, istikrarsızlık ve politik sorunlar örnek teşkil eder. Diğer taraftan bireysel gerilimlere de işsizlik, gelir adaletsizliği, sosyal dışlanma, yoksulluk gibi göçmenin kişisel ve ailesel sorunlarına yönelik olan temel problemler örnek olarak gösterilebilir (Yüksel, 2018: 32). Göç literatüründe sıklıkla karşılaşılan yapısal marjinalite, Hoffman ve Nowotny’nin geliştirmiş olduğu teoride sosyal sistemler arasındaki eşitsizliğin bir neticesi olarak anlaşılmaktadır. Bu teori; göç olgusunun anomik ve yapısal bozuklukların birer sonucu olarak gerçekleşmekte ve düşük sosyal statünün ve yüksek yapısal gerilimin bulunduğu bir sosyoekonomik bağlamdan yüksek sosyal statünün ve düşük yapısal gerilimlerin bulunduğu bir bağlama doğru bir yönelim olduğunu ortaya koymaktadır. Böylelikle göçle gelenler, hedef ülkedeki en düşük saygınlıkta olan işleri doldurmakta ve bu durum daha önce aynı işleri yapan yerli nüfusu statü basamaklarında yukarıya doğru itmektedir (Gezgin, 1991: 41). Ayrıca şu da belirtilmelidir ki birey, göç etmek suretiyle gerilimleri azaltmayı ve kaybetmiş olduğu itibarı hedef ülkede yeniden kazanmayı düşünmektedir. Fakat kaynak ülkede var olan gerilimlerin hedef ülkede azalması pek

mümkün olmamakta; buna karşın gerilimler ve sorunlar hedef ülkeye aktarılmaktadır. Böylelikle sosyoekonomik ve statü bağlamında yaşadığı toplumun alt kesimlerine mensup olan bireyler, arzu etmiş oldukları statüye hedef ülkede erişemeyecekler, göç ettikleri toplumun en alt kademesinde yer alacaklardır. Diğer taraftan o toplumun alt kademelerinde yer alan yerliler, güç ve gelir konularında göçmenlere karşı üstün durumda olacaklardır (Yüksel, 2018: 32).

1.2.2.2.6. Dual (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi

1970’li yılların sonlarında Michael J. Piore tarafından savunulan “Dual İşgücü Piyasası Teorisi”, ekonomik yaşamdaki birincil işler ile ikincil işler ayrımına dikkat çekmekte ve uluslararası göç olgusunun bu ikililiğin yaratmış olduğu bir piyasada; sanayileşmiş toplumların emek taleplerinden ileri geldiğini savunmaktadır. Dual işgücü piyasasının belirtmiş olduğu ikililikte; birincil işgücü piyasasında yüksek ücret, iyi çalışma koşulları, istikrarlı istihdam alanı ve iş güvenliği; ikincil piyasada ise düşük ücret, düşük statü, uygun olmayan çalışma koşulları, yükselme olanaklarının sınırlılığı söz konusudur (Uyanık, 1999: 2). Gelişmiş olan sanayi ülkelerinin temel özellikleri olan yapısal enflasyon, motivasyonel problemler, ekonomik düalizm ve işgücü arzının demografik yapısı, bu ülkelerin işgücü taleplerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yaklaşıma göre; mesleki hiyerarşi bakımından alt sıralarda yer alan işlerde, düşük ücretle ve kötü koşullarda çalışacak işgücü için yeni talep yaratılmaktadır (Develi: 2017: 1348). Bu teori, daha çok gelişmiş ülkelerde düşük seviyeli işgücüne sürekli bir talep olduğunu, yerli işçilerin bu düşük seviyeli işleri kabul etmemesiyle de göç olgusunun buna bağlı olarak sürekli bir artış eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır (Güllüpınar, 2012: 65).

1.2.2.2.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Göç olgusuna ilişkin ele alınan teoriler genel manada göçün hangi sebeplerle gerçekleştiğine ilişkin değerlendirmeler yapmakta ve birtakım varsayımlar ortaya koymaktadır. Bu kuramların ortaya koymuş olduğu varsayımlar, daha çok göç nedenleri, göçün yönü ve göç olgusunun nicel/nitel değerlerine yöneliktir. Dahası birçok kuram ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften uzak bir yaklaşım benimsemişlerdir. Oysa göç hareketleri hiçbir surette bağlı olduğu tarihsel perspektiften koparılamayacak kadar önemlidir. Bu bağlamda her kuramın kendine ait birtakım önemli saikleri olsa da her kuram, bir sonrakine zemin hazırlamakta, temellerini oluşturmaktadır. Sosyal ilişkiler ağı (Network) kuramı da göç

olgusunu başlatan ve sürekliliğini arz eden boyutlar üzerinde durmuş ve göç olgusuna birtakım açıklamalar getirmiştir. İlişkiler ağı kuramının temelinde göç edilen yerde kurulan sosyal ağların varlığı ve bu ağların süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi yatmaktadır. Bu bağlamda göçmen ilişkiler ağı; geline ülke ile geldikleri ülkede eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler üzerinden kurulan ilişkileri tarif etmektedir (Çağlayan, 2006: 85).

Göçmen ağlarını kuran, geliştiren; göçmenler, eski göçmenler, göçmenler ile göçmen olmayan insanlar arasındaki bağ, akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplumun kökleridir. Bu ilişkiler ağı, uluslararası hareketliliğin olasılığını artırmakta, göç olgusuna ilişkin risk ve maliyetleri düşürmektedir. Ayrıca bu ilişkiler ağı, insanları cezbetmek üzere yabancı istihdamın girişini mümkün kılan bir sosyal sermaye oluşturmaktadır (Massey, Arango vd., 1993: 449).

Thomas Faist, “Transnational social spaces out of international migration: evolution, significance and future prospects” isimli çalışmasında sosyal ağların göç olgusuna “zincirleme göç” boyutunu kazandırdığını, böylece kitlesel bir fenomen haline geldiğini ve yeni dinî/etnik toplulukların oluşumu için hammaddeyi bu şekilde sunduğunu ifade etmektedir:

Göç genellikle coğrafi olarak uzak topluluklar arasında sürekli değişimler yaratır ve göçmen gönderen ülkelerle bağlarını otomatik olarak koparmaz. Nitekim göç akışları, göçmen ağları tarafından karakterize edilmektedir. Birincisi, yalnızca göçmen ağlarının yaratılması ve yeniden üretilmesiyle göç akışları zincir göçüne dönüşür ve böylece kitlesel fenomen haline gelir. İkincisi, varış ve menşe alanlarında gruplar ve kurumlarla etkileşime giren göçmen ağları, yeni etnik veya dini toplulukların oluşumu için hammaddeyi oluşturur. Kabul eden ülkedeki göçmen topluluklar en iyi yapısal bir perspektiften bir ağlar ve kuruluşlar ağı olarak tanımlanabilir. Buna karşılık, uluslararası göçler genellikle devam eden, tekrarlayan süreçlerle de karakterize edilir. Ayrıca her göç akımının bir karşı akım ürettiği uzun zamandır bir gerçektir. İkinci bir aşamada -bu analizin vurgusu- ulus ötesi sosyal alanlar, birinci nesil göçmenlerin katı göç zincirlerinin ötesine geçer ve kendilerine ait bir yaşam geliştirir.

Bu teorinin yaklaşımlarından hareketle sosyal ilişkiler ağı, göç edecek olan kişiler için bir toplumsal sermaye kazandırmaktadır. Bu ilişki ağlarının kazandırmış olduğu avantajlar ile göç edecek olan kişiler daha az riskle karşılaşacaklar ve bu göç hareketi, ilk defa göç edecekler için daha az maliyetli olacaktır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki ilişkiler ağı yeni göç edecekler için risk, maliyet, iş/kalacak yer gibi birtakım fırsatlar sunsa da özellikle göç edilen yeni topluma entegrasyon konusunda dezavantajlar da yaratabilmektedir.

2. BÖLÜM: UYGULAMALI ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Metodolojisi

2.1.1. Araştırmanın Kapsamı

2.1.1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Sosyal sermaye olgusunun önemi, her geçen gün biraz daha anlaşılmakta ve literatürde bu alana dair çalışmalarda büyük bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Birçok spesifik alanla ilişkilendirilen sosyal sermaye kavramının hiç kuşkusuz göç olgusuna konu edilen ve yerinden edilip bir başka topluluk ile etkileşim kuran topluluklarda sosyal sermaye kaynakları oldukça önem atfeden ve önemli değişikliklere ev sahipliği yapan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç eden Suriyeliler ve göç olgusundan etkilenen yerel halk olmak üzere iki topluluk arasındaki gerilimler (göçmenlere dair önyargılar, ötekinin yaratılması, gettolaşma, göçle gelenlerin akıbetlerindeki belirsizlik vs.), deneyimler ve Suriyeli göçmenler arasında meydana gelen iç-grup etkileşimleri sosyal sermaye oluşum süreçlerine ve oluşan sosyal sermaye düzeyine doğrudan tesir etmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin, sosyal sermayeyi oluşturan topluluk ilişkilerine katılımları, sivil topluma ve ekonomik hayata eklenmeler ve güven düzeyine etkilerini irdelemek bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

Her ne kadar bu alana dair önemli çalışmalar yapılsa da genel manada Türkiye’de pek fazla önemi anlaşılamayan sosyal sermayeyi, geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler bağlamında ele alarak göçle gelenlerin topluluk ilişkisine ve güven çapına etkisini incelemek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Türkiye topraklarına adım attıklarından bu yana özellikle ekonomik ve eğitim alanlarında büyük sorunlarla karşılaşan geçici koruma altında bulunan Suriyeli göçmenlerin iç-grup ve dış-grup etkileşimleri ve aralarında meydana gelen dayanışmanın düzeyinin saptanması hedeflenmektedir.

- İstanbul ve Şanlıurfa’da faaliyet gösteren sivil toplum organizasyonlarına katılım düzeyleri
- Herhangi bir olumsuz durumla karşılaştıklarında hangi kurum ya da kişilerden yardım talep ettikleri
- Toplumsal faaliyetler olarak tarif edilen komşuluk, akraba ya da arkadaşlık ilişkilerine katılım düzeyleri

- İstanbul ve Şanlıurfa illerinde ikamet eden Suriyeli göçmenler ile bölge halkının kendi iç-grup ve genel güven düzeyleri
- İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde yaşayan Türk vatandaşlarının göçmen algısı ve Suriyeli göçmenlere karşı tutumları
- Her iki grubun güven çapı sınırlarında kimlerin ya da hangi kurumların yer aldığı
- Karşılaşmış oldukları toplumsal alanlardaki etkileşim düzeyleri
- Özellikle Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin soydaşlarının ve akrabalarının bulunması, iki grup arasındaki toplumsal ilişkilere nasıl yansımaktadır ve sosyal sermaye oluşumuna katkısı hangi düzeydedir?
- Geçici koruma altında bulunan Suriyeli göçmenlerin oluşturmuş oldukları ağlar ve sivil toplum deneyimleri

Çalışmanın yukarıda sözü edilen araştırma düzeylerine cevap bulması ya da ilgili konularda ilişki kurup çıkarımlarda bulunması hedeflenmektedir.

2011 yılından bu yana yaşanan savaş neticesinde Türkiye'ye yerleşen Suriyeli göçmenler, geldikleri günden itibaren geçicilik ve kalıcılık ekseninde ele alınmış ve genel anlamda misafir söylemleriyle değerlendirilmiştir. Türkiye'deki durumları belirsizliğini korumaktayken Suriyeli göçmenlerin bulundukları şehirlerdeki uyumu; geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal sermayeye etkilerini, sosyal sorunların tespitini ve yansımalarını bizlere göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca alan yazınında bu çalışmaya ilişkin aynı bölgesel perspektifi ortaya koyan bir başka çalışmanın olmayışı da çalışmanın bir başka önemini ortaya koymaktadır.

2.1.1.2. Araştırmanın Problemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin oransal olarak en fazla bulunduğu şehirlerden Şanlıurfa ve İstanbul'da, geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler; ekonomik, sosyal ve kültürel birtakım problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki işsizlik oranları ve genç nüfustaki artış, birtakım gerilimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan son dönemlerde ekonomik anlamda yaşanan sorunlar, Doğu sınırlarımızdan ülkeye giren başta Afgan olmak üzere düzensiz göçmenler, genel manada göçmenlere ve özelde Suriyelilere yönelik kötü bir imajın oluşmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu sorunlar da sosyal sermayenin önemli ölçeklerinden olan toplumsal etkileşim, komşuluk ilişkileri ve güven düzeyine olumsuz yansımaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de oluşturmuş oldukları ağları, güven düzeyleri-çapları ve toplumsal ilişkilerinin sosyal sermaye oluşumuna etkisini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, Şanlıurfa ve İstanbul kentleri ile sınırlandırılmıştır. Bu maksatla çalışmanın ele almış olduğu bağlamlar ve yapılan analizler bu kentlerde yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve onların komşusu olan Türklerle sınırlandırılmış olup iki gruba yönelik anket ve yarı yapılandırılmış mülakat soruları ile sosyal sermaye düzeyleri nedenleri ile birlikte irdelenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı, yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasının örneklem modeli olan kartopu örneklem ile katılımcılara ulaşırken sahada kadın katılımcılara sınırlı erişimin sağlanmasıdır. Özellikle İstanbul ve Şanlıurfa kentinde Suriyeli katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasında Suriyeli kadınların araştırmaya katılmak istememeleri, araştırmanın bu anlamdaki temel sınırlılığını teşkil etmiştir.

Araştırmanın geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki sosyal sermaye rezervlerini analiz ederken kullanmış olduğu parametreler; komşusu oldukları Türklerle olan sosyal ilişkiler, güven düzeyi ve güven çapı, komşuluk ilişkileri, oluşturmuş oldukları ağlar, gönüllü organizasyonlar, dernek ya da vakıf gibi oluşumlara üyelik/katılım ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma; yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasına katılan 18 yaşından büyük 35 Suriyeli, 29 Türk katılımcı olmak üzere toplamda 64 yarı yapılandırılmış mülakat katılımcısı ile anket çalışmasına katılan 205 Suriyeli, 238 Türk olmak üzere toplamda 443 anket katılımcısı ile sınırlandırılmıştır.

Bu araştırmanın ana teması olan sosyal sermaye kavramı, nitel değerlere dayanmakta ve soyut bir oluşumu ifade etmektedir. Aynı zamanda üzerinde çalışan kimselerce farklı değerlendirilmiş olup alan yazınında birçok tanımı bulunmaktadır. Sosyal sermayenin farklı değerlendirmelerle ele alınmış olması ve nitel değişkenlere bağlı oluşu, bu olgunun ölçülmesi hususunda bazı belirsizlikleri ve sınırlılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu durum araştırmamızın sınırlılıklarından bir diğerini ifade etmektedir.

2.1.1.3. Araştırmanın Alana Katkısı

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal sermaye düzeylerine ve uyumlarına yönelik olarak biçimlendirilen bu çalışma, Şanlıurfa ve İstanbul illeri alanında yapılacak bir çalışma olması ve literatüre katkı sunması bakımından önemlidir. Çalışmada Suriye’deki savaş durumundan kaçarak Türkiye’ye gelmiş olan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin uyum problemleri, geldikleri şehirdeki komşuluk ilişkileri, sosyal ilişkilere katılımları, imkânları,

fırsatları ve bu bağlamda sosyal sermayeye olan etkilerinin irdelenecek olması ile sosyal sermaye çalışmalarına önemli veriler sunmaktadır. Şanlıurfa kentini hedef ülke belirlemede temel motivasyon kaynaklarından biri olan akrabalık bağlarının sosyal sermaye düzeylerine ne gibi etkisi olduğunu İstanbul kentindeki Suriyelilerle mukayese ederek açıklamayı amaç edinen bu araştırma, İstanbul-Şanlıurfa Suriyeli sosyal sermayesini anlamlandırmaya çalışması bakımından da alana önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir.

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, sadece nicel veriler ya da sadece nitel verileri kullanmak yerine farklı veri türlerini toplamayı, çalışmanın temel probleminin eksiksiz olarak anlaşılması için karma yöntem ile araştırma yapmayı amaç edinmiştir. Böylelikle birinci aşamada; verilerin nicel analiziyle elde edilen bulgular, hedeflenen evrene genellenmekte, ikinci aşamada ise elde edilen nicel sonuçlar, anlamlandırmaya yardımcı olmak ve daha derin bulgulara erişmek için katılımcılardan elde edilen nitel verilerle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda Creswell de (2017: 20) karma yöntemler deseninin, nicel ya da nitel araştırma desenlerinden yalnızca birinin araştırmanın probleminin en iyi bir biçimde anlaşılmasında yeterli olmadığı durumlarda ve hem nicel hem de nitel araştırma verilerinin güçlü yanlarının araştırmaya yansıtılması ile araştırmanın probleminin anlaşılmasında daha büyük katkılar sunacağını savunmuştur.

Karma araştırma desenine göre yapılandırılmış olan bu çalışma; İstanbul ve Şanlıurfa'daki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kentteki sosyal sermaye rezervlerini nasıl etkilediği, yapılacak olan nitel ve nicel çalışmalarla saptamaktadır. Araştırmanın birinci aşamasını oluşturan nicel çalışmanın anket soruları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikler saptanacak, ikinci bölüm güven düzeyi ve güven çapını ölçmeye yönelik sorular içerecek olup üçüncü bölüm ise iç-grup/dış-grup sosyal ilişkilerinin saptanmasına dair soruları içerecektir. Her iki gruba da (kentte yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve Türk komşuları) uygulanacak olan anket çalışması; 205 Suriyeli, 238 Türk olmak üzere toplamda 443 katılımcıdan veri toplamıştır. Nicel araştırmadan elde edilen veriler, SPSS 16.00 programı ile analiz edilmiş olup özellikle betimleyici frekans tabloları, ki-kare testleri kullanılmış ve alandan toplanan verilerin genel dağılımlarının tespiti üzerine yoğunlaşmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakat çalışmaları da çift taraflı olmuştur. Şanlıurfa ve İstanbul halkından 29, İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde yaşayan geçici koruma kapsamında bulunan

Suriyeli göçmenler arasından ise 35 katılımcıyla yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Yapılmış olan mülakat çalışmalarından ilki, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin İstanbul ve Şanlıurfa'da kent yaşamına ne derece uyum sağladığı, komşuluk ilişkileri ve güven düzeyleri ile ilgilidir. İkinci mülakat çalışması ise, Şanlıurluların ve İstanbulluların Suriyeli sığınmacıları ne derece benimsedikleri, nasıl bir komşuluk bağları kurmuş oldukları ve ne derecede güven duyduklarını anlamaya yönelik olmuştur. Mülakat çalışmalarından elde edilmiş olan veriler, titizlikle kayıt altına alınmış, daha sonra metne dönüştürölüp kodlanmıştır.

Bu iki şehirdeki uyum sürecinin, bölgelerdeki Türk halkı ile geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler arasındaki etkileşimi ve güven düzeyini doğrudan etkilediği görölmüştür. Bu bağlamda uygulanmış olan yarı yapılandırılmış mülakat araştırmalarında iki tarafın da görüşlerinin alınması, sosyal sermaye rezervlerinin hangi düzeyde olduğunu saptama konusunda önemli ipuçları vermiştir.

2.1.2.1. Araştırma Soruları ve Hipotezler

Şanlıurfa'da yerel halk ile geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler arasında yaşanan husumetleri de göz önünde bulunduracak olursak bu iki grup arasında; özellikle sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıklar ile artan işsizlik gerilimlere yol açmaktadır. Bu da iki grup arasında sosyal ilişkilerin sınırlı bir düzeyde kalmasına, güvensizliğe dayalı bir ilişki biçiminin doğmasına ve sosyal sermaye rezervlerinin düşük seviyelerde seyretmesine neden olmaktadır.

Ayrıca bu gerilimler, Suriyeli mültecilerin uyum sağlamak yerine kendi iç dünyalarına çekilmelerine, kendi içlerinde bir sosyal grup oluşturmalarına ve grup içi sosyal sermaye rezervleri oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu anlamda bu araştırmanın araştırma soruları aşağıda verilmiştir;

- Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik söylemler; gruplararası ilişkileri ve sosyal sermaye düzeylerini nasıl etkiler ?
- Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sivil toplum deneyimleri nelerdir?
- Oluşturmuş oldukları sosyal ağlar ve bu sosyal ağlar yoluyla edindikleri sosyal sermayeler nelerdir?
- Bu sosyal ağlar, gruplararası sosyal sermayeyi nasıl etkiler?

Ayrıca;

- Suriyeli göçmenler, birtakım gerilimlerden kaynaklı (Suriyeli göçmenlere yönelik negatif algılar, geçicilik-kalıcılık bağlamındaki belirsizlik, özellikle Şanlıurfa’da yaşanan iki grup arasındaki çatışmalar vs.) uyum sağlamak yerine kendi içlerine çekilmektedirler.
- Suriyeli göçmenler, göçmen karışıklığı ve işsizliğe neden olduklarına dair önyargılar sebebiyle güvensizliğin sebebi olarak görülmekte ve bu münasebetle de İstanbul ve Şanlıurfa sosyal sermaye düzeylerini aşağı çekmektedirler.
- Suriyeli göçmenler, gerilimlerden kaynaklı olarak dışlanmakta ve grup içlerine kapanmakta, gruplararası gerilim artmakta ve Suriyeli göçmenler kendi iç-grup dayanışması ile kendi sosyal sermayelerini oluşturmaktadırlar.
- Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriyeli göçmenler, Şanlıurfa iline göç ederken Suriyeli dernekleri, hemşerilik ilişkilerini ve akrabalık bağlarını kullanmışlardır.

Yukarıda sıralanan yaklaşımlar da Suriyeli sosyal sermayenin anlaşılmasında ve gruplararası etkileşimin sosyal sermaye düzeyine yansımalarının saptanmasında aracılık edecek olan hipotezleri temsil etmektedir.

2.1.2.2. Araştırmanın Örneklemi

Metodolojik anlamda örneklem belirleme kuşkusuz doğrudan evrenin büyüklüğüne ve ulaşılabilirliğine göre değişmektedir. Belirli etnik, dinî gruplara ulaşmada ya da kaçak işçi, göçmen gibi gruplara ulaşmada etkin olarak kullanılabilecek olan örneklem modeli “Kartopu Örneklem”dir. Özellikle evrene dair her şeyin bilinmediği, katılımcılara ulaşılabilirlik konusunda sınırlılığın olduğu durumlarda kartopu örneklem modeli, gerek nitel araştırmalarda gerek nicel araştırmalarda kullanılan bir örneklem modelidir. Bu modelde, araştırma yapılacak katılımcılardan birine ulaşmak, diğer katılımcılara ulaşmanın ön koşuludur. Ulaşılan bir katılımcı, başka katılımcılar önermekte ve bu durum, araştırma süresince devam etmektedir. Bu durumu özel kılan unsur, her bir kişinin ya da birimin bir diğeriyle doğrudan ya da dolaylı olarak bir bağlantıyla birbirlerine bağlı olmalarıdır. Fakat şunu da ifade etmek gerekir ki bu durum, her bir kişinin ağıdaki diğer kişilerin tümünü doğrudan tanıdığı, onlarla etkileşime girdiği ya da onlardan etkilendiği anlamına gelmemektedir. Bunun yerine ağ bir bütün olarak ele alındığında kişi, doğrudan ya da dolaylı bağlantılarla çoğu birbiriyle bağlantılı bir bağlantılar ağı içinde yer almaktadır (Neuman, 2017: 324).

Karma yöntem araştırması olan bu tez araştırmasında kullanılan örneklem modeli “Kartopu Örneklem” modelidir. Araştırmanın örneklem modelinin kartopu örneklem modeli olarak

belirlenmesi sürecinde evren ile alakalı belirsizliğin olması oldukça etkili olmuştur. Özellikle geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin yaşamış oldukları yerlerde oluşturmuş oldukları ağlara erişim konusunda kartopu örneklem önemli avantajlar sunmaktadır. “Ağ” ya da “Zincirleme Gönderme” olarak da adlandırılan kartopu örneklem modelinin seçilmesindeki bir diğer neden, kuşkusuz bir ağdaki örnek olayları saptamakta kullanılan bir yöntem olmasıdır (Neuman, 2017: 325).

2.1.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Süreci

Toplam 64 katılımcı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının 34 katılımcısı Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyelilerden ve bu Suriyelilerin komşularından oluşmakta iken, geriye kalan 30 katılımcı ise İstanbul kentinde yaşayan Suriyeliler ve onların komşularından oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış saha araştırmasının katılımcılarından elde edilen veriler not tutma ve ses kaydı alma teknikleriyle titizlikle kaydedilmiş olup elde edilen veriler, tez çalışmasının bağlamları çerçevesinde analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasının saha verilerinin analizi John W. Creswell’in nitel araştırma veri analizi basamakları yöntemine göre gerçekleştirilmiştir (Bkz. Creswell, 2017: 197) Saha çalışmasından elde edilen veriler, 5 basamaklı bir biçimde gerçekleştirilmiş olup basamaklar, aşağıda belirtilen sırayla uygulanmıştır:

1. Verilerin analiz için hazırlanması; Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde gerçekleştirilen mülakat çalışmasının verileri ham haldeyken verilerin daha anlaşılır olması ve tez konusu için belirlenen temalara ilişkin bir bakış açısı oluşturması için hazır hale getirilmiştir. Bu süreçte alanda toplanan ses kayıtları taranmış, sahada tutulan notlar bilgisayar ortamına aktarılmış ve tüm dokümanlar (ses kayıtları ve saha notları) çalışmanın temalarına göre sınıflandırılmıştır.
2. Tüm verilerin okunması ve incelenmesi; veri analizinin ikinci basamağında yarı yapılandırılmış düşünce imkânı sağlaması bakımından toplanmış olan tüm veriler okunmuş, ses kayıtlarının tümü dinlenmiş ve metne dönüştürülmüştür.
3. Verilerin kodlanması; derli toplu hale getirilmiş olan verilerin bu aşamada tez çalışmasının temaları göz önünde bulundurularak betimsel kelimeler oluşturulmuştur. Örneğin tez çalışmasının temalarından biri olan ve sosyal sermayenin göç sürecine etkisi bağlamında ele alınan “Tercih Edilen Kente Geliş Nedeni”ne ilişkin kodlamalar; akrabalık bağları, iş olanakları, yakınlık (mesafe), kültürel benzerlik gibi kavramlardır.

4. Betimleme ve temaların çalışma içerisinde nasıl kullanılacağı; verilerin kodlanması sonrasında bu kodlamaların tez çalışması içerisinde daha anlaşılır ve yorumlanabilir olması için şekil, şema ve tablolar oluşturulmuştur. Ayrıca betimleme ve temaları nitel anlatıda kullanmak için görsel açıklamalar ve doğrudan alıntılar da kullanılmıştır.
5. Yorumlama; yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasından elde edilen verilerin analiz sürecindeki son basamak, bulguların yorumlanmasını içermektedir.

Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde gerçekleştirilen mülakat çalışmasının verilerinin analiz edilmesi ve yorumlanmasında kullanılan temalar:

- Güven Düzeyi
- Güven Çapı
- Komşuluk İlişkileri
- Sosyal Katılımlar (dernek, vakıf, gönüllü organizasyonlara katılım vs.)
- Türk ve Suriyelilerin Sosyal İlişkilerinin Boyutunu Belirleyen Göçmen Algısı
- Paylaşılan ya da Girilmesine Müsaade Edilmeyen Sosyal Çevre

Yukarıda belirtilen temalar, iki kentin sunmuş olduğu olanaklar, yaşam koşulları, kültürel yapı gibi sosyoekonomik unsurlar göz önünde bulundurularak ve iki kentin sosyal sermaye düzeyleri mukayese edilerek bulgular yorumlanmıştır. Sosyal sermaye teorisyenlerinin vurgu yapmış olduğu ve önem vermiş olduğu yaklaşımlar da bulguların yorumlanmasında oldukça etkili olan kaynaklardır.

Nicel araştırma desenine bağlı olarak gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen veriler ise öncelikle anket sorularının hangi oranda cevaplandığı ya da cevaplanmadığının saptanmasıyla başlanmıştır. Bu hususta araştırmaya katılan 450 katılımcıdan 205 Suriyeli katılımcı+238 Türk katılımcı = toplam 443 katılımcının anket sorularını yanıtladığı ve anket sorularını yanıtlayanların oranının % 96,2 olduğu saptanmıştır.

Nicel verilerin analiz sürecinin ikinci aşamasında ölçeklerin iç tutarlılığı için güvenilirliğin Cronbach's Alpha istatistiği ile kontrol edilmesi sağlanmıştır.

Tablo 5: Türk Katılımcılar İçin Geliştirilen ve Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları

Ölçme soruları	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Güven Düzeyi, Güven Çapı maddeleri	6	0,780

Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri	18	0,887
Yardımlaşma Faaliyetleri maddeleri	6	0,800

Ankette kullanılan ölçme soru maddeleri için Cronbach's Alpha katsayısı bulguları **Tablo 5'**de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin güvenilirliği “Oldukça güvenilir”, Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri ve Yardımlaşma Faaliyetleri maddelerinin güvenilirlikleri “yüksek güvenilirliğe sahip” olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6: Suriyeli Katılımcılar için Geliştirilen ve Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları

Ölçme soruları	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Güven Düzeyi, Güven Çapı maddeleri	6	0,601
Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri	24	0,887
Yardımlaşma faaliyetleri maddeleri	6	0,803

Ankette kullanılan ölçme soru maddeleri için Cronbach's Alpha katsayısı bulguları **Tablo 6'**da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin güvenilirliği “Oldukça güvenilir”, Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri ve Yardımlaşma Faaliyetleri maddelerinin güvenilirlikleri “yüksek güvenilirliğe sahip” olarak tespit edilmiştir.

Nicel verilerin analiz sürecindeki bir sonraki aşamada tasarısı yapılan araştırmanın temel araştırma sorularının ve hipotezlerinin test edilmesi maksadıyla SPSS nicel veri analiz programından yararlanılarak ki-kare (chi-square) testleri ve frekans tabloları oluşturulmuştur.

Nicel veri analizinin son aşamasında elde edilen sonuçlar tablolar şeklinde sunulmuş olup, istatistiksel test sonuçları tez araştırmasının temaları bağlamında yorumlanmıştır.

Araştırmanın bulgularından hareketle yapılan yorumlamalar, sonuçlar kullanılarak araştırma sorularının, hipotezlerin hakkında geniş çaplı anlamlandırmalara ve değerlendirmelere dayandırılmıştır.

Tez çalışması için benimsenen desen olan “Yakınsayan Paralel Karma Yöntem Deseni” araştırmacının nitel ve nicel verileri eşgüdümlü olarak topladıktan sonra verilerin ayrı ayrı analiz edilmesine ve bulguların birbirini doğrulayıp doğrulanmadığının kanıtlanması için bulguların karşılaştırılmasına dayanmaktadır (Creswell, 2017: 219). Desen olarak yakınsayan

paralel karma yöntem deseninin, veri toplama aracı olarak ise nicel yöntemde anket, nitel yöntemde ise yarı yapılandırılmış mülakat aracının kullanıldığı araştırmanın karma yöntem analizi ise sırasıyla;

- Nitel veri toplama ve analizi
- Nicel veri toplama ve analizi
- Elde edilen nitel ve nicel bulguların karşılaştırılması ve ilişkilendirilmesi
- Yorumlama

Şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yakınsayan paralel karma yöntem deseni veri analizinin son aşaması olan yorumlamada elde edilmiş olan nitel ve nicel bulgular, yukarıda ifade edilen araştırma temalarına göre gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Bulguları

2.2.1. İstanbul ve Şanlıurfa’da Gerçekleştirilen Saha Araştırmasının (Yarı Yapılandırılmış Mülakat ve Anket) Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının kartopu örneklem modeline göre belirlenen katılımcıların, demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Toplam 64 katılımcı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının 34 katılımcısı Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyelilerden ve bu Suriyelilerin komşularından oluşmakta iken, geriye kalan 30 katılımcı ise İstanbul kentinde yaşayan Suriyeliler ve onların komşularından oluşmaktadır.

Tablo 7: U.S (Şanlıurfa’da Mülakat Araştırmasına Katılan Suriyeli Katılımcılar) Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu
U.S-1	Erkek	64	Evli	Çalışmıyor	İlkokul
U.S-2	Erkek	44	Evli	Çalışmıyor	Lise
U.S-3	Kadın	54	Evli	Ev hanımı	ilkokul
U.S-4	Erkek	73	Evli	Çalışmıyor	İlkokul
U.S-5	Kadın	29	Evli	Ev hanımı	İlkokul
U.S-6	Kadın	28	Evli	Ev hanımı	Lise

U.S-7	Erkek	38	Bekâr	Esnaf	Üniversite
U.S-8	Erkek	32	Bekâr	Keman sanatçısı	Üniversite
U.S-9	Erkek	39	Evli	Çiftçi	Lise
U.S-10	Kadın	47	Evli	Ev hanımı	Okuryazar değil
U.S-11	Kadın	45	Evli	Ev hanımı	ilkokul
U.S-12	Erkek	52	Evli	Çalışmıyor	Okuryazar değil
U.S-13	Erkek	37	Evli	Çiftçi	Lise
U.S-14	Kadın	36	Evli	Ev hanımı	ilkokul
U.S-15	Erkek	48	Evli	Esnaf	Lise
U.S-16	Erkek	49	Evli	Çalışmıyor	Lise
U.S-17	Kadın	35	Evli	Ev hanımı	Lise
U.S-18	Kadın	33	Evli	Ev hanımı	İlkokul
U.S-19	Kadın	31	Evli	Ev hanımı	Lise
U.S-20	Kadın	39	Evli	Ev hanımı	Lise

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımca hazırlanmıştır.

Şanlıurfa’da iki ayaklı gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının ilk ayağında geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler bulunmaktadır. Bu araştırmaya gönüllük esasına bağlı kalarak 10’u kadın katılımcı, 10’u erkek katılımcı olmak üzere toplamda 20 katılımcı katılım göstermiştir.

Tablo 8: U.T (Şanlıurfa’da Mülakat Araştırmasına Katılan Türk Katılımcılar) Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu
U.T-1	Erkek	27	Bekâr	Çiftçi	Üniversite
U.T-2	Erkek	38	Evli	Esnaf	Lise
U.T-3	Erkek	46	Bekâr	Çiftçi	İlkokul
U.T-4	Kadın	51	Evli	Ev Hanımı	Okuryazar değil

U.T-5	Erkek	44	Evli	Memur	Üniversite
U.T-6	Kadın	38	Evli	Ev hanımı	Lise
U.T-7	Erkek	42	Evli	Çiftçi	Lise
U.T-8	Erkek	33	Bekâr	Memur	Üniversite
U.T-9	Erkek	32	Bekâr	Öğrenci	Üniversite
U.T-10	Kadın	23	Bekâr	Öğrenci	Üniversite
U.T-11	Erkek	36	Evli	Esnaf	Lise
U.T-12	Kadın	48	Evli	Ev hanımı	Lise
U.T-13	Erkek	38	Evli	Organizatör	Üniversite
U.T-14	Kadın	26	Evli	Garson	Lise

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımca hazırlanmıştır.

Şanlıurfa’da iki ayaklı gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının ikinci ayağında ise Şanlıurfa kentinde saha çalışmamıza gönüllü olarak katılmayı kabul eden geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin komşularından oluşan 9’u erkek, 5’i kadın olmak üzere 14 katılımcı yer almıştır. Bu katılımcı sayısının belirlenmesi önceden hesaba katılmamış olup, sahada elde edilen verilerin doyuma ulaşmasıyla belirlenmiştir.

Tablo 9: İ.S (İstanbul’da Mülakat Araştırmasına Katılan Suriyeli Bireyler) Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu
İ.S-1	Kadın	36	Evli	Seyyar Satıcı	Okuryazar
İ.S-2	Kadın	32	Evli	Ev hanımı	İlkokul
İ.S-3	Erkek	48	Evli	Esnaf (Kuyumcu)	Lise
İ.S-4	Erkek	52	Evli	Çalışmıyor	İlkokul
İ.S-5	Erkek	27	Bekâr	Esnaf (Tütüncü)	Lise
İ.S-6	Erkek	31	Bekâr	Çalışmıyor	Lise
İ.S-7	Kadın	38	Evli	Esnaf (Giyim)	İlkokul

İ.S-8	Erkek	57	Evli	Esnaf (Lokanta)	Lise
İ.S-9	Erkek	26	Bekâr	İşçi	Üniversite
İ.S-10	Kadın	27	Evli	Ev hanımı	Lise
İ.S-11	Erkek	36	Bekâr	Seyyar Satıcı	İlkokul
İ.S-12	Erkek	27	Bekâr	Çalışmıyor	Lise
İ.S-13	Erkek	35	Evli	Esnaf (Kasap)	Lise
İ.S-14	Erkek	42	Bekâr	İş insanı (kargo şirketi)	Üniversite
İ.S-15	Erkek	23	Bekâr	İş İnsanı (Araç Kiralama-Emlak)	Üniversite

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımda hazırlanmıştır.

İstanbul’da gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırması da Şanlıurfa kentinde gerçekleştirildiği gibi iki ayaklı olup ilk ayağında İstanbul’daki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler bulunmaktadır. Araştırmaya 4’ü kadın, 11’i erkek olmak üzere toplamda 15 katılımcı gönüllü katılım sağlamıştır. Araştırmanın katılımcılarından cinsiyet dağılımının erkek ağırlıklı olmasının nedeni; sosyal yaşamın içerisinde, özellikle de çalışma yaşamının içinde kadınların rolünün düşük olmasıdır ve bu durum, tez çalışmasının “Araştırmanın Problemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları” başlığında belirtilmiştir.

Tablo 10: İ.T (İstanbul’da Mülakat Araştırmasına Katılan Türk Bireyler) Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu
İS.T-1	Erkek	33	Bekâr	Öğrenci	Lisansüstü
İS.T-2	Kadın	29	Evli	Ev Hanımı	Üniversite
İS.T-3	Erkek	28	Bekâr	Öğrenci	Üniversite
İS.T-4	Kadın	29	Evli	Özel sektör	Lisansüstü
İS.T-5	Erkek	47	Evli	Çalışmıyor	Lise
İS.T-6	Kadın	24	Bekâr	Öğrenci	Üniversite

İS.T-7	Erkek	47	Evli	Özel sektör	Üniversite
İS.T-8	Kadın	58	Evli	Ev hanımı	Lise
İS.T-9	Erkek	41	Evli	İşçi	Üniversite
İS.T-10	Kadın	21	Bekâr	Öğrenci	Üniversite
İS.T-11	Erkek	33	Bekâr	İşçi	Üniversite
İS.T-12	Erkek	24	Bekâr	Öğrenci	Üniversite
İS.T-13	Erkek	35	Evli	Memur	Üniversite
İS.T-14	Erkek	30	Evli	Memur (Asker)	Üniversite
İS.T-15	Kadın	28	Evli	Ev hanımı	Lise

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımca hazırlanmıştır.

İstanbul’da gerçekleştirilen mülakat araştırmasının ikinci ayağında, geçici koruma altında yaşayan Suriyeli göçmen katılımcıların komşularından oluşan katılımcılar yer almaktadır. Bu araştırmaya 9’u erkek, 6’sı kadın olmak üzere toplamda 15 katılımcı gönüllülük esasına bağlı olarak katılım sağlamıştır.

Şanlıurfa ve İstanbul’da gerçekleştirilen anket çalışmasının katılımcıları ise Şanlıurfa kentinde 104’ü geçici koruma altında bulunan Suriyeli ve 110’u Türk katılımcı olmak üzere toplamda 214; İstanbul’da 101’i geçici koruma altındaki Suriyeli ve 128’i Türk katılımcılar olmak üzere toplamda 229 kişi katılım sağlamıştır. Anket araştırmanın toplam katılımcısı ise 214’ü Şanlıurfa, 229’u İstanbul olmak üzere toplam 443’tür. Anket araştırmasının katılımcılarına ilişkin demografik bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Ankete Katılan Türk Bireylerin Bulundukları Şehre Göre Frekans Dağılımı

Şehir	Sayı	Yüzde
Şanlıurfa	110	46,2
İstanbul	128	53,8
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin bulundukları şehre göre frekans dağılımları **Tablo 11**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 46,2'sinin Şanlıurfa'da ve % 53,8'inin İstanbul'da bulundukları tespit edilmiştir.

Tablo 12: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Bulundukları Şehre Göre Frekans Dağılımı

Şehir	Sayı	Yüzde
Şanlıurfa	104	50,7
İstanbul	101	49,3
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin bulundukları şehre göre frekans dağılımları **Tablo 12**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 50,7'sinin Şanlıurfa'da ve % 49,3'ünün İstanbul'da bulundukları tespit edilmiştir.

Tablo 13: Ankete Katılan Türk Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
18-25 Yaş	84	35,3
26-32 Yaş	72	30,3
33-40 Yaş	48	20,2
41-50 Yaş	25	10,5
51-65 Yaş	7	2,9
66 Yaş ve Üzeri	2	0,8
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin yaş gruplarına göre frekans dağılımları **Tablo 13**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en büyük yığılma % 35,3 ile 18-25 yaş grubunda ve en az yığılma da % 08 ile 66 Yaş ve Üzeri yaş grubunda olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 14: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
--------------	------	-------

18-25 Yaş	68	33,2
26-32 Yaş	45	22,0
33-40 Yaş	40	19,5
41-50 Yaş	36	17,6
51-65 Yaş	16	7,8
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin yaş gruplarına göre frekans dağılımları **Tablo 14**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en büyük yığılma % 33,2 ile 18-25 yaş grubunda ve en az yığılma da % 7,8 ile 51-65 yaş grubunda olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 15: Ankete Katılan Türk Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Frekans Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	135	56,7
Evli	103	43,3
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin medeni durumlarına göre frekans dağılımları **Tablo 15**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre evli katılımcıların oranı % 56,7 ve bekâr katılımcıların oranı % 43,3 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 16: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Frekans Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	79	38,5
Evli	126	61,5
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin medeni durumlarına göre frekans dağılımları **Tablo 16**'da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre evli katılımcıların oranı % 61,5 ve bekâr katılımcıların oranı % 38,5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 17: Ankete Katılan Türk Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	192	80,7
Kadın	46	19,3
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin cinsiyetlerine göre frekans dağılımları **Tablo 17**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kadın katılımcıların oranı % 19,3 ve erkek katılımcıların oranı % 80,7 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 18: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	120	58,5
Kadın	85	41,5
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin cinsiyetlerine göre frekans dağılımları **Tablo 18**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kadın katılımcıların oranı % 41,5 ve erkek katılımcıların oranı % 58,5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 19: Ankete Katılan Türk Bireylerin Mesleklerine Göre Frekans Dağılımı

Meslekler	Sayı	Yüzde
Öğrenci	53	22,3
Ev Hanımı	18	7,6
Memur	31	13,0
İşsiz	9	3,8

İşçi	47	19,7
Serbest Meslek	16	6,7
Diğer	3	1,3
Esnaf	61	25,6
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin mesleklerine göre frekans dağılımları **Tablo 19**'da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 22,3'ünün Öğrenci, % 7,6'sının Ev Hanımı, % 13,0'ının Memur, % 3,8'inin İşsiz, % 19,7'sinin İşçi, % 6,7'sinin Serbest Meslek, % 1,3'ünün Diğer mesleklerde, % 25,6'sının Esnaf olarak çalıştığı gözlemlenmiştir.

Tablo 20: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Mesleklerine Göre Frekans Dağılımı

Meslekler	Sayı	Yüzde
İşsiz	45	22,0
Öğrenci	14	6,8
Ev Hanımı	52	25,4
İşçi	29	14,1
Diğer	7	3,4
Esnaf	48	23,4
Öğretmen	10	4,9
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin mesleklerine göre frekans dağılımları **Tablo 20**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 22,0'ının İşsiz, % 6,8'inin Öğrenci, % 25,4'ünün Ev Hanımı, % 14,1'inin İşçi, % 3,4'ünün Diğer mesleklerde, % 23,4'ünün, Esnaf ve % 4,9'unun Öğretmen olarak çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Tablo 21: Ankete Katılan Türk Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Frekans Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
----------------------	-------------	--------------

İlkokul/İlköğretim	57	23,9
Lise	98	41,2
Üniversite	71	29,8
Diğer	4	1,7
Toplam	8	3,4

Ankete katılan bireylerin öğrenim durumlarına göre frekans dağılımları **Tablo 21**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 23,9'unun İlkokul/İlköğretim, % 41,2'sinin Lise ve % 29,8'inin Üniversite eğitime sahip oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların % 1,7'si de bu soruda “Diğer” seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 22: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Frekans Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul/İlköğretim	80	39,0
Lise	60	29,3
Üniversite	15	7,3
Diğer	50	24,4
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin öğrenim durumlarına göre frekans dağılımları **Tablo 22**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 39,0'nın İlkokul/İlköğretim, % 29,3'ünün Lise ve % 7,3'ünün Üniversite eğitime sahip oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların % 24,4'ü de bu soruda “Diğer” seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 23: Ankete Katılan Türk Bireylerin Hanede Kaç Kişiyle Birlikte Yaşadıklarına Göre Frekans Dağılımı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Sayı	Yüzde
1 Kişi	6	2,5
2 Kişi	13	5,5

3 Kişi	20	8,4
4 Kişi	48	20,2
5 Kişi	63	26,5
6 Kişi	43	18,1
7 Kişi	22	9,2
8 Kişi ve üzeri	23	9,7
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin hanede kaç kişiyle birlikte yaşadıklarına göre frekans dağılımı **Tablo 23**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 2,5'inin "1 Kişi", % 5,5'nin "2 Kişi", % 8,4'ünün "3 Kişi", % 20,2'sinin "4 Kişi", % 26,5'inin "5 Kişi", % 18,1'inin "6 Kişi", % 9,2'sinin "7 Kişi" ve % 9,7'sinin "8 Kişi ve üzeri" kişiyle aynı hanede yaşadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 24: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Hanede Kaç Kişiyle Birlikte Yaşadıklarına Göre Frekans Dağılımı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Sayı	Yüzde
4 Kişi ve daha az	26	12,7
5 Kişi	39	19,0
6 Kişi	47	22,9
7 Kişi	39	19,0
8 Kişi	29	14,1
9 Kişi ve fazlası	25	12,2
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin hanede kaç kişiyle birlikte yaşadıklarına göre frekans dağılımı **Tablo 24**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 12,7'sinin "4 Kişi ve daha az", % 19,0'ının "5 Kişi", % 22,9'unun "6 Kişi", % 19,0'ının "7 Kişi", % 14,1'inin "8 Kişi" ve % 12,2'sinin ise "9 Kişi ve fazlası" kişiyle aynı hanede yaşadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 25: Türk Katılımcılar için Yapılan Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları

Ölçme soruları	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Güven Düzeyi, Güven Çapı maddeleri	6	0,780
Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri	18	0,887
Yardımlaşma Faaliyetleri maddeleri	6	0,800

Ankette kullanılan ölçme soru maddeleri için Cronbach's Alpha katsayısı bulguları **Tablo 25**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin güvenilirliği “Oldukça güvenilir”, Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri ve Yardımlaşma faaliyetleri maddelerinin güvenilirlikleri “yüksek güvenilirliğe sahip” olarak tespit edilmiştir.

Tablo 26: Suriyeli Katılımcılar için Yapılan Araştırmada Kullanılan Ölçme Soru Maddeleri İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları

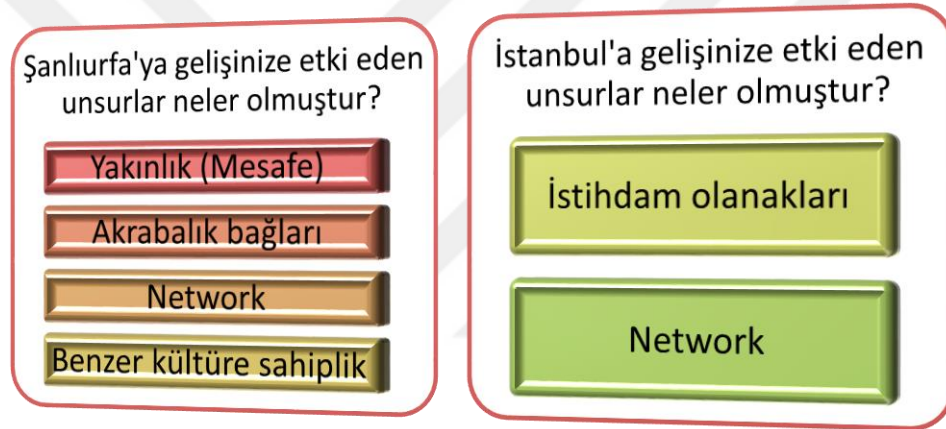
Ölçme soruları	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Güven Düzeyi, Güven Çapı maddeleri	6	0,601
Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri	24	0,887
Yardımlaşma Faaliyetleri maddeleri	6	0,803

Ankette kullanılan ölçme soru maddeleri için Cronbach's Alpha katsayısı bulguları **Tablo 26**'da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin güvenilirliği “Oldukça güvenilir”, Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri ve Yardımlaşma faaliyetleri maddelerinin güvenilirlikleri “yüksek güvenilirliğe sahip” olarak tespit edilmiştir.

2.2.2. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Karar Sürecini Kolaylaştıran Temel Etkenler ve Mekânsal Dağılımları

Sosyal sermaye ile göç arasındaki ilişkinin başlangıç noktasını hedef konumun tercih nedenlerine göre ifade edecek olursak, sosyal sermayenin en önemli rezervlerinden biri olan

sosyal ilişki kaynaklarına ve göç kuramlarından en dikkat çekici olan “network” ile başlamamız gerekecektir. Bu hususta geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin göç süreçlerini saptamaya yönelik olarak belirlenen **Şekil 2**, gerek Şanlıurfa kentinin gerekse de İstanbul kentinin hedef konum olarak seçilmesinde en dikkat çekici faktörlerden birinin “network” olduğunu ortaya koymuştur. Network kuramı ya da diğer adıyla ağ kuramı, göçmenlerin hedef ülkede bulunan eski göçmenler ya da göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, arkadaşlık, akrabalık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla kurmasına dayanmaktadır (Massey vd., 2014: 28). Bu tanım, kuşkusuz sosyal sermaye teorisi ile ağ kuramının arasındaki benzerliği ve ortak noktayı gözler önüne sermektedir. Sosyal sermaye kaynaklarından biri olan sosyal ilişkiler ağının inşası, başta Şanlıurfa kenti olmak üzere her iki kentin hedef konum olarak seçilmesi sürecine doğrudan tesir etmiştir.

Şekil 2: Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Kent Seçim Faktörleri

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırma verileri dikkate alınarak tarafımda oluşturulmuştur.

Şanlıurfa kentinde yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin göç süreçleri dikkate alındığında özellikle sınırın her iki yakasındaki topluluklar arasında var olan akrabalık ilişkilerinin ve daha önceden gelmiş olan göçmenlerin; göç edeceklerin göç kararlarına doğrudan etki ettiğini gözler önüne sermiştir. **Tablo 27** ve **Tablo 28**'de görüldüğü gibi Şanlıurfa'da yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin bu kenti göç merkezi olarak saptamasındaki temel itici faktörlerin “mesafe” ve “network (ağlar)” olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki ifadelere bağlı olarak; U.S-1 katılımcısı, Türkiye sınırında yaşamış oldukları için en yakın sınıra kendilerini attıklarını ifade etmektedir. Ayrıca U.S-1 katılımcısı ise zaten kökenlerinin Şanlıurfa'da olduğunu ve bu yüzden bu coğrafyaya yakınlık duyduğunu ifade etmiştir. U.S-5 katılımcısı, ilkin yakın olduğu için kendilerini Şanlıurfa'ya atmış olduklarını, daha sonrasında ise önceden gelen aile dostları ve akrabalarının şehre yerleşmesinde ve

alışmasında aracılık etmiş olduklarını ifade etmiştir. U.S-5 katılımcısının ifadelerine göre; ailesi önce Şanlıurfa'ya göç edip bir süre bu kentte yaşamış, daha sonra ailesi Suriye'ye geri gitmiş olsa da kendisi Türkiye'de evlenmiş ve Türkiye'de kalmıştır. Diğer taraftan U.S-11 katılımcısının da ailesinin daha önce Şanlıurfa'da yaşadığı için Şanlıurfa'yı ilk seçenek olarak tercih ettiğini ifade ettiği görülmüştür.

Tablo 27: Şanlıurfa'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Şanlıurfa'yı Tercih Etme Nedenleri

Katılımcı	Kent Tercih Sebebi
U.S-1	Şanlıurfa sınırında bulunmaları ve akraba bağlarının olması
U.S-2	Kökenlerinin ve akraba bağlarının Türkiye'de bulunması
U.S-3	Akrabalık bağlarının olması
U.S-4	Akrabalık bağlarının olması ve mesafe bakımından yakın olması
U.S-5	Mesafe bakımından yakınlık ve daha önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi (Network).
U.S-6	Mesafe bakımından yakınlık ve akraba bağlarının olması
U.S-7	Akrabalık bağlarının olması
U.S-8	Akrabalık bağlarının olması ve mesafe bakımından yakınlık
U.S-9	Önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi (Network) ve kendini kültürel bakımdan yakın hissetmesi
U.S-10	Önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi (Network)
U.S-11	Akrabalık bağları ve önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi (Network)
U.S-12	Kültürel yakınlık, Akrabalık bağları
U.S-13	Kültürel bakımdan yakınlık, Akrabalık bağları
U.S-14	Mesafe bakımından yakınlık
U.S-15	Kültürel yakınlık ve akrabalık bağları

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımdan oluşturulmuştur.

Diğer taraftan İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmenlerin İstanbul'u tercih etmesinin sebebi, temelde istihdam olanaklarının daha geniş olmasına dayanmaktadır. Fakat İstanbul'a önceden

gelenlerin aracılık etmiş olması ve geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin önceden kurulmuş sosyal ilişkilerinin varlığı, kentin göç merkezi olarak seçilmesinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda İ.S-6 katılımcısının İstanbul'u göç edilecek hedef konum olarak saptamasında daha önceden göç etmiş olan arkadaşlarının varlığı ile, İ.S-8, İ.S-9 ve İ.S-11 katılımcılarının ise göç sürecinde önceki göçmenlerin tecrübelerinden ve sosyal ağlarından faydalanmış olmaları ile açıklaması bu durumu anlamlandırmaktadır.

Ayrıca **Tablo 28**'den anlaşılacağı üzere İstanbul'da yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerden seçilen katılımcıların temel motivasyonlarının temelde istihdam edilebilirlik olduğu gözlemlenmektedir. Bu hususta yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasına katılan İstanbul'da yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli katılımcılardan 8'inin daha kolay iş bulacağı inancıyla İstanbul'u tercih ettiği anlaşılmıştır. Bu katılımcılardan İ.S-7, çocuklarının çalışmak için İstanbul'un daha büyük fırsatlar sunduğunu söylemesiyle İstanbul'a geldiğini ifade etmiştir.

Göç süreçleri dikkate alınarak yapılacak olan İstanbul ve Şanlıurfa karşılaştırması, her iki kentte yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin farklı beklentiler ile gelmiş olduklarını da ortaya koymaktadır. Örneğin İstanbul'a göç eden bir Suriyelinin kentten beklentisi daha çok iş imkânları ve ekonomik kazançken; Şanlıurfa kentine gelen Suriyelinin beklentisi daha çok aynı dili konuşuyor olmak (Arapça ve Kürtçe) ve benzer kültürleri yaşıyor olmalarından ileri gelen sıcak bir karşılamadır. Buna istinaden gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler de bu çıkarımı destekler niteliktedir.

Tablo 28: İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İstanbul'u Tercih Etme Nedenleri

Katılımcı	Kent Tercih Sebebi
İ.S-1	Önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi
İ.S-2	Seyahat maksatlı gelmiş, daha sonra yerleşmiş
İ.S-3	Burada daha kolay iş bulacağına inandığı için gelmiş
İ.S-4	İş imkânlarının geniş olması
İ.S-5	İş imkânlarının geniş olması
İ.S-6	Arkadaşlarının aracılık etmesi (Network)

İ.S-7	Çocukları çalışması için göndermişler (İş olanaklarının geniş olması)
İ.S-8	Önceden gelen akrabaları aracılık etmiş İstanbul'a gelmesi ve yerleşmesi için (Network)
İ.S-9	Önceden gelen arkadaşları aracılık etmiş İstanbul'a gelmesi ve yerleşmesi için (Network)
İ.S-10	İstanbul'u tercih etmesindeki temel argüman iş olanakları olmuş
İ.S-11	Önceden gelen Suriyelilerin aracılık etmesi (Network)
İ.S-12	İstanbul'u tercih etmesindeki temel argüman iş olanakları olmuş
İ.S-13	İş imkânlarının geniş olması
İ.S-14	İş imkânlarının geniş olması
İ.S-15	İstanbul'a eğitim amacıyla gelip burada kendi işini kurmuş

Kaynak: Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri ışığında tarafımdan oluşturulmuştur.

Yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasının geçici koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcılarından göç hikâyeleri dinlenip analiz edildiğinde görülmüştür ki; Şanlıurfa kentinin hedef kent seçilme nedeni ile İstanbul kentinin hedef kent seçilme nedeni arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. İki kenti Suriyeli göçmen için cazip kılan etmenler dikkate alındığında; İstanbul'un iş imkânları ile; Şanlıurfa'nın ise daha çok akrabalık bağları, kültürel yakınlık gibi etmenler ile ön plana çıktığı görülmüştür. Fakat şu durum gözden kaçmamalıdır ki gerek İstanbul'da gerek Şanlıurfa'da daha önceden gelmiş olan göçmenler sonradan gelenler için “yol açıcı” görevi üstlenmiş ve yeni gelenler için göç olgusunun menfi durumlarını asgari düzeye indirmeye çalışmışlardır.

Nüfus hareketliliğinin ortaya çıkma sürecine ilişkin olarak bazı ilkeler ortaya atmış olan İbrahim Sirkeci, öncelikle göç etme isteğinin karşılık bulması için göçmenin göç etme imkânına sahip olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Sirkeci'ye göre bu imkânlar; göç etme bilgisi, sosyal ağlar ve finansal sermayeden oluşmaktadır (Akt. İnce, 2019: 2607). Nüfus hareketliliğinin ortaya çıkması için gerekli olan temel unsurun “göç etme bilgisi”nin edinilebilmesi için temel araç kuşkusuz Sirkeci'nin göç etme imkânlarından biri olarak ifade etmiş olduğu sosyal ağlardır. Daha önce edinilen göç etme deneyimini yeni gelenlerle paylaşacak olan akrabalar, dostlar veya tanıdıklar; göç kararını verecek olan kişilerin göç etme bilgisine sahip olmasına olanak tanıyacak ve ayrıca yeni göç edilen yer ile alakalı göçü

kolaylaştıracak ipuçları da kazandırmış olacaktır. Yapılan saha araştırmasından elde edilen veriler de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin göç süreçlerinde sosyal ağlardan faydalanmış olduklarını gözler önüne sermektedir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin göç sürecinden hareketle özellikle sınır bölgesinde bulunan Şanlıurfa ilinin göç merkezi olarak seçilmesinin tek nedenini network ya da burada yaratılmış olan sosyal sermaye olarak belirtmemiz, çalışmadan elde edilen verileri eksik yorumlamamıza neden olacaktır. Çünkü sınır bölgesinin göç merkezi olarak seçilmesinin bir diğer nedeni de göç-mesafe ilişkisidir. Bu bağlamda 1885 yılında Ravenstein tarafından kaleme alınan “The Laws of Migration” isimli çalışmada saptanan göç kanunlarından ilki; göç olgusunu gerçekleştiren kişilerin daha çok kısa mesafeleri tercih ettiğine yöneliktir (Ravenstein, 1885: 198). Bu da geçici koruma altındaki Suriyelilerin özellikle Şanlıurfa kentini göç edilecek hedef konum olarak belirlemesinin altında yatan temel saiklerden birine tekabül etmektedir. Saha araştırmasından elde edilen veriler de bu yaklaşımı destekler niteliktedir.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayıları ve bölgesel dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu sayı 2012 yılında 14.237 iken 2018 yılında 3.623.192’ye, 2021 yılında ise 3.736.760’a yükselmiştir.

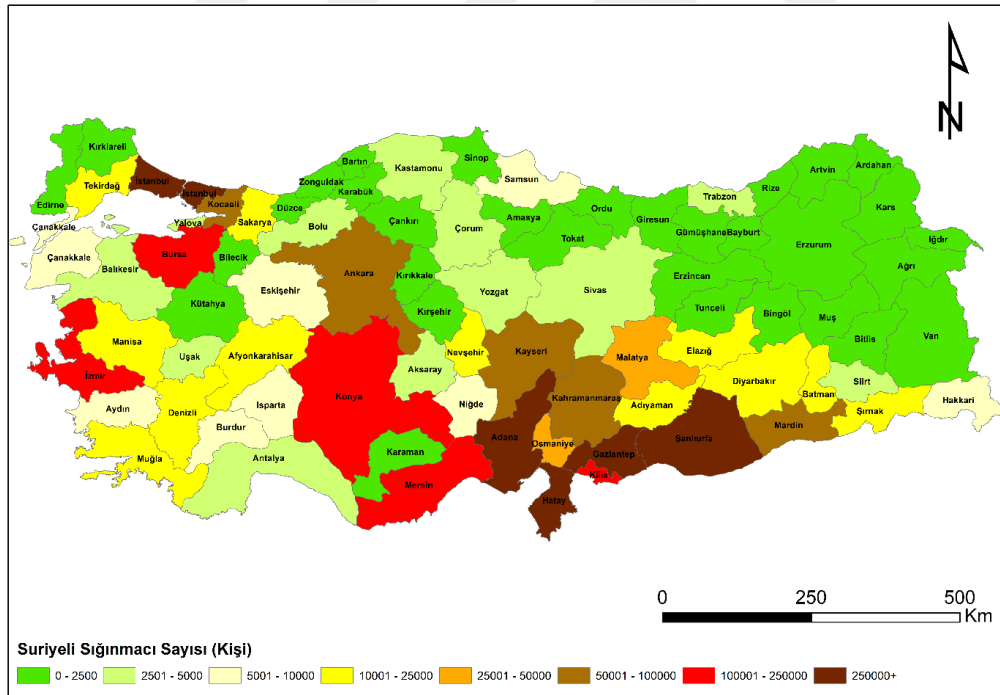
Tablo 29: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 5 İle Göre Dağılımı

SIRA	ŞEHİRLER	SURİYELİ NÜFUSU	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
1	İstanbul	535 bin 238	%3,2
2	Gaziantep	460 bin 336	%21,7
3	Hatay	437 bin 563	%26,7
4	Şanlıurfa	426 bin 819	%20,3
5	Adana	255 bin 543	%11,1

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı.

Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin illere göre dağılımı; **Tablo 29**’da görüldüğü üzere, sırasıyla İstanbul (535.238), Gaziantep (460.336), Hatay (437.563) ve Şanlıurfa (426.819) şeklinde seyretmektedir. (Göç İdaresi Başkanlığı)

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’deki sayısal dağılımına bakıldığı zaman özellikle Suriye sınırında yer alan illerdeki yoğunluğun dikkat çekici olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında 2011 yılında patlak veren Suriye olaylarında sınıra yakın olan illere yönelik bir yönelimin olduğu açıktır. Ravenstein’ın göç kanunlarından biri olan göç mesafesi ilkesi gereğince göçmenin karar verme sürecinde varılacak olan hedef konumun mesafesinin etkili olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca söz konusu bölgede kültürel birtakım benzerliklerin de göç sürecinde bölgenin seçilmesinde etkili olduğu saptanmıştır. Kültürel yakınlığın yanı sıra sınırın iki yakasında tarihsel arka planda akrabalık bağlarının varlığının ve ilişkilerin belirli düzeyde devam ediyor oluşunun da göç sürecinde varış noktasının belirlenmesinde etkili olduğu açıktır. Diğer taraftan bölgede yer alan bazı illerin nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olmasının etkisinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin nüfusunun oransal anlamda en yüksek olduğu il % 76,5 ile Kilis’tir. Bu durumun oluşması, hem Kilis nüfusunun oldukça düşük olmasıyla hem de başka bir kente ya da ülkeye geçmek için ilk yerleşilen kentlerden biri olmasıyla açıklanmaktadır (Sönmez ve Ayık, 2020: 67).

Şekil 3: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’deki Sayısal Dağılışı

Kaynak: Sönmez ve Ayık, 2020: 67.

Araştırmamızın kapsamı içerisinde yer alan iki kentten İstanbul, yüzyıllar boyunca ulusal ve uluslararası göçmenler için cazibe merkezi olarak görülmüş olup, Türkiye’nin en fazla göç alan kenti konumundadır. Kentin bu denli göç almasının birden çok nedeni bulunmakla

beraber işgücü piyasasının büyüklüğü, ulaşım imkânlarının fazlalığı, önceden gelen göçmenler ile kurulan ilişkilerin (network) varlığı, kentsel yaşam kalitesinin öznel değerlendirmesi gibi faktörler kentin göç nezdinde hedef konum olarak belirlenmesinde temel argümanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Özaslan, 2019: 64).

Tablo 30: Suriyeli Mültecilerin İstanbul'daki Dağılımı İlk 10 İlçe (2019)

SIRA	İLÇE	SURİYELİ NÜFUSU
1	ESENYURT	59.163
2	BAĞCILAR	50.917
3	KÜÇÜKÇEKMECE	43.302
4	SULTANGAZİ	41.358
5	ESENLER	34.319
6	FATİH	29.558
7	BAŞAKŞEHİR	26.491
8	AVCILAR	22.717
9	SULTANBEYLİ	21.480
10	ZEYTİNBURNU	21.410

Kaynak: İBB-İstanbul Göç Araştırması verilerinden derlenmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın 02.12.2021 tarihli verilerine göre 535.238 ile en çok geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelinin İstanbul'da yaşamış olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı). İstanbul'da yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ilçelere göre dağılımı ise sırasıyla; Esenyurt, Bağcılar, Küçükçekmece, Sultangazi ve Esenler olduğu saptanmıştır. Belirtilmiş olan ilçelerde yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriye nüfusuna düzensiz ya da ikamet izni bulunmayan Suriyeli göçmenler dahil değildir. Bu veriler ışığında geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin İstanbul'daki mekânsal dağılımının ilçelerin ekonomik, kültürel, sınıfsal yapısıyla ilişki olduğunu belirtmek gerekecektir. Bu değerlendirmenin sınanması, Beşiktaş gibi daha ekonomik, sınıfsal ve kültürel bağlamda farklılık teşkil eden bir ilçede sadece 98 geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelinin varlığı ile gerçekleştirilmiştir.

Şanlıurfa kentinin Suriyeli göçü için hedef konum olarak saptanması ise daha çok kültürel anlamda benzerliklerin referans alınması ve göç mesafesinin göçü kolaylaştırıcı etkisinin göz önünde bulundurulması ile gerçekleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre Şanlıurfa'da 426.819 geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli yaşamaktadır. Belirtmek gerekir ki bu verilere düzensiz ya da ikamet izni bulunmayan Suriyeli göçmenler dahildir değildir.

Tarihsel ve toplumsal bağların etkili olduğu ortak hafıza, göç olgusunun çekici nedeni olarak Şanlıurfa'yı Suriyeli göçmenlerin sığınma merkezi olarak görmelerine neden olmakta ve karar sürecini bu yönüyle etkilemektedir. Ayrıca Şanlıurfa'nın Suriye ile yakın coğrafyada olmasından kaynaklı olarak aynı iklim kuşağında yer alması, Suriyelilerin ekolojik çevreye uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Kentsel anlamda uyum ve yaşanılabilir bir mekân sağlaması bakımından Şanlıurfa mimari yapısının da Suriyeliler açısından çekici bir faktör olması göç kararına tesir eden bir etmen olarak görülmelidir. Bu bağlamda kentin sunmuş olduğu tarihsel ve toplumsal bağlar, süregelen kan ve soybağları, şehrin kültürel yapısı, etnik yapısı gibi birçok faktör, Şanlıurfa kentini geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler açısından cazibe merkezi haline getirmektedir (Kaya, 2018: 86).

Yukarıda detaylandırılan araştırma verileri ve özellikle yarı yapılandırılmış mülakat araştırma verileri ışığında hazırlanan **Tablo 27**, araştırmanın hipotezlerinden biri olan “Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriyeli göçmenler, Şanlıurfa iline göç ederken Suriyeli dernekleri, hemşerilik ilişkilerini ve akrabalık bağlarını kullanmışlardır.” hipotezinin doğrulandığını ortaya koymuştur.

2.2.3. Suriyeli Sosyal Sermaye Oluşumuna Türkiye'deki Göçmen Karşıtlığının Etkileri

Sosyal sermaye, insanların birlikteliklerinden temellenen ve sosyal olarak inşa edilen bir olgudur. Birliktelik, dayanışma ve etkileşimden muaf tutamayacağımız bir olgudur ve toplumsal refah ve huzur tarafından çepeçevre kuşatılmaktadır. İnsanların bir arada yaşama alışkanlıklarını pekiştiren mekanizmalar nasıl ki sosyal sermayeye hizmet ediyorsa birliktelikleri sömüren ya da tehdit eden mekanizma ya da durumlar da sosyal sermayenin yıkılmasına neden olmakta ya da inşasını geciktirmektedir. Toplumsal birlikteliklerin tehdit edilmesine neden olan hususlardan biri; araştırmamızın önemli temalarından olan bir gruba yönelik oluşan/oluşturulan algılar ve önyargılardır. Bir toplumda bir arada yaşayan grupların karşı karşıya gelmesi, iki grubun kutuplaşması ya da bir grup hakkında olumsuz algıların

yaratılması, sosyal sermayenin kaynak yaratmasını önlemekte ve sosyal sermayenin toplumsal kalkınmaya hizmet etmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde yapılan yarı yapılandırılmış mülakat ve anket araştırmaları verileri, Suriyeli göçmenlere ilişkin büyük bir algının yaratılmış olduğunu göstermektedir.

Şekil 4 ve Şekil 5'te görüldüğü üzere Suriyelilerin, komşularının zihin dünyalarında yer

edindikleri objelere ilişkin bazı kavramlar kullanılmıştır.

İstanbul'da Türk komşularına sorulan Suriyeli komşularınızı nasıl tanımlarsınız sorusuna verilen yanıtlardan en dikkat çeken ve sıklıkla tekrara düşen sembolik kavramlar “Nargile”, “Rahatlık”, “Güvensiz” ve “Yoksul” olsa da kayda değer diğer ifadeler aşağıda sıralanmıştır;

1. Kaçak işçi, İşsiz (2)²
2. Tecavüzcü
3. Düzensiz
4. Kötü insan değiller
5. Tembel
6. Beleşçi (2)
7. Rahatsız edici (2)
8. Riyakar

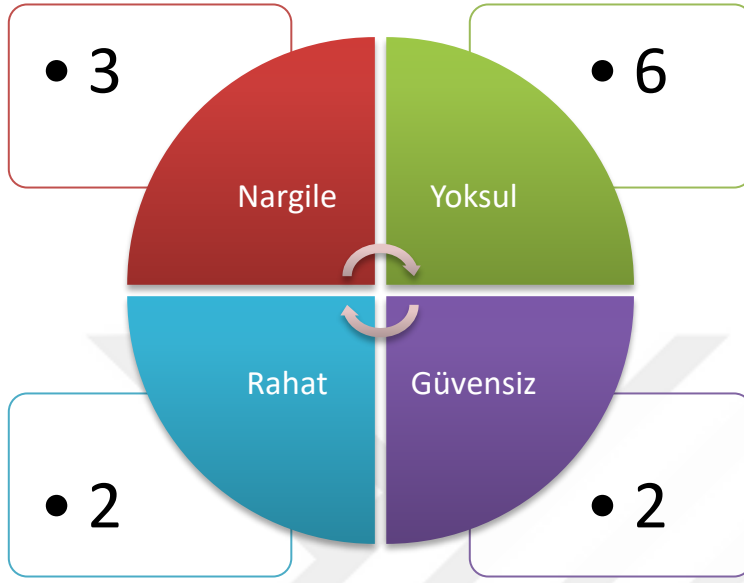
Şekil 4: Komşularının Gözünden Suriyeliler (İstanbul).

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımca oluşturulmuştur.

İstanbul'da yapılan araştırmaya katılan bireylerin Suriyelileri tanımlarken kullanmış oldukları kavramlardan sıklıkla tekrara düşenler sırasıyla; “güvensiz”, “nargile”, “rahat” ve “yoksul” kavramlarıdır. Bu kavramların bir Suriyeli ile girilen etkileşim neticesinde mi edinildiği yoksa

² İfadelerin yanında belirtilen rakamlar katılımcılardan kaç kişinin aynı ifadeyi kullandığını belirtmektedir.

tamamen duyumlara mı dayalı olduğuna ilişkin yöneltlen soruların neredeyse tamamına verilen yanıtlar, ya bir duyuma dayalı olduğu ya da hissiyata dayalı olduğuna dairdir. Bu durum da, gerçeklikten uzakta yaratılmış bir algının varlığını gözler önüne sermektedir.

Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyelilerin Türk komşularına sorulan Suriyeli komşularınızı nasıl tanımlarsınız sorusuna verilen yanıtlardan en çok dikkat çeken sembolik kavramlar; “Nargile”, “Yoksul”, “Rahat” ve “Güvensiz” olsa da diğer ifadeler aşağıda verilmiştir;

1. Hırsız
2. Değerli-İyi İnsanlar (2)

3. Bize benzeyen insanlar (3)
4. Yatıya kalmış yetim misafir
5. Zararsız
6. Nankör
7. Sosyal

Şekil 5: Komşularının Gözünden Suriyeliler (Şanlıurfa)

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımcı oluşturulmuştur.

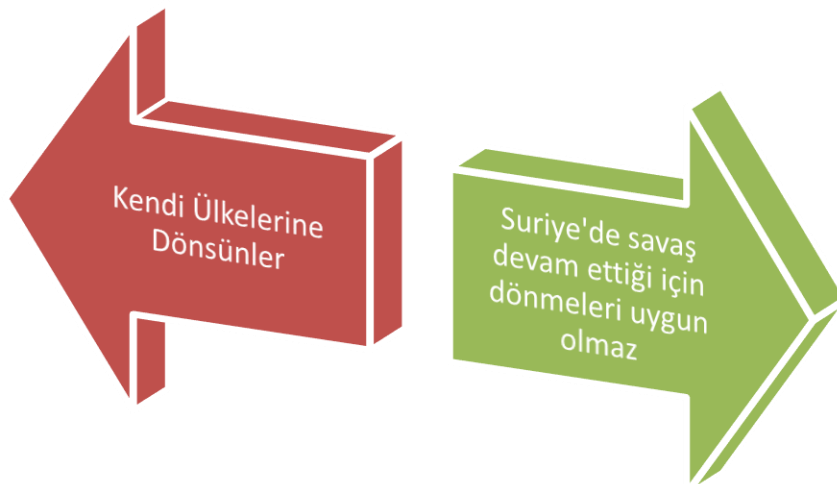
Şanlıurfa kentinde yapılan yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasında ise İstanbul’da gerçekleştirilen mülakat araştırması verilerinden farklı olarak sosyal gerçekliğe daha yakın sembolik kavramlar sunmuştur. Bu sosyal gerçekliği yaratan husus elbette iki grup arasında yaratılan iletişim kanalları ve etkileşimdir. İstanbul’da elde edilen verilere dayalı etkileşimden uzak bir Suriyeli algısı, daha çok güvenilmeyen, tehdit unsuru olarak görülen ve duyumlara dayalı iken; Şanlıurfa’da elde edilen verilere dayalı sosyal gerçekliğe daha yakın ve etkileşim neticesinde oluşan Suriyeli algısı, yoksulluğuyla ve benzerlikleriyle ön plana çıkan Suriyeliye işaret etmektedir. İstanbul’daki Türk katılımcıların Suriyeli komşularına ilişkin görüşleri ve Suriyeli algıları, Suriyelilerin toplumsal yaşama entegre olmalarının önünde büyük bir engel yaratmakta ve toplumsal güven oluşumunu geciktirmektedir. Şanlıurfa kentinde yapılan

araştırma verileri ise (Şekil 5) her ne kadar tamamen toplumsal birlikteliği pekiştiren bir düzeyde yaklaşım olmasa da görece toplumsal uyumu hızlandıran bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Şanlıurfa kentinde elde edilen verilerin Suriyeli algısının oluşumunda salt sosyal gerçekliğe dayalı olduğunu söylememiz araştırmanın geçerliliği bağlamında yanıltıcı olacaktır. Şanlıurfa mülakat katılımcılarından bazıları, Suriyelilere yönelik ağır ithamlarda bulunmuşlar ve bunları tamamen duyumlara dayandırmışlardır. Bu durum da Suriyeli algısı oluşurken gerçekliğin her iki kentte de göz ardı edildiğini ve “öteki” yaratımında duyumları, inanması daha kolay söylemleri, kötü anıların genelleştirilmesini daha etkin olarak kullanmaya hazır bir sosyal çevrenin var olduğunu gözler önüne sermektedir.

Komşularının gözünden Suriyeli algısı verileri, sosyal sermayenin en önemli parametrelerinden biri olan “güven”e ilişkin bazı negatif etkiler de oluşturmaktadır. Her iki grup arasında güven düzeyinin oluşmasının önüne set çeken olumsuz Suriyeli algıları, Suriyelileri güven çapının dışına itmektedir. Bu durum, zamanla karşılıklı güvensizliğe evrilmektedir.

Etkileşimsizlik ve güvensizlik yaratımı, “Köprü Kuran Sosyal Sermaye” kaynak oluşumunu engellemekte iken; daha çok homojen gruplar içindeki güçlü ilişkilere dayanan “Bağlayıcı Sosyal Sermaye”ye eğilimi artırmaktadır. Çünkü bağlayıcı sosyal sermaye iç-grup dayanışması oluşturuyorken; köprü kuran sosyal sermaye farklı grup ya da sınıflardan insanların etkileşimine dayanmaktadır.

Şekil 6: Suriyelilerin Geleceğine İlişkin Görüşler

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımca oluşturulmuştur.

Bir arada yaşayan grupların sosyal sermaye oluşturma süreçlerini risk altına alan toplumsal bütünleşememe durumu, yabancı algısının oluşum süreçlerinde, “öteki” yaratımında ve tahammülsüzlükte görülmektedir. İstanbul ve Şanlıurfa kentlerindeki Suriyeli göçmenlere yönelik yaklaşımlar, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmelerinin gerekliliği konusunda da birtakım düşünceleri barındırmaktadır. Suriyelileri güvensiz ve rahatına düşkün kimseler olarak gören Türk katılımcılar, genellikle Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmeleri gerektiği yönünde ketum tavırlar takınmaktadırlar. Suriyelileri yoksul olarak gören Türk katılımcılar ise geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmeleri için gerekli şartların olgunlaştığı uygun zamanın beklenmesi gerektiği yönünde tavır takınmaktadırlar. Bu bağlamda **Şekil 6**, Suriyelilere yönelik yaklaşımı başka bir perspektiften ayrıntılandırmaktadır.

Türkiye’de Suriyelilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Sizce ülkelerine dönmeleri çözüm olur mu? sorusuna verilen yanıtlardan oluşan yukarıdaki iki kutuplu şema (**Şekil 6**), yarı yapılandırılmış mülakat verilerinin analizi neticesinde oluşturulmuştur. Bu verilere göre; gerek Şanlıurfa halkı gerek İstanbul halkı, Suriyelilerin geleceklerini Suriye’de görmüşlerdir. Kendi ülkelerine dönmeleri gerektiği yönünde ifade kullanan katılımcıların daha çok kira artışları, işsizlik, alım gücünün düşmesi gibi ekonomik faktörler ve güvensizlik gibi nedenlerle bu düşünceye kapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin U.T-6 katılımcı, Suriyelilerin gitme meselesini duyduğunda oldukça mutlu olduğunu, işsizliğin onlardan kaynaklandığını, bu yüzden de gitmelerini çok istediğini ifade etmiştir. Fakat bazı katılımcılar Suriyelilerin Suriye’de yaşaması gerektiği fikrini, yani Suriye’ye dönmeleri hususunu, Suriyelilerin faydasına olacağına inanmıştır. Mesela U.T-5 katılımcısı; *“Suriyelilerin evleri, bağları, tarlaları hep orada (Suriye’de) kaldı. Oraya (Suriye’ye) dönmeleri onlar için çok iyi olacaktır.”* ifadelerini kullanarak Suriyelilerin geleceğinin Suriye’de olması gerektiği fikrini paylaşmıştır.

Katılımcıların yukarıda verilen ifadeleri, Suriyelilerin varlığının Türkiye’de işsizliği artırdığı, kaynakların yetersiz olduğu için de Türk toplumu için bir kazanım yaratmadığı, kendileri için de bir sürünceme yarattığı şeklinde bir görüş birlikteliği oluşturmaktadır. Sosyal sermayenin kaynak oluşturmaları için gerekli olan birincil koşul, kuşkusuz toplumsal birliktelik ve bir arada yaşama alışkanlığının kazanılmasıdır. Fakat Türkiye’deki göçmen karşıtlığının özellikle ekonomik sorunların artmasıyla paralellik göstermesi ve Suriyelilerin varlığının ilk geldikleri

günden bu yana tartışılması, bu koşulu sonuçsuz bırakmaktadır. Suriyelilerin kendi ülkelerine dönme eğilimleri ise negatif yönlüdür.

U.S-2: “Ben ülkeme geri gitmek istemiyorum. Ne zamanki bir kuyumcu çocuğuyla birlikte örgüt tarafından gözlerimin önünde öldürüldü, o zaman ben tüm umudumu, güvenimi yitirdim. Suriye’de yılanın başı da ortası da kuyruğu da aynı...”

U.S-2’nin ifadelerinin açıkça ortaya koyduğu; Suriye kanlı savaşından sonra Suriyelilerde ciddi bir travma sonrası stres bozukluğunun var oluşudur. Acı olaylara şahitlik etmek, yakınlarını kaybetmek ve doğmuş oldukları toprakları terk etmek zorunda kalmak, Suriyelileri derinden etkilemiş olup, yeniden aynı acıları yaşayacak olma düşüncesi bile büyük bir korkuyu yeniden yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum da Suriye’ye geri dönüş fikrinden kaçmalarına, yeni inşa etmiş oldukları yaşamlarını Türkiye’de devam ettirmek istemelerine neden olmaktadır.

Türkiye’de gittikçe artan Suriyeli karşıtlığı tek bir saik ile açıklanamasa da özellikle ekonomik anlamda büyük sorunların baş göstermesi, Suriyelilere yönelik karşıtlığı her gün artırmaktadır. İstanbul’da gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasına katılan Türk katılımcılardan bazılarının ifadeleri, karşıtlığın temelinde önyargıların ve yönlendirmelerin (sosyal medya etkisi, politikacıların göçmen karşıtlığını tabana aktarması, karşıtlığın söylemsel inşa edilmesi vs.) var olduğunu göçler önüne sermiştir. Örneğin Suriyeli olmayan göçmenlerin (Ürdünlü, Afgan, Iraklı vs.) yapmış olduğu topluma aykırı davranışlar, suça karışmalar gibi eylemlerde bu eylemleri gerçekleştirenlerin Suriyeliler olarak ilan edilmesi ve kabahatli olarak Suriyelilerin gösterilmesi, negatif yönlü Suriyeli algısının yaratılmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik sorunların kaynağı olarak Suriyelilerin görülmesi de kuşkusuz bu algının yaratımını desteklemektedir. Bu bağlamda aşağıdaki tablo önemli veriler sunmaktadır.

Tablo 31: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Sizce Türkiye’nin En Büyük Sorunu Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

36. Sizce Türkiye’nin en büyük sorunu nedir?	Sayı	Yüzde
Ekonomi	141	59,5
Eğitim	49	20,7

Sağlık	23	9,7
Göç	7	3,0
Terör	10	4,2
Diğer	7	3,0
Toplam	237	100,0

Ankete katılan bireylerin “Sizce Türkiye’nin en büyük sorunu nedir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 31**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların %59,5’inin “Ekonomi”, % 20,7’sinin “Eğitim”, % 9,7’sinin “Sağlık”, % 3,0’ının “Göç” ve % 4,2’sinin “Terör” cevabını verdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların % 3,0’ı “Diğer seçeneğini işaretlemişler ve “Adalet”, “Allahsızlık”, “Ekonomi, eğitim”, “Ekonomi, yüksek vergi, faturalar, eğitim”, “Hepsi”, “Hukuk”, “İnanç”, “Sistem tamamen yanlış”, “Sorun o kadar çok ki” ve “Terör, göç, ekonomi, araba fiyatları, vergi” cevaplarını yazmışlardır.

Yukarıdaki veriler, vatandaşların temelde ülke sorunlarının ekonomik eksenli olarak görmüş olduklarını gözler önüne sermektedir. Göç meselesinin Türkiye’nin belli başlı problemleri sıralamasında alt sıralarda görülmesi, göçün temel sorun olarak değil, ekonomik sorunların bir boyutu olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 32: Suriyeli Katılımcılardan Ankete Katılan Bireylerin “Sizce Türkiye’nin En Büyük Sorunu Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

42. Sizce Türkiye’nin en büyük sorunu nedir?	Sayı	Yüzde
Ekonomi	84	41,4
Eğitim	20	9,9
Sağlık	2	1,0
Göç	83	40,9
Terör	11	5,4
Diğer	3	1,5
Toplam	203	100,0

Ankete katılan bireylerin “Sizce Türkiye’nin en büyük sorunu nedir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 32**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 41,4’ünün “Ekonomi”, % 9,9’unun “Eğitim”, % 1,0’ının “Sağlık”, % 40,9’unun “Göç” ve % 5,4’ünün “Terör” cevabını verdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların %1,5’i “Diğer seçeneğini işaretlemişler ve “Devlet içerisindeki çarpık düzen”, “Fakirleri seviyor musun? Evet seviyorum” ve “Her şeyi iyi Türkiye’nin” cevaplarını yazmışlardır.

Diğer taraftan Suriyeliler de Türkiye’nin temel problemleri olarak ekonomi göstergeleri işaret etmekte iken Türk katılımcılardan farklı olarak göç meselesini Türkiye’nin ikinci sıradaki problemi olarak görmüşlerdir. Türkiye’nin politika ya da ekonomik gündemini çoğunlukla göç meseleleri meşgul ederken göç olgusunun birincil seviyede etkileneni ve göç olgusunun tüm menfi yanlarını yaşayan, hisseden göçmenler, bu olumsuzluklarla mücadele ederken diğer yandan göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme ve dışlanma gibi sosyal problemlerle de karşılaşmakta ve mücadelelerini bu sahada da vermek durumunda kalmaktadırlar. Ne var ki karşılaşılan tüm bu olumsuzluklara rağmen sosyal bir inşa sürecine de girmektedirler. Doğal olarak sosyal inşa sürecinin önü, bu sosyal problemlerle kapatılmaktadır. Diğer taraftan göç alan ülke sakinlerinin içinde bulundukları koşulların tüm faturası göçmenlere kesildiğinden, göçmenler ile sosyal bir mesafe yaratılmaktadır³. Bu sosyal mesafe açıldıkça sosyal ilişkiler asgari düzeye çekilmekte ve bu da sosyal sermaye oluşumunu engellemektedir.

Ayrıca bu tez araştırmasının hipotezlerinden biri olan; “Suriyeli göçmenler, birtakım gerilimlerden kaynaklı (Suriyeli göçmenlere yönelik negatif algılar, geçicilik-kalıcılık bağlamındaki belirsizlik, özellikle Şanlıurfa’da yaşanan iki grup arasındaki çatışmalar vs.) uyum sağlamak yerine kendi içlerine çekilmektedirler.” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir. Saha verileri, hipotezde belirtilen nedenlere ek olarak Ankara Altındağ’da yaşanan olaylar, İstanbul Esenyurt’ta küçük çaplı sürtüşmelerin yaşanması, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yaşamış olduğu münferit hadiseler ve medyada (sosyal, görsel, işitsel medya) Suriyelilere yönelik yaratılan algılar nedeniyle Suriyeliler ile Türkler arasındaki

³ Sosyal mesafe, bir gruba mensup kişinin diğer bir gruba ya da diğer gruba mensup kişiye karşı sosyal, hiyerarşik ve sınıfsal ilişkilerini gösteren bir kavramdır (Bogardus’tan Akt. Yiğitoğlu ve Vural, 2019: 1944). Temelde ırk, dil, din, etnik gruplar gibi farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri ifade etmektedir.

uyum ve etkileşim sağlanamamakta, bu da sosyal sermaye kaynak oluşumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

2.2.4. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sosyal İlişkileri, Toplumsal Katılımları ve Sosyal Sermaye Yaratımları

Robert Putnam’a göre sosyal sermaye, ekonomik ve siyasal kalkınmayı gerçekleştirmek için yardım elini uzatmaktadır; yokluğu ölümcül etkiler doğurmaktadır. Sosyal sermayenin önde gelen teorisyenlerinden biri olan Putnam, bağlantılar, güven ve yüksek seviyede işbirliğine dikkatleri çekmiştir (Putnam’dan Akt. Fine, 2011: 147). Putnam’ın ele almış olduğu bağlamlar toplumsal ilişkilere işaret etmekte ve sosyal sermayenin oluşumunun toplumsal işbirliğiyle gerçekleşebileceğine yöneliktir.

Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal ilişkilerinin temelde komşuluk ilişkilerine endeksli olduğunu; gerek yarı yapılandırılmış mülakat araştırması verileri gerekse anket çalışması verileri ortaya koymaktadır. Fakat bu durum geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ile Türk komşuları arasında yüksek seviyede komşuluk ilişkilerin var olduğunu ifade etmemektedir.

Şekil 7: Suriyeli Komşularla İlişkiler (Ş.Urfa)

Şekil 8: Suriyeli Komşularla İlişkiler (İst.)

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımca hazırlanmıştır.

İstanbul ve Şanlıurfa kentleri arasındaki komşuluk ilişkilerinin karşılaştırıldığı **Şekil 7** ve **Şekil 8** göstergeleri iki kent arasındaki komşuluk ilişkilerini ifade ederken; Türk katılımcıların söylemlerini ortaya koymuştur. Bu veriler ışığında Şanlıurfa kentindeki Türk katılımcıların İstanbul kentindeki Türk katılımcılara göre geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilere yönelik olarak daha sıcak ilişkiler geliştirdiklerini söylemek yerinde olacaktır.

Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde gerçekleştirilen mülakat verileri, Suriyelilerle o kentteki Türk komşuları arasında var olan komşuluk ilişkilerinin kentin sosyoekonomik unsurlarından doğrudan etkilendiğini ortaya koymuştur. Sözü geçen sosyoekonomik unsurlar, başta kentlerin kültürel dinamiklerini içermektedir. Şanlıurfa gibi hem Kürt hem Türk hem de Arapların var olduğu heterojen yapı, bu anlamda Suriye'nin toplumsal yapısını andırmaktadır. Elbette ki bu durum, Suriyeli göçmenler ile olan verimli etkileşim olanaklarına imkân sunmaktadır. Bir başka sosyokültürel unsur, gettolaşmanın dünyanın en büyük metropollerinden biri olan İstanbul'da oluşmasıdır. Her ne kadar Şanlıurfa'da da Suriyelilerin bir arada yaşadığı semtler veya mahalleler olsa da örneğin İstanbul Esenyurt'ta oluşan gettolaşma, iki kent dinamiklerinin birbirlerinden ayrılmasına neden olan bir diğer etmene işaret etmektedir. Gettolaşma, **Şekil 7** verileri, bu ifadenin somutlaşması yönünde önemli ipuçları sunmaktadır. **Şekil 8**'de de görüleceği üzere Şanlıurfa kentinde yaşayan Türk vatandaşlar, Suriyeli komşularıyla olan ilişkilerinde daha gönüllü ve sıcak ilişkiler oluştururken İstanbul kentinde yaşayan Türk katılımcılar Suriyeli komşularına “komşuluk kapılarını” kapatmışlardır (sosyal mesafe). Bu bağlamda Şanlıurfa halkının Suriyeli komşularına ilişkin ifadeleri aşağıda verilmiştir:

U.T-2 katılımcısı, “*Komşuluk ederken onun kim olduğuna ya da hangi milletten olduğuna bakmam.*”

U.T-4 katılımcısı, “*Beraber oturup çay kahve içiyoruz, her gün onlardayız, onlar da bizde. Komşuluk ederken Suriyeli ya da Urfalı olduğuna bakmam.*”

U.T-5 katılımcısı, “*Çok güzel komşuluk ilişkilerimiz var, gelip gideriz birbirimize. Kendilerinden oldukça memnunuz. Bize her konuda yardım da ediyorlar. Yardımlaşıyoruz yani...*”

U.T-6 katılımcısı, “*Başlarda istemiyordum ama komşularımızı tanıdıkça.. bize çok benziyorlar aslında. Kökenlerimizin bir olması, bizi birbirimize yakınlaştırıyor. Bizden daha sosyaller. Onlar bizi çağırırlar sürekli onların sayesinde daha sık görüşürüz. Bize yardımcı olmaya çalışırlar.*”

U.T-7 katılımcısı, “Komşularımızla aramız iyi, bir zararlarını görmedim, gidiş gelişimiz de çok... Mesela benim yerime tarlama bakar Suriyeli komşumuz. Ben de ona yardım ederim. Ekonomik olarak iş imkânı olsa daha iyi olur. Bizi biraz daha kısıtlıyorlar bu konuda.”

U.T-12 katılımcısı, “Beraber gezmelere, pikniklere bile gidiyoruz. Sık sık görüşüyoruz. Komşuluk ilişkilerimiz iyi.”

Diğer taraftan İstanbullu vatandaşlar, Suriyeli komşuları ile ilişkilerinde daha temkinli bir yaklaşım sergilemekte, hatta ilişkilerini minimum düzeyde tutmaktadırlar. Bu bağlamda;

İS.T-1 katılımcısı, “Kendileriyle pek bir irtibat kurmuyorum. Bir zararlarını görmedim açıkçası ama gidiş gelişimiz yok.”

İS.T-2 katılımcısı, “Kendi hallerinde insanlar, bir zararını görmedim ama gidiş gelişimiz yok.”

İS.T-3 katılımcısı, “Görüşmemiz olmuyor. Türk komşularıyla ilişkilerimiz baya iyi ama Suriyeli komşularımızla bağımız olmadı”

İS.T-5 katılımcısı, “Gidip gelme yok. Komşuyuz ama öylesine bir yakınlık yok. Katalitik (soba) vardı verdik, yardım ettik ama gidip gelme yok.”

İS.T-9 katılımcısı, “Neden getirip içimize soktular bilmiyorum. Onlar farklı dünyaların insanları. Komşuluk ilişkilerimiz yok. Kültürümüz farklı. Onlar farklı, tutucu, fanatik, kalıplaşmış bir pencereden bakıyorlar dünyaya... o yüzden onlarla bağdaşmamız zor.”

İS.T-12 katılımcısı, “Gayet sıcakkanlı insanlar, ama görüşmemiz yok. Kiracımızlar aynı zamanda... pandemi sürecinde yardımcı da olduk ama gidiş gelişimiz yok.”

Yukarıda İstanbullu vatandaşların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere İstanbullu vatandaşlar, Suriyeli komşularıyla herhangi bir ilişki geliştirmekten imtina etmektedirler.

Tablo 33: Türk Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yü	Sa	Yüz	Say	Yüz	Say	Yü	Ort.	Std. S,

				zde	yı	de	ı	de	ı	zde		
9. Bu mahallede herkesi tanırım	32	13,6	31	13,1	55	23,3	90	38,1	28	11,9	3,2161	1,22036
10. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır	28	11,8	42	17,6	49	20,6	77	32,4	42	17,6	3,2647	1,27011
11. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim	56	23,6	67	28,3	74	31,2	38	16,0	2	0,8	2,4219	1,04518
12. Komşularıma sık sık gider onlarla zaman geçiririm	47	19,7	75	31,5	63	26,5	49	20,6	4	1,7	2,5294	1,07777
13. Her fırsatta komşularıma yardım ederim	24	10,1	54	22,7	72	30,3	69	29,0	19	8,0	3,0210	1,11547
14. Bu mahalle insanları diğer mahalle insanlarına göre daha güvenilirdir	36	15,1	29	12,2	72	30,3	74	31,1	27	11,3	3,1134	1,21859
15. Komşularıma karşı sadakat duyarım	20	8,4	36	15,1	50	21,0	99	41,6	33	13,9	3,3739	1,15052
16. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım	8	3,4	16	6,8	47	19,8	90	38,0	76	32,1	3,8861	1,04136
17. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	141	59,2	54	22,7	28	11,8	10	4,2	5	2,1	1,6723	0,98177
18. Suriyeli komşularımızın	90	37,8	73	30,7	42	17,6	27	11,3	6	2,5	2,1008	1,10919

bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım												
19. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim	148	62,2	52	21,8	26	10,9	11	4,6	1	0,4	1,5924	0,88938
20. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim	162	68,1	55	23,1	15	6,3	6	2,5	0	0,0	1,4328	0,72457
21. Suriyeli komşularıyla karşılaşırsam hal hatır sorarım	78	32,8	63	26,5	52	21,8	35	14,7	10	4,2	2,3109	1,19244
22. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir	80	33,6	39	16,4	81	34,0	31	13,0	7	2,9	2,3529	1,15899
23. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum	22	9,4	34	14,5	69	29,4	77	32,8	33	14,0	3,2766	1,15659
24. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır	4	1,7	13	5,5	27	11,4	93	39,2	100	42,2	4,1477	0,94293
25. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	17	7,1	33	13,9	47	19,7	72	30,3	69	29,0	3,6008	1,23773

26. Türkiye’deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?	30	12,6	58	24,4	64	26,9	39	16,4	47	19,7	3,0630	1,30571
İlişki_Düzeyi_ORT											2,7971	0,65262

Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 33**’te verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 4,1477 ile “En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır” maddesinde, en düşük ortalamanın da 1,4328 ile “Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 34: Suriyeli Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Ort.	Std. S,
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
9. Bu mahallede herkesi tanırım	34	16,7	85	41,7	8	3,9	70	34,3	7	3,4	2,6618	1,20684
10. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır	35	17,2	84	41,4	17	8,4	62	30,5	5	2,5	2,5961	1,16227
11. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim	20	9,8	49	24,0	7	3,4	86	42,2	42	20,6	3,3971	1,31464
12. Komşularıma sık sık gider onlarla zaman geçiririm	21	10,3	26	12,7	6	2,9	131	64,2	20	9,8	3,5049	1,15113
13. Her fırsatta komşularıma yardım ederim	22	10,8	35	17,2	14	6,9	121	59,3	12	5,9	3,3235	1,15466
14. Bu mahalle insanları diğer	5	2,5	8	3,9	158	77,8	24	11,8	8	3,9	3,1084	0,63564

mahalle insanlarına göre daha güvenilir												
15. Komşularıma karşı sadakat duyarım	4	2,0	9	4,4	19	9,3	91	44,6	81	39,7	4,1569	0,90695
16. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım	6	2,9	14	6,9	6	2,9	81	39,7	97	47,5	4,2206	1,00018
17. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	17	8,3	16	7,8	10	4,9	99	48,5	62	30,4	3,8480	1,18340
18. Türk komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	26	12,7	42	20,6	46	22,5	68	33,3	22	10,8	3,0882	1,21650
19. Suriyeli komşularımızın bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım	26	12,7	24	11,8	56	27,5	92	45,1	6	2,9	3,1373	1,08768
20. Komşularımdan yardım talep ederken öncelikle Suriyeli komşularıma giderim	17	8,3	37	18,1	10	4,9	57	27,9	83	40,7	3,7451	1,36952
21. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim	41	20,1	83	40,7	12	5,9	52	25,5	16	7,8	2,6029	1,27661
22. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim	19	9,3	24	11,8	17	8,3	124	60,8	20	9,8	3,5000	1,11638
23. Suriyeli komşularımla karşılaşırsam hal hatır sorarım	4	2,0	8	3,9	12	5,9	90	44,1	90	44,1	4,2451	0,88152
24. Türk komşularıma bir yardıma ihtiyaçları var mı diye sık sık	32	15,7	59	28,9	84	41,2	22	10,8	7	3,4	2,5735	0,99233

sorarım												
25. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir	3	1,5	8	3,9	163	79,9	23	11,3	7	3,4	3,112 7	0,5805 0
26. Türk komşularım Suriyeli komşularıma göre daha güvenilirdir	31	15,2	49	24,0	120	58,8	2	1,0	2	1,0	2,485 3	0,7970 3
27. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	2	1,0	0	0,0	15	7,4	68	33,3	119	58,3	4,480 4	0,7189 3
28. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum	47	23,0	61	29,9	22	10,8	61	29,9	13	6,4	2,666 7	1,2929 0
29. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır	37	18,1	118	57,8	23	11,3	20	9,8	6	2,9	2,215 7	0,9533 7
30. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	3	1,5	2	1,0	13	6,4	75	36,8	111	54,4	4,416 7	0,7802 5
31. En sık görüşmüş olduğunuz komşularımız Suriyeli komşularımızdır	14	6,9	13	6,4	20	9,8	91	44,6	66	32,4	3,892 2	1,1352 6
32. Türkiye'deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?	9	4,4	13	6,4	20	9,8	66	32,4	96	47,1	4,112 7	1,1017 4

İliski_Duzeyi_ORT	3,378	0,5641
	7	9

Sosyal İlişki Düzeyi maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 34**'te verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 4,4804 ile “Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?” maddesinde, en düşük ortalamanın da 2,2157 ile “En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 33 ve **Tablo 34** verilerinden çıkarılabilecek sonuç; yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasından elde edilen bulgularla paralellik gösterdiği üzere geçici koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcıların Türk komşularıyla yüksek düzeyde bir ilişki beklentisi ve ilgisi söz konusuken Türk katılımcıların geçici koruma altındaki Suriyeli komşularıyla aynı beklenti ve ilgiden uzak olduklarıdır.

Şekil 9: İstanbul ve Şanlıurfa’da Suriyelilerle İlişkisel Komşuluk İlişkileri Düzeyleri

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımca hazırlanmıştır.

Şanlıurfa kentinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırması İstanbul kenti ile mukayese edildiğinde **Şekil 9**’da da görüldüğü üzere güvene dayalı, karşılıklı etkileşimin yüksek düzeylerde olduğu bir komşuluk ilişkisinin var olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda gerek komşuluk gerek arkadaşlık ilişkilerinin işbirliği ve temasa dayalı olduğunu söyleyen U.T-2 katılımcısı, birbirlerinin evlerine sıklıkla gittiklerini, beraber sık sık vakit geçirdiklerini ve Suriyeli komşularıyla halı saha maçlarının da tertip edildiğini ifade etmiştir U.T-2 katılımcısı. U.T-5 katılımcısı da Suriyeli komşularına yönelik “*Değerli insanlar, sürekli birbirimize gidiyoruz, çok memnunuz birbirimizden. Kapılarımızı onlara açtık, onlar da bize çok yardım eder temizlik konusunda, boya konusunda...*” ifadelerini kullanmış olup komşuluk ilişkilerinde oldukça sıcak ilişkiler geliştirmiş olduğunu sözlerine eklemiştir. Yine

U.T-6 katılımcısı, “*Komşularımızı tanıdıkça... bize çok benziyorlar, iyi insanlar, selam vermeden geçmezler. Sosyal insanlar. Komşuluk ilişkilerimizi onlar yönetiyorlar. Sürekli çağırırlar bizi. Bir araya getirirler. Onlar daha çok bize yardım etmeye çalışırlar.*” gibi ifadeler kullanarak sosyal ilişkiler konusunda oldukça girişimci olduklarını ve komşuluk ilişkilerinin oldukça gelişkin olduğunu ifade etmiştir. U.T-13 katılımcısı ise Türk komşularıyla komşuluk ilişkilerinin oldukça iyi olduğunu fakat Suriyeli komşularıyla ilişkilerinin oldukça zayıf olduğunu sözlerine eklemiştir.

Doktora tez araştırmasının hipotezlerinden olan “Suriyeli göçmenler, gerilimlerden kaynaklı olarak dışlanmakta ve grup içlerine kapanmakta, gruplararası gerilim artmakta ve Suriyeli göçmenler kendi iç-grup dayanışması ile kendi sosyal sermayelerini oluşturmaktadırlar.” hipotezinin doğrulanmadığı araştırma verilerince saptanmıştır. Her iki kent verileri dikkate alındığında sosyal bir mesafenin olduğu görülse de özellikle Şanlıurfa kentinde gerçekleştirilen mülakat araştırması göstermiştir ki (Şekil 9 ve Şekil 7) çok iddialı bir sosyal olgu olan dışlanma gerçekleşmemektedir. Ayrıca şunun da belirtilmesi gerekir ki, Suriyelilerin iç-grup dayanışmasının sosyal sermaye yaratacak seviyelere ulaşmadığı, araştırma verilerince saptanmıştır.

2.2.5. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sosyal Organizasyonlara Katılımları Üzerinden Sosyal Sermaye Değerlendirmesi

Sosyal sermaye; insanlar arasındaki ağ bağlantılarına, toplumsal işbirliğine, insanların gönüllü olarak vakıf, dernek ya da organizasyonlara katılımına, toplumsal güvenin yaratılmasına, toplumun siyasi yapıya ve kurumlara olan güvenine, karşılıklı ilişkilere ve sivil katılıma dayanan, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı destekleyen bir kaynak niteliğindedir. Bu kaynak, ilişkisel olarak inşa edilirken bireysel çabalara ve bireysel gönüllülük eylemlerine bağlı olarak oluşmakta ya da artmaktadır. Bu bağlamda Robert Putnam, sosyal sermaye oluşumunu sosyal ağlar bağlamında ele almış ve sosyal sermaye ölçümlerini de gönüllü organizasyonlara, derneklere, vakıflara olan üyelikle saptamaya çalışmıştır. Temelde Putnam, sosyal sermaye endekslerini herhangi bir örgütte yönetim kademesinde yer alıp almadığı, bireylerin dahil oldukları dernek ya da vakıf sayıları, bireylerin gönüllülük esasına dayanan gönüllü katılım oranları, bölgesel ya da yerel yönetimlerde var olma/toplantılara iştirak etme sayısı, aile ile ve arkadaşlarla geçirilen zaman gibi kriterlere bağlı kalarak gerçekleştirmektedir (Akt. Altay, 2007: 342). Robert Putnam’ın bu endekslerle ölçüm yaparken başlıca amacı; özellikle gönüllü organizasyonların, derneklerin ve vakıfların

sosyalleştirici birer aktör olarak faaliyet gösterdiğine dikkatleri çekmektir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kendi ülkelerini ve sosyal çevrelerini geride bırakmalarından dolayı sosyal sermayelerinin geride kalması ya da kesilmesi söz konusuysa yeni bir kaynak yaratımı için en büyük fırsat, yaşamış oldukları kentlerdeki gönüllü organizasyonlar, hemşeri dernekleri, yardım faaliyeti gösteren vakıflar ve derneklerdir. Bu gönüllülük ve karşılıklılık ilkesine bağlı katılımlar, kesilmiş olan sosyal sermayelerinin yeniden yaratımına ya da dönüşümüne katkı sunacaktır.

Şekil 10: Suriyeli Katılımcıların Dernek, Vakıf ya da Gönüllü Organizasyona Katılımları

Kaynak: Mülakat verileri dikkate alınarak tarafımca oluşturulmuştur. (Parantez içerisinde belirtilen sayılar katılımcı sayısını ifade etmektedir)

Yukarıda yer alan yarı yapılandırılmış mülakat araştırma verilerinden elde edilen **Şekil 10** verileri, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sosyal sermaye yaratımına etki edecek olan gönüllü organizasyonların beklenen etkiyi yaratmamış olduğunu göstermektedir.

Yarı yapılandırılmış mülakat araştırması göstermiştir ki gönüllü organizasyon, vakıf ya da dernek gibi oluşumlara hem üyelik hem de faaliyet yürütme eylemi oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir (**Şekil 10**). Katılımcılara dernek, vakıf ya da gönüllü organizasyonlara neden üyelik yapılmadığı ya da neden bu organizasyonlarda faaliyet yürütülmediği sorulduğunda ise verilen yanıtların büyük çoğunluğunun güvensizlik temelli gerekçelere dayandığı gözlemlenmiştir. Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyeli katılımcı U.S-2'nin söylemlerinden anlaşıldığı üzere daha önce bir dernek tarafından Suriyeli göçmenler dolandırılmış, derneğe yapılan bağışlar dernek kurucuları tarafından kendi hesaplarına geçirilmiş olup daha sonra bu

dernek ifşa olunca yardımlar tekrardan alınıp ihtiyaç sahibi Suriyeli göçmenlere dağıtılmıştır. Bu ve bu gibi hadiselerin yaşanmış olması, bu gibi organizasyonlara olan güvenin aşınmasına neden olmuştur. Diğer taraftan organizasyon dışı bazı girişimcilerin yürütmüş olduğu faaliyetlerin var olduğu da gözlenmiştir. Örneğin, U.S-1 katılımcısı, Suriyeli birkaç marketin Suriyelilere yönelik birtakım yardım faaliyetleri yürütmüş olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda Suriyeli istihdamı sağlamak için bazı kimselerin iş komisyonculuğu yapmış olduğu ve belli bir ücret mukabilinde Suriyeli göçmenlere istihdam imkânı yarattığı da U.S-1 katılımcısının ifadelerinden anlaşılmıştır.

Diğer taraftan Suriyeli katılımcılardan İ.S-6 katılımcısı, Suriye'deki önceki yaşamında dernek, vakıf ve gönüllü organizasyonlara üyeliğinin olduğunu fakat Türkiye'ye geldikten sonra böyle organizasyonlara bağlılığının kalmadığını ifade etmiştir. Dernek ya da gönüllülük esasına göre faaliyet gösteren organizasyonlara üyeliği olan iki katılımcıdan biri olan İ.S-14 katılımcısı, eğitim alanında faaliyet gösteren bir organizasyona üyelik yapmış olduğunu ve faaliyet gösterdiğini ifade ederken; bir diğeri olan İ.S-15 katılımcısı ise daha çok Suriyelilere yardım tertip eden birtakım kuruluşlara üye olduğunu ve bu gönüllü organizasyonlarda faaliyet yürüttüğünü ifade etmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki dernek, vakıf ya da gönüllü organizasyonlarda bir araya gelme, faaliyet yürütme düzeyi oldukça aşağı seviyelerde ölçülse de bazı kimseler daha çok valiliklerin vakıf kuruluşlarından, Kızılay gibi organizasyonlardan sadece yardım almaktadırlar. Mesela U.S-13 katılımcısı dernek, vakıf ya da gönüllü organizasyonlara üyeliğinin olmadığını fakat bir kez Kızılay'dan yardım aldığını sözlerine eklemiştir.

Yukarıda verilen veriler ve ifadeler; geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyalleştirici bir etkisi olan gönüllü organizasyonlara üyelik ya da katılım seviyesinin düşük olmasının, temelde güvensizliğe dayandırıldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 11: Türk Katılımcıların Dernek, Vakıf ya da Gönüllü Organizasyona Katılımları

Kaynak: Mülakat verileri dikkate alınarak tarafımca oluşturulmuştur (Parantez içerisinde belirtilen sayılar katılımcı sayısını ifade etmektedir)

Yarı yapılandırılmış mülakat araştırmasına katılan Türk katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yardım ya da gönüllülük esasına dayalı faaliyet yürütme eylemlerinin, daha çok bireysel düzeyde ve bir profesyonel kuruluşa, organizasyona tabi kalınmaksızın gerçekleştiği dikkat çekicidir. Bu hususta kişiler kendilerini tarif ederken “yardımsever” tarafını ön plana çıkarsa da bunu dinî hassasiyetlere dayandırarak bireysel çabayla gerçekleştirdiği açıktır. Bu minvalde U.T-2 katılımcısı; “*Maddi durumumum ölçüsünde insanlara yardım ederim. Bir kap yemeğe ihtiyaç duyuldu mu bunu kendim güvendiğim, bildiğim insana yapmayı dinî bir vazife olarak görürüm ve yardımı esirgemem.*” ifadeleriyle açıklamıştır. Her ne kadar çoğunluk bireysel girişimlerle faaliyet yürütse de katılımcılardan bazıları gönüllülük esasına göre faaliyet yürüten organizasyonlarla birlikte hareket de etmiştir. Örneğin U.T-1 katılımcısı, ücretli öğretmenlik yaptığı dönemde ve görev yapmış olduğu köyde Mersin’de faaliyet gösteren bir organizasyonla mail aracılığıyla iletişime geçmiş olduğunu ve birkaç Suriyelinin kırtasiye, gıda, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamış olduğunu ifade etmiştir. U.T-2 katılımcısı ise bölgeye gelen yardımların paylaşılmasında, dağıtılmasında faaliyet gösterdiğini dile getirmiştir. Yine herhangi bir dernek, vakıf gibi organizasyonlara üyeliği olmayan fakat yardım yapan organizasyonların kampanyalarına destek veren İ.S.T-10 katılımcısı; “*Herhangi bir derneğe üyeliğim yok. Fakat yardım organizasyonlarında çok bulundum. Özellikle yaşlı bakımevlerinde ya da Afrika’ya yardım kampanyaları düzenlendiği dönemlerde muhakkak destek olmaya çalışırım.*” şeklinde görüşlerini beyan etmiştir. Aynı şekilde İ.S.T-1 katılımcısı da “*Bir derneğe, kuruluşa gidip*

öyle yardımda bulunmadım ama telefon aracılığıyla (sosyal medya kampanyaları) yardımda bulundum...” şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Tablo 35: Ankete Katılan Türk Bireylerin Son 5 Yıl İçerisinde Katıldıkları Faaliyetlere Göre Frekans Dağılımı

	Sayı	Yüzde
27. Bir dernekte aktif rol almak	46	19,3
28. Seçimlerde oy kullanmak	180	75,6
29. Seçim kampanyasında görev almak	27	11,3
30. Herhangi bir protesto ya da gösteride yer almak	43	18,1
31. Karşılaşmış olduğunuz bir problem karşısında kolluk kuvvetlerine ya da mahkemeye başvurmak	71	29,8
32. Herhangi bir kurum, dernek, sendika vs. kuruluşa bağışta bulunmak	61	25,6
33. Suriyeliler için bağış ya da yardımda bulunmak	39	16,4
34. Filistin, Afrika, Uygur Türkleri ya da herhangi başka bir devletteki topluluğa yardımda bulunmak	71	29,8

Ankete katılan bireylerin son 5 yıl içerisinde katıldıkları faaliyetlere göre frekans dağılımı **Tablo 35**'de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en büyük yığılma % 75,6 ile “Seçimlerde oy kullanmak” maddesinde, en düşük yığılma da % 11,3 ile “Seçim kampanyasında görev almak” maddesinde olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 36: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin Son 5 Yıl İçerisinde Katıldıkları Faaliyetlere Göre Frekans Dağılımı

	Sayı	Yüzde
33. Bir dernekte aktif rol almak	20	9,8
34. Seçimlerde oy kullanmak	41	20,0
35. Seçim kampanyasında görev almak	6	2,9

36. Herhangi bir protesto ya da gösteride yer almak	19	9,3
37. Karşılaşmış olduğunuz bir problem karşısında kolluk kuvvetlerine ya da mahkemeye başvurmak	35	17,1
38. Herhangi bir kurum, dernek, sendika vs. kuruluşu bağışta bulunmak	67	32,7
39. Suriyeliler için bağış ya da yardımda bulunmak	68	33,2
40. Filistin, Afrika, Uygur Türkleri ya da herhangi başka bir devletteki topluluğa yardımda bulunmak	30	14,6

Ankete katılan bireylerin son 5 yıl içerisinde katıldıkları faaliyetlere göre frekans dağılımı **Tablo 36**'da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en büyük yığılma % 33,2 ile “Suriyeliler için bağış ya da yardımda bulunmak” ve % 32,7 ile “Herhangi bir kurum, dernek, sendika vs. kuruluşu bağışta bulunmak” maddelerinde, en az yığılma % 2,9 ile “Seçim kampanyasında görev almak” maddesinde olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 37: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üyeliğinizin Mevcut Olup Olmadığını ya da Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşta Faaliyet Gösterip Göstermediğinizi Belirtiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

	Üye olunan örgüt ya da kuruluş		Gönüllü faaliyet gösterenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
38. Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş	20	8,4	14	5,9
39. Dinî hizmet veren bir kuruluş	34	14,3	36	15,1
40. Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş	33	13,9	25	10,5
41. Sendika	23	9,7	16	6,7
42. Spor alanında faaliyet	28	11,8	21	8,8

gösteren kuruluşlar				
43. Hemşeri dernekleri vs.	24	10,1	18	7,6
44. Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar	16	6,7	11	4,6

Ankete katılan bireylerin “Herhangi bir gönüllü kuruluşa üyeliğinizin mevcut olup olmadığını ya da herhangi bir gönüllü kuruluştaki faaliyet gösterip göstermediğinizi belirtiniz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 37**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 8,4’ünün “Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş”a, % 14,3’ünün “Dinî hizmet veren bir kuruluş”a, % 13,9’unun “Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş”a, % 9,7’sinin “Sendika”ya, % 11,8’inin “Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar”a, % 10,1’inin “Hemşeri dernekleri vs.”ye ve % 4,6’sının “Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar”a üye oldukları tespit edilmiştir.

Yine katılımcıların % 5,9’unun “Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş”da, % 15,1’inin “Dinî hizmet veren bir kuruluş”da, % 10,5’inin “Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş”da, % 6,7’sinin “Sendika”da, % 8,8’inin “Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar”da, % 7,6’sının “Hemşeri dernekleri vs.”de ve % 4,6’sının “Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar”da gönüllü faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 38: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üyeliğinizin Mevcut Olup Olmadığını ya da Herhangi Bir Gönüllü Kuruluştaki Faaliyet Gösterip Göstermediğinizi Belirtiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

	Üye olunan örgüt ya da kuruluş		Gönüllü faaliyet gösterenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
44. Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş	3	1,5	3	1,5
45. Dinî hizmet veren bir kuruluş	16	7,8	16	7,8
46. Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş	18	8,8	24	11,7

47. Sendika	11	5,4	12	5,9
48. Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar	18	8,8	22	10,7
49. Hemşeri dernekleri vs.	23	11,2	23	11,2
50. Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar	3	1,5	4	2,0

Ankete katılan bireylerin “Herhangi bir gönüllü kuruluşa üyeliğinizin mevcut olup olmadığını ya da herhangi bir gönüllü kuruluştaki faaliyet gösterip göstermediğinizi belirtiniz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 38**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 1,5’i “Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş”a, % 7,8’i “Dini hizmet veren bir kuruluş”a, % 8,8’i “Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş”a, % 5,4’ü “Sendika”, % 8,8’i “Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar”a, % 11,2’si “Hemşeri dernekleri vs.”ye ve % 1,5’i “Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar”a üye oldukları tespit edilmiştir.

Yine katılımcıların % 1,5’inin “Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş”da, % 7,8’i “Dini hizmet veren bir kuruluş”da, % 11,7’sinin “Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş”da, % 5,9’unun “Sendika”da, % 10,7’sinin “Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar”da, % 11,2’si “Hemşeri dernekleri vs.”de ve % 2,0’inin “Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar”da gönüllü faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 39: Türk Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Hiç		Çok Nadir		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Ort.	Std. S,
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
45. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	5	2,1	32	13,4	106	44,5	64	26,9	31	13,0	3,3529	0,94211
46. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	10	4,2	54	22,7	108	45,4	43	18,1	23	9,7	3,0630	0,98095

47. Komşulara yemek götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.	18	7,6	72	30,3	99	41,6	44	18,5	5	2,1	2,7731	0,90881
48. Komşularla Bir araya gelip sohbet etmek	28	11,8	69	29,0	97	40,8	35	14,7	9	3,8	2,6975	0,98559
49. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	147	61,8	62	26,1	22	9,2	6	2,5	1	0,4	1,5378	0,79863
50. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	68	28,6	81	34,0	68	28,6	17	7,1	4	1,7	2,1933	0,98749
Yardımlaşma_faaliyetleri_ORT											2,6029	0,66210

Yardımlaşma faaliyetleri maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 39**'da verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 3,3529 ile “Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)” maddesinde, en düşük ortalamanın da 1,5378 ile “Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 40: Suriyeli Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Hiç		Çok Nadir		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Ort.	Std. S,
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
51. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	16	7,8	62	30,4	97	47,5	19	9,3	10	4,9	2,7304	0,91558
52. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	4	2,0	12	5,9	59	28,9	99	48,5	30	14,7	3,6814	0,86614

53. Komşularla yemek götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.	8	3,9	53	26,0	79	38,7	56	27,5	8	3,9	3,0147	0,92304
54. Komşularla bir araya gelip sohbet etmek	3	1,5	23	11,3	47	23,0	107	52,5	24	11,8	3,6176	0,88828
55. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	1	0,5	24	11,8	36	17,6	81	39,7	62	30,4	3,8775	0,99243
56. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	2	1,0	35	17,2	110	53,9	50	24,5	7	3,4	3,1225	0,76221
Yardımlaşma_faaliyetleri_ORT											3,3407	0,6348

Yardımlaşma faaliyetleri maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 40**'ta verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 3,8775 ile “Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek” maddesinde, en düşük ortalamanın da 2,7304 ile “Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 41: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Sizi Zor Durumda Bırakacak, Tedirgin Edecek, Tehdit Edecek Herhangi Bir Olay ya da Durum Karşısında İlk Başvuracağınız Kişi(Ler) ya da Kurum(Lar) Hangisi Olur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

51. Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?	1. Derece Önemli		2. Derece Önemli		3. Derece Önemli		Önem Puanı
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
51. Ebeveynler ve aile üyeleri	136	57,1	62	26,1	22	9,2	554

51. Eş, dost, akraba	83	34,9	101	42,4	38	16,0	489
51. Komşular	24	10,1	23	9,7	88	37,0	206
51. Kolluk kuvvetleri (polis, asker vs.)	27	11,3	35	14,7	46	19,3	197
51. Üye olduğunuz dernek, vakıf gibi kuruluşlar	9	3,8	21	8,8	12	5,0	81
51. Belediye, valilik gibi devlet daireleri	11	4,6	15	6,3	13	5,5	76
51. Dinî liderler ya da kanaat önderleri	14	5,9	12	5,0	7	2,9	73

Ankete katılan bireylerin “Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 41**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre “Ebeveynler ve aile üyeleri” maddesinin Önem Puanı 554 ile en yüksek ve “Dini liderler ya da kanaat önderleri” maddesinin Önem Puanı 73 ile en düşük çıkmıştır.

Tablo 42: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Sizi Zor Durumda Bırakacak, Tedirgin Edecek, Tehdit Edecek Herhangi Bir Olay ya da Durum Karşısında İlk Başvuracağınız Kişi(Ler) ya da Kurum(Lar) Hangisi Olur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

57. Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?	1. Derece Önemli		2. Derece Önemli		3. Derece Önemli		Önem Puanı
	Say 1	Yüzd e	Say 1	Yüzd e	Say 1	Yüzde	
57. Ebeveynler ve aile üyeleri	186	90,7	5	2,4	3	1,5	571
57. Eş, dost, akraba	145	70,7	28	13,7	12	5,9	503
57. Komşular	121	59,0	37	18,0	12	5,9	449
57. Kolluk kuvvetleri (polis, asker	117	57,1	42	20,5	20	9,8	455

vs.)							
57. Üye olduğunuz dernek, vakıf gibi kuruluşlar	19	9,3	47	22,9	91	44,4	242
57. Belediye, valilik gibi devlet daireleri	74	36,1	66	32,2	19	9,3	373
57. Dinî liderler ya da kanaat önderleri	7	3,4	48	23,4	105	51,2	222

Ankete katılan bireylerin “Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 42**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre “Ebeveynler ve aile üyeleri” maddesinin Önem Puanı 571 ile en yüksek ve “Dinî liderler ya da kanaat önderleri” maddesinin Önem Puanı 222 ile en düşük çıkmıştır.

Tablo 43: Ankete Katılan Türk Bireylerin “İnsanlara Yardım Etme Sorumluluğunu Harekete Geçiren İtici Güç Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

52. İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?	Sayı	Yüzde
52. Sosyal sorumluluk	103	43,3
52. Ahlâki yükümlülük	187	78,6
52. Dinî inanç	164	68,9
52. Vicdan	219	92,0

Ankete katılan bireylerin “İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 43**’te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 43,3’ünün “Sosyal sorumluluk”, % 78,6’sının “Ahlaki yükümlülük”, % 68,9’unun “Dinî inanç” ve % 92,0’ının “vicdan” maddelerini işaretledikleri tespit edilmiştir.

Tablo 44: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “İnsanlara Yardım Etme Sorumluluğunu Harekete Geçiren İtici Güç Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

58. İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?	Sayı	Yüzde
58. Sosyal sorumluluk	165	80,5
58. Ahlâki yükümlülük	163	79,5
58. Dinî inanç	172	83,9
58. Vicdan	191	93,2

Ankete katılan bireylerin “İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 44**’te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 80,5’inin “Sosyal sorumluluk”, % 79,5’inin “Ahlâki yükümlülük”, % 83,9’unun “Dinî inanç” ve % 93,2’sinin “vicdan” maddelerini işaretledikleri tespit edilmiştir.

Tablo 45: Türk Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa			İstanbul				
	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p
9. Bu mahallede herkesi tanırım	109	3,39	1,037	127	3,06	1,344	-1,836	,066
10. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır	110	3,45	1,097	128	3,10	1,385	-1,877	,061
11. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim	109	2,83	,928	128	2,07	1,013	-5,723	,000
12. Komşularıma sık sık	110	2,84	,963	128	2,27	1,105	-4,357	,000

gider onlarla zaman geçiririm								
13. Her fırsatta komşularıma yardım ederim	110	3,37	,897	128	2,72	1,197	-4,426	,000
14. Bu mahalle insanları diğer mahalle insanlarına göre daha güvenilirdir	110	3,61	1,050	128	2,69	1,195	-6,105	,000
15. Komşularıma karşı sadakat duyarım	110	3,64	,936	128	3,15	1,268	-2,896	,004
16. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım	110	3,92	,847	127	3,86	1,187	-,433	,665
17. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	110	1,90	1,031	128	1,48	,896	-3,836	,000
18. Suriyeli komşularımızın bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım	110	2,42	1,053	128	1,83	1,088	-4,703	,000
19. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim	110	1,68	,918	128	1,52	,860	-1,659	,097
20. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim	110	1,55	,750	128	1,34	,691	-2,715	,007
21. Suriyeli	110	2,48	1,020	128	2,16	1,309	-2,766	,006

komşularımla karşılaşırsam hal hatır sorarım								
22. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir	110	2,78	1,061	128	1,98	1,115	-5,420	,000
23. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum	109	3,38	,979	126	3,19	1,288	-1,086	,278
24. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır	110	4,15	,859	127	4,14	1,014	-,482	,630
25. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	110	3,59	1,144	128	3,61	1,318	-,496	,620
26. Türkiye'deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?	110	2,89	1,136	128	3,21	1,423	-1,660	,097

Sosyal İlişki Düzeyi maddelerinin İkamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinden 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 20., 21. ve 22. sorularda ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Soru maddelerinin

ortalamaları incelendiğinde Şanlıurfa’da ikamet edenlerin Sosyal İlişki Düzeyi algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 46: Suriyeli Katılımcıların Sosyal İlişki Düzeyi Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa			İstanbul				
	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p
9. Bu mahallede herkesi tanırım	104	2,61	1,118	100	2,72	1,296	-,479	,632
10. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır	104	2,57	1,113	99	2,63	1,217	-,251	,802
11. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim	104	3,69	1,158	100	3,09	1,401	-3,311	,001
12. Komşularıma sık sık gider onlarla zaman geçiririm	104	3,87	,777	100	3,13	1,346	-4,227	,000
13. Her fırsatta komşularıma yardım ederim	104	3,51	,881	100	3,13	1,361	-1,635	,102
14. Bu mahalle insanları diğer mahalle insanlarına göre daha güvenilirdir	104	3,06	,537	99	3,16	,724	-1,734	,083
15. Komşularıma karşı sadakat duyarım	104	4,28	,756	100	4,03	1,029	-1,533	,125
16. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım	104	4,48	,847	100	3,95	1,077	-4,569	,000

17. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	104	4,20	,829	100	3,48	1,374	-3,882	,000
18. Türk komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır	104	3,49	1,014	100	2,67	1,272	-4,771	,000
19. Suriyeli komşularımızın bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım	104	3,37	,860	100	2,90	1,243	-2,539	,011
20. Komşularımdan yardım talep ederken öncelikle Suriyeli komşularıma giderim	104	3,94	1,245	100	3,54	1,466	-2,061	,039
21. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim	104	2,82	1,305	100	2,38	1,213	-2,431	,015
22. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim	104	3,78	,788	100	3,21	1,320	-3,035	,002
23. Suriyeli komşularıyla karşılaşırsam hal hatır sorarım	104	4,50	,776	100	3,98	,910	-5,115	,000
24. Türk komşularıma bir yardıma ihtiyaçları var mı diye sık sık sorarım	104	2,77	,827	100	2,37	1,107	-3,296	,001
25. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir	104	3,11	,439	100	3,12	,700	-,334	,738
26. Türk komşularım Suriyeli komşularıma göre	104	2,49	,750	100	2,48	,847	-,145	,885

daha güvenilir								
27. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	104	4,58	,516	100	4,38	,874	-,972	,331
28. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum	104	2,69	1,278	100	2,64	1,314	-,372	,710
29. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır	104	1,99	,794	100	2,45	1,048	-3,470	,001
30. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?	104	4,60	,512	100	4,23	,952	-2,615	,009
31. En sık görüşmüş olduğunuz komşularımız Suriyeli komşularımızdır	104	4,16	,936	100	3,61	1,254	-3,337	,001
32. Türkiye'deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?	104	4,37	,789	100	3,85	1,306	-2,516	,012

Sosyal İlişki Düzeyi maddelerinin ikamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinden 11., 12., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 30., 31. ve 32. sorularda ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Soru

maddelerinin ortalamaları incelendiğinde Şanlıurfa’da ikamet edenlerin Sosyal İlişki Düzeyi algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 47: Türk Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa			İstanbul				
	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p
45. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	110	3,15	,811	128	3,53	1,011	-3,029	,002
46. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	110	2,99	,772	128	3,13	1,129	-,997	,319
47. Komşulara yemek götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.	110	2,99	,772	128	2,59	,976	-3,525	,000
48. Komşularla bir araya gelip sohbet etmek	110	2,87	,779	128	2,55	1,114	-2,771	,006
49. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	110	1,59	,827	128	1,49	,774	-,930	,352
50. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	110	2,41	,902	128	2,01	1,023	-3,456	,001

Yardımlaşma Faaliyetleri maddelerinin ikamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinden 45., 47., 48. ve 50. sorularda ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Soru maddelerinin ortalamaları incelendiğinde

Şanlıurfa’da ikamet edenlerin Yardımlaşma Faaliyetleri algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 48: Suriyeli Katılımcıların Yardımlaşma Faaliyetleri Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa			İstanbul				
	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p
51. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	104	2,53	,788	100	2,94	,993	-2,584	,010
52. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	104	3,80	,742	100	3,56	,967	-1,596	,111
53. Komşulara yemek götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.	104	3,04	,902	100	2,99	,948	-,674	,500
54. Komşularla bir araya gelip sohbet etmek	104	3,84	,698	100	3,39	1,004	-3,311	,001
55. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	104	4,15	,773	100	3,59	1,111	-3,623	,000
56. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	104	3,06	,680	100	3,19	,837	-1,052	,293

Yardımlaşma Faaliyetleri maddelerinin ikamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinden 51., 54. ve 55. sorularda ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Soru maddelerinin ortalamaları incelendiğinde 54. ve 55. soru maddelerinde Şanlıurfa’da ikamet edenlerin Yardımlaşma Faaliyetleri algılarının yüksek

olduğu, 51. soru maddesinde ise İstanbul'da ikamet edenlerin Yardımlaşma Faaliyetleri algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

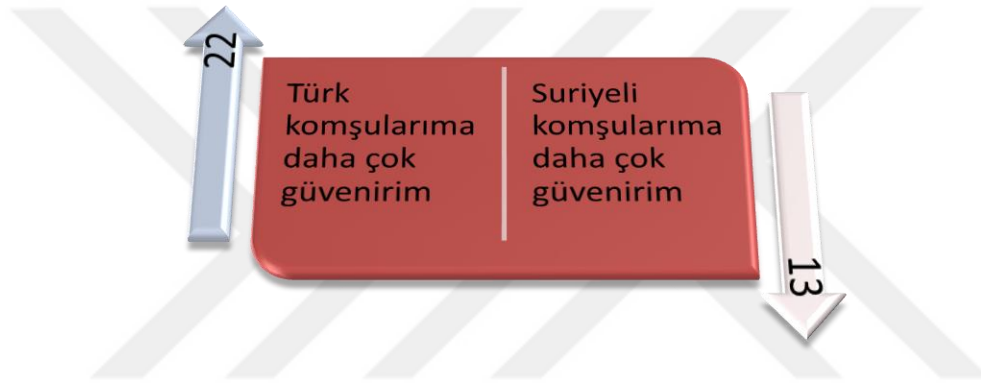
Elde edilen anket ve mülakat verilerinin genel değerlendirmesi, her iki grubun sivil katılımının düşük seviyelerde seyrettiğidir. Bu katılımlardan seçimlerde oy kullanmak eyleminin görece daha yüksek olduğu ve tatmin edici bir seviyeye ulaştığı görülmüştür. Suriyeli katılımcıların seçimlerde oy kullanma eyleminin Türk katılımcılara göre daha az olması (**Tablo 35-Tablo 36**), bilindiği üzere seçme ve seçilme hakkı ehliyetiyle alakalı bir husustur. Diğer taraftan **Tablo 37** ve **Tablo 38**, her iki grubun örgüt ya da kuruluşlara olan üyeliklerini ortaya koymuştur. Bu tablolardan çıkarılacak netice; Türk katılımcıların üyeliklerinin daha çok dinî hizmet veren kuruluşlarda olduğu, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcıların üyeliklerinin ise daha çok hemşeri derneklerine olduğudur. Bu durum da geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyalleştirici bir aktöre duymuş oldukları gerekliliği ortaya koymaktadır. Ayrıca **Tablo 39** verileri, komşuluk ilişkilerini açıklamak için net veriler ortaya koymaktadır. Bu hususta “Suriyeli komşularınızla ne sıklıkta zaman geçiriyorsunuz?” sorusuna verilen %61 oranındaki “Hiç” yanıtı, Türk komşularının Suriyelilere olan komşuluk ilişkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Bir diğer dikkat çekici nokta “İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?” sorusuna verilen yanıtıdır (**Tablo 43** ve **Tablo 44**). Bu soruya her iki grubun da neredeyse aynı oranda “vicdan” yanıtını vermiş olmaları oldukça dikkat çekicidir (Türk % 92,0-Suriyeli % 93,2).

2.2.6. İstanbul ve Şanlıurfa'daki Suriyelilerin Güven Düzeyleri, Güven Çapları ve Bu Güven Ağlarının Sosyal Sermaye Düzeylerine Yansımaları

Fukuyama, demokrasi ve kapitalizmin kurumlarının doğru bir biçimde işleyebilmesi için bazı modern öncesi kültürel alışkanlıklarla bir arada yaşamasını lüzumlu bulmuştur. Bu anlamda yasaların, sözleşmelerin ve ekonomik rasyonalitenin sanayi sonrası toplumlarının zenginleşmesi için gerekli olduğunu fakat ekonomik kalkınma için yeterli olmadığını; rasyonel çıkarımlardan ziyade karşılıklı ilişkilerin, ahlaki yükümlülüklerin ve güven gibi değerlerin de modern toplumun başarısı için gerekli olduğunu dile getirmiştir (Fukuyama, 2005: 27). Sosyal sermayenin toplumsal bir yeti olduğunu ve bu yetinin toplumun tamamında ya da bir bölümünde güven duygusunun hâkim olmasıyla kazanıldığını ifade eden Fukuyama, her ne kadar sözleşme gibi yasal mekanizmalarla birlikte, kişisel çıkarın güven duygusunu telafi edebilir ya da yabancılara ortak amaçlara hizmet edecek bir organizasyon yaratabilme imkânı sunsa da en etkin organizasyonların ortak etik değerlere sahip topluluklar üzerinde

yükseldiğini savunmuştur (Fukuyama, 2005: 42). Buradan hareketle güven duygusunun ve toplumsal güven olgusunun toplumsal kalkınmayı gerçekleştiren ve sosyal sermaye kaynak oluşumunu hızlandıran bir etkiye sahip olduğunu ifade etmemiz yanlış olmayacaktır.

Sosyal sermaye parametrelerinden biri olan güven, toplumsal etkileşime canlılık katan, sosyal ilişkileri kolaylaştıran ve en nihayetinde sosyal sermayeye kaynak üreten bir güce sahiptir. Bu bağlamda yapılan araştırma verileri de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türk komşularıyla olan ilişkilerinde, Suriyeli algısının yaratılmasında, gönüllülük esasına dayanan organizasyonlara katılımlarda ve iki grubun karşılıklı işbirliğine girişiminde en etkili faktör olarak güven olgusunu ön plana çıkarmıştır.

Şekil 12: Suriyeli Katılımcıların Komşularına Yönelik Güven Düzeyleri

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımda hazırlanmıştır.

Toplumsal güven olgusunun işlevselliğini ortaya çıkarmaya çalışan ve gruplar arasındaki güven ilişkilerinin sosyal sermaye kaynak üretiminde diğer parametreleri de şekillendirdiğini anlamlandırmaya çalışan bu araştırmanın verileri, İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ile Türk komşuları arasındaki güven ilişkilerini açıklamaya çalışmıştır.

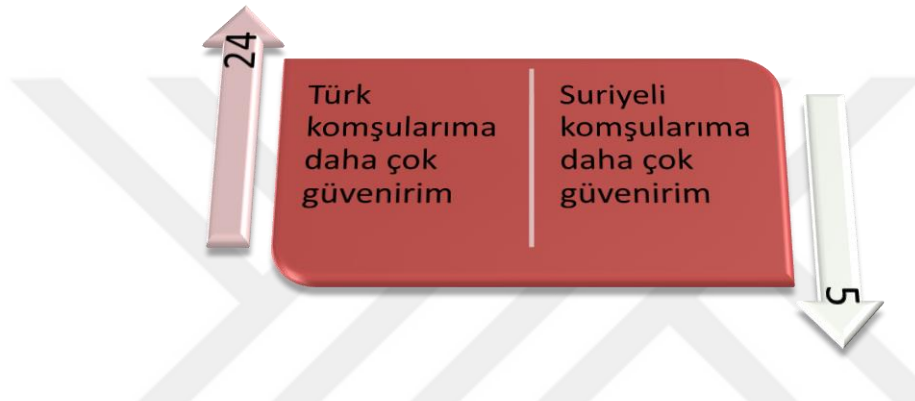
Şekil 12'deki verilerden hareketle; geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin komşularına dönük güven düzeyleri dikkate alındığında Türk komşularına yönelik güven düzeylerinin görece yüksek olduğu dikkat çekmektedir. İstanbul ve Şanlıurfa illerinde yapılan mülakat çalışmasına katılım sağlayan toplam 35 Suriyeli göçmenden 22'sinin "Türk komşularınıza mı daha çok güvenirsiniz yoksa Suriyeli komşularınıza mı?" sorusuna verdiği yanıtlar, yukarıdaki şekilde gösterildiği gibi büyük oranda Türk komşularına duymuş oldukları güveni ön plana çıkarmıştır. Bu güven duygusunun oluşmasında Şanlıurfa'da komşuluk ilişkilerinin

daha güçlü olması da etkili olmaktadır. U.S-1 katılımcısının “*Burada bizi el üstünde tutuyorlar.*” ifadesi, yine aynı şekilde U.S-3 katılımcısının “*Neden Türk komşularıma güvenmeyeyim ki? Onlar çok iyiler ve güvenilirler. Türk komşularıma Suriyeli komşularımdan daha çok güvenirim.*” ifadesi, Suriyeli göçmenlerin Türk komşularına duymuş oldukları güvenin nedenlerini açıkça ortaya koymaktadır. Şanlıurfa’da güven düzeyi yüksek olsa da İstanbul’da yaşayan Suriyeli göçmenlerden bazıları, özellikle esnaf olanlar, genel manada ne Türk ne de Suriyeli komşularına güven duyduklarını belirtmişlerdir. Yarı yapılandırılmış analiz neticesinde güven duymamalarının nedenlerinin daha çok hırsızlık ve gasp olaylarının fazla olması, sürekli olarak hem Türk hem de Suriyeli gençlerin taciz edici bakış ve söylemlerine maruz kalmaları olduğu anlaşılmıştır. Özellikle kuyumcu esnafı olan İ.S-4 katılımcısı, taciz edici bakışlardan yıldıgını, korku içerisinde günlerini geçirdiğini sözlerine eklemiştir. Yine Türkler tarafından saldırıya maruz kalmış olduklarını iddia eden İ.S-8 katılımcısı, bir Türk komşusu tarafından korunduğunu, bu yüzden minnet duygusu beslediğini ifade etmiştir.

Diğer taraftan U.S-2 katılımcısı “*Suriyelilerden daha çok korkuyorum, güvenmiyorum hatta onların evine bile girmiyorum.*” ifadesini kullanmış olup özellikle Suriye’de hangi siyasi gruba mensup olduğunu bilmediği insanlardan çekindiğini açıkça beyan etmiştir. Birine güven duyabilmesi için onu tanıyor olması gerektiğini ifade eden katılımcı, Suriyeli göçmenlere karşı daha az güven duyduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda aynı yaklaşımı sergileyen ve aynı güven çapına sahip olan U.S-5 katılımcısına “Bu mahallede yaşayan Suriyelilere güvenir misin?” sorusu sorulduğunda “*Tanıyor olmam gerekir.*” yanıtını verirken; “Buradaki Türk komşularına güvenir misin” sorusu sorulduğunda tereddüt etmeden “*Evet buradaki insanlar akrabalarımız gibi.*” yanıtını vermiştir. Bir diğer çarpıcı yanıt ise U.S-17 katılımcısından alınmıştır. U.S-17 katılımcısı, “*Urfalı biri gelip kızımı isterse vereceğim, onlara o kadar güveniyorum.*” yanıtını vermiştir. Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa halkı ile olan güven ilişkisini, bir diğer katılımcı olan U.S-18, “*Bir yere giderken çocuklarımı Urfalı komşuma bırakıyorum, o da bir yere giderken bana bırakıyor. O kadar birbirimize güveniyoruz...*” şeklinde ifade ederek güven düzeyinin ne kadar yüksek olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere İstanbul ilindeki Suriyeliler, her ne kadar güven çapına İstanbul’daki Türkleri dahil etseler de gerek güven düzeyinde gerek komşuluk ilişkilerinde aradaki sıcaklığı örten gizli bir perdenin var olduğu dikkat çekicidir. Bunun nedenleri irdelendiğinde ise; iş hayatının ve yaşam koşuşturmasının buna müsaade etmiyor

oluşu, metropol yaşantısının güven duygusunu azalttığı, gettolaşmanın çift kutupluluk yaratması, arada yaşanan husumetlerin sıcaklığı azaltıcı, araya soğukluk koyucu etki yarattığı gibi etmenleri karşımıza çıkarmaktadır. Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilen araştırma verileri ise hem güven çapının daha homojen bir yapıda olduğunu hem de güven düzeyinin görece daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedenleri irdelendiğinde ise; Urfa halkı ile Suriyeli göçmenlerin kültürlerinin benzer olması, yaşam alanlarının iç içe olması, bazı kırsal alanların entegrasyonu kolaylaştırması ve daha mekanik ilişkilerin hâkim olması gibi etmenleri karşımıza çıkarmaktadır.

Şekil 13: Türk Katılımcıların Komşularına Yönelik Güven Düzeyleri

Kaynak: Mülakat verileri ışığında tarafımda hazırlanmıştır.

Araştırmalardan elde edilen veriler, özellikle toplumda yaşayan insanların birbirleriyle gerçekleştirmiş olduğu güven ilişkilerinin toplumsal işbirliğini daha görünür kıldığını ortaya koymuştur. Fakat araştırma, bu bulguları işlevsel güven toplum yapısını ortaya koyan verilerle değil, katılaşmış güvensizlik verileriyle ortaya koymuştur. **Tablo 49** ve **Tablo 50** verileri, hem Türk katılımcıların hem de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin temelde insanlara güvenmediklerini, daha çok tedbirli bir yaklaşımı benimsemiş olduklarını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasının verileri ise iki grup arasındaki güven ilişkilerini ortaya koymuştur. Bu durumu açıklat nitelikte oluşturulan **Şekil 12** ve **Şekil 13** verileri, Türk katılımcıların Suriyeli komşularına duymuş oldukları güven düzeyinin Suriyeli katılımcıların Türk komşularına duyduğu güven düzeyine göre açık bir şekilde daha alt seviyelerde seyrettiğini ortaya koymuştur. Buna istinaden Suriyeli göçmenleri itibar edilemeyen insanlar olarak tanımlayan ve Suriyelilerin kendi aralarında da güven sorunu yaşamış olduklarını iddia eden U.T-2 katılımcısı, “*Suriyelilere güvenemiyorsun.*

*Nasıl kendi ülkelerini terk edip geldilerse bir gün bizi de yarı yolda bırakacaklardır. Her şeye muhalefet oluyorlar ve kendi içlerinde bile güvensizler. Suriyeliler birbirlerini güvensiz olarak görüyor.” ifadelerini kullanmıştır. Diğer taraftan güvensizliğin nedenlerinin yaşanmış acı hadiselerden doğduğunu iddia eden U.T-3 katılımcısı, yaşanmış olduğuna inandığı bir hadiseyi şu şekilde dile getirmiştir: “Onlarla ilgili çok şey duydum; hırsızlık, gasp, tecavüz... Mesela adamın biri birkaç Suriyeliye kapısını açıp inşaat işi vermiş, kızını da evde bırakmış Suriyelilere yemek yapıp versin diye. Adam işe gittikten sonra Suriyeliler yemeklerini yedikten sonra adamın kızına tecavüz etmiş. Sonra da kimse görmesin diye inşa etmiş oldukları kolonun içine koymuşlar ve betonu üzerine dökmüşler. Bu yüzden büyük bir güvensizlik var Suriyelilere karşı. Yüz bin kişiyle röportaj yapsan doksan dokuz bini güvensiz olduklarını söyler. Hiç kimse onlara güvenmiyor. Adamlar yiyor, içiyor, si*k*ışıyor. Başka bir şey yok.”*

U.T-13 katılımcısı ise insanlara duymuş olduğu güven duygusunun zaman içerisinde Suriyeliler tarafından nasıl tahribata uğradığını şu şekilde sözlerine eklemiştir; “yani açıkçası Suriyeliler gelmeden evvel insanlara güvenirdim. Ama şimdi artık kimseye güvenemiyorum.” diyerek Suriyelilerin genel olarak güven duygusuna tesirini açıkça ifade etmiştir.

Ayrıca U.T-8 katılımcısı çoğunluğun aksine Suriyelilerle ilişkilerinin iyi olduğunu ve büyük güven duyduğunu ifade etmiştir. Hatta Suriyeli bir arkadaş edindiğini ve kimseye vermediği sırrını onunla paylaştığını ifade etmiştir. Aynı şekilde U.T-9 katılımcısı da “Suriyeli, Harranlı ya da Ispartalı ayrımı yapmaksızın insanları tek bir çatı altında değerlendirir, babama duymuş olduğum güveni onlara da duyarım. Çünkü insandır. Beşerde olan özellikleri babam da Urfalı da Afrikalı da taşır. O yüzden Suriyeli diye ayırmam güven konusunda...” yanıtıyla güven duygusunun yüksek olduğunu dile getirmiştir.

Tablo 49: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

1. Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?	Sayı	Yüzde
Güvenirim	42	17,6
Tedbiri elden bırakmam.	184	77,3
Kararsızım	12	5,0
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin “Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 49**’da verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 17,6’sı “Güvenirim”, % 77,3’ü “Tedbiri elden bırakmam” ve % 5,0’ı “Kararsızım” cevabını vermiştir.

Tablo 50: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

1. Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?	Sayı	Yüzde
Güvenirim	39	19,0
Tedbiri elden bırakmam.	161	78,5
Kararsızım	5	2,4
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin “Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 50**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 19,0’ı “Güvenirim”, % 78,5’i “Tedbiri elden bırakmam” ve % 2,4’ü “Kararsızım” cevabını vermiştir.

Tablo 49 ve **Tablo 50** verileri birbirleri ile birlikte değerlendirildiği takdirde; geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ve Türklerin, aşağı yukarı aynı genel güven düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 51: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

2. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?	Sayı	Yüzde
Yardımseverdir	93	39,1
Bencildirler	76	31,9
Kararsızım	69	29,0

Toplam	238	100,0
---------------	-----	-------

Ankete katılan bireylerin “Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 51**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 39,1’i “Yardımseverdir”, % 31,9’u “Bencildirler” ve % 29,0’ı “Kararsızım” cevabını vermiştir.

Tablo 52: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

2. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?	Sayı	Yüzde
Yardımseverdir	90	43,9
Bencildirler	64	31,2
Kararsızım	51	24,9
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin “Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 52**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 43,9’u “Yardımseverdir”, % 31,2’si “Bencildirler” ve % 24,9’u “Kararsızım” cevabını vermiştir.

Yine **Tablo 51** ve **Tablo 52**’nin karşılıklı değerlendirmeleri, her iki grup tarafından insan doğasına dair aynı görüşlerin ortaya konduğunu göstermektedir.

Tablo 53: Türk Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Kesinlikle katılmıyorm		Katılmıyorm		Kararsızım		Katılıyorm		Kesinlikle katılıyorm		Ort.	Std. S,
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
3. Komşularına	16	6,7	25	10,5	51	21,4	126	52,9	20	8,4	3,458	1,0169

güvenirim.											0	0
4. Akrabalarımın güvenirim	22	9,2	25	10,5	35	14,7	101	42,4	55	23,1	3,5966	1,21398
5. Suriyeli göçmenlere güvenirim	85	35,7	94	39,5	44	18,5	12	5,0	3	1,3	1,9664	0,92716
6. Suriyeli komşularımın güvenirim	70	29,4	70	29,4	60	25,2	32	13,4	6	2,5	2,3025	1,10659
7. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve devlet kurumlarına güvenirim	33	13,9	24	10,1	71	29,8	84	35,3	26	10,9	3,1933	1,18910
8. Türkiye'nin göç politikalarına güvenirim	72	30,3	55	23,1	60	25,2	37	15,5	14	5,9	2,4370	1,23342
Güven_Düzeyi_ORT											2,8252	0,77293

Güven Düzeyi, Güven Çapı maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 53**'te verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 3,5966 ile “Akrabalarımın güvenirim” maddesinde, en düşük ortalamanın da 1,9664 ile “Suriyeli göçmenlere güvenirim” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 53 verileri, genel olarak insanlara güven düzeyi oldukça düşük seviyelerde ölçülse de güven çapına aidiyet duyulan insanlar girdiğinde güven düzeyinin yükseldiğini ortaya koymaktadır. Özellikle komşulara ve akrabalara duyulan güven düzeyinin görece yüksek ölçüldüğü araştırmada, Suriyelilerin güven çapının dışında tutulduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 54: Suriyeli Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddeleri için Frekans ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

	Kesinlikle katılmıyor		Katılmıyor		Kararsız		Katılıyor		Kesinlikle katılıyor		Ort.	Std. S,
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
3. Komşularımın güvenirim.	5	2,4	22	10,7	17	8,3	130	63,4	31	15,1	3,7805	0,91588

4. Akrabalarımın güvenirim	7	3,4	7	3,4	8	3,9	79	38,5	104	50,7	4,297 6	0,9519 0
5. Çalışma arkadaşlarıma güvenirim	10	4,9	14	6,8	103	50,2	58	28,3	20	9,8	3,312 2	0,9182 8
6. Birine güvenmem için onun hangi milletten olduğu fark etmez	7	3,4	9	4,4	14	6,8	70	34,1	105	51,2	4,253 7	1,0019 8
7. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve devlet kurumlarına güvenirim	5	2,4	49	23,9	10	4,9	76	37,1	65	31,7	3,717 1	1,2118 5
8. Türkiye'nin göç politikalarına güvenirim	25	12,2	43	21,0	17	8,3	86	42,0	34	16,6	3,297 6	1,3039 3
Güven_Düzeyi_ORT											3,776 4	0,6132 7

Güven Düzeyi, Güven Çapı Ölçeği maddeleri için frekans dağılımı ve açıklayıcı istatistikleri **Tablo 54**'te verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın 4,2976 ile “Akrabalarımın güvenirim” maddesinde, en düşük ortalamanın da 3,2976 ile “Türkiye’nin göç politikalarına güvenirim” maddesinde olduğunu görüyoruz.

Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin vermiş olduğu yanıtlardan oluşturulan **Tablo 54** verileri, Suriyelilerin akrabalarına ve komşularına yüksek seviyede güven duymuş olduklarını fakat çalışma arkadaşlarını güven çapının dışında tutmuş olduğunu göstermiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; **Tablo 53** ve **Tablo 54** verileri, Türkiye’nin göç politikalarının Suriyeliler tarafından daha çok güvenilir bulunduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 55: Türk Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo

	1. Genel olarak insanlara güvenir	Toplam
--	--	---------------

		misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?			
		Güvenirim	Tedbiri elden bırakmam.	Kararsızım	
Şanlıurfa	Sayı	18	86	6	110
	Yüzde	16,4%	78,2%	5,5%	100,0%
İstanbul	Sayı	24	98	6	128
	Yüzde	18,8%	76,6%	4,7%	100,0%
Toplam	Sayı	42	184	12	238
	Yüzde	17,6%	77,3%	5,0%	100,0%
(Ki-kare: 0,280; p: 0,869)					

Katılımcıların ikamet ettikleri il durumlarıyla “Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?” sorusuna verdikleri cevaplar için çapraz **Tablo 55**’de verilmiştir. Yapılan ki-kare testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Tablo 56: Suriyeli Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlara Güvenir Misiniz? Yoksa Tedbiri Elden Bırakmaz Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar İçin Çapraz Tablo

		1. Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?			Toplam
		Güvenirim	Tedbiri elden bırakmam.	Kararsızım	
Şanlıurfa	Sayı	13	88	3	104
	Yüzde	12,5%	84,6%	2,9%	100,0%

İstanbul	Sayı	26	73	2	101
	Yüzde	25,7%	72,3%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	39	161	5	205
	Yüzde	19,0%	78,5%	2,4%	100,0%
(Ki-kare: 5,888; p: 0,053)					

Katılımcıların ikamet ettikleri il durumlarıyla “Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?” sorusuna verdikleri cevaplar için çapraz tablo, **Tablo 56**’da verilmiştir. Yapılan ki-kare testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Tablo 57: Türk Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo

		2. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?			Toplam
		Yardımseverdir	Bencildirler	Kararsızım	
Şanlıurfa	Sayı	64	16	30	110
	Yüzde	58,2%	14,5%	27,3%	100,0%
İstanbul	Sayı	29	60	39	128
	Yüzde	22,7%	46,9%	30,5%	100,0%
Toplam	Sayı	93	76	69	238
	Yüzde	39,1%	31,9%	29,0%	100,0%
(Ki-kare: 38,680; p: 0,000; C=0,374)					

Katılımcıların ikamet ettikleri il durumlarıyla “Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?” sorusuna verdikleri cevaplar için çapraz tablo **Tablo 57**’de verilmiştir. Yapılan ki-kare testine göre bu iki değişken arasında

istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Tablo incelendiğinde, Şanlıurfa’da ikamet eden katılımcılarının İstanbul’da ikamet eden katılımcılara göre “Yardımseverdir” seçeneğini daha yüksek oranda tercih ettikleri görülmektedir. Yine bu tercihle doğru orantılı olarak Urfa’daki katılımcıların, İstanbul’daki katılımcılara göre “Bencildirler” seçeneğini daha az tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca bu değişkenler arasındaki ilişki için kontenjans katsayısı % 37,4 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç değişkenler arasında % 37,4 ilişki olduğunu gösterir.

Tablo 58: Suriyeli Katılımcıların İkamet Ettikleri İl Durumlarıyla “Genel Olarak İnsanlar Yardımsever Midir? Yoksa Davranışlarında veya İlişkilerinde Bencil Midir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar için Çapraz Tablo

		1. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?			Toplam
		Yardımseverdir	Bencildirler	Kararsızım	
Şanlıurfa	Sayı	42	40	22	104
	Yüzde	40,4%	38,5%	21,2%	100,0%
İstanbul	Sayı	48	24	29	101
	Yüzde	47,5%	23,8%	28,7%	100,0%
Toplam	Sayı	90	64	51	205
	Yüzde	43,9%	31,2%	24,9%	100,0%
(Ki-kare: 5,318; p: 0,070)					

Katılımcıların ikamet ettikleri il durumlarıyla “Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?” sorusuna verdikleri cevaplar için çapraz tablo, **Tablo 58**’de verilmiştir. Yapılan ki-kare testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Tablo 59: Türk Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa	İstanbul	
--	------------------	-----------------	--

	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p
3. Komşularıma güvenirim.	110	3,85	,715	128	3,12	1,113	-5,660	,000
4. Akrabalarıma güvenirim	110	4,03	,972	128	3,23	1,281	-5,034	,000
5. Suriyeli göçmenlere güvenirim	110	2,08	,791	128	1,87	1,022	-2,716	,007
6. Suriyeli komşularıma güvenirim	110	2,55	1,010	128	2,09	1,143	-3,702	,000
7. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve devlet kurumlarına güvenirim	110	3,41	,838	128	3,01	1,400	-1,811	,070
8. Türkiye'nin göç politikalarına güvenirim	110	2,68	1,165	128	2,23	1,256	-3,106	,002

Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin ikamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinin tamamında ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Soru maddelerinin ortalamaları incelendiğinde Şanlıurfa'da ikamet edenlerin Güven Düzeyi ve Güven çapı algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 60: Suriyeli Katılımcıların Güven Düzeyi, Güven Çapı Maddelerinin İkamet Edilen İl Değişkeni Bakımından İncelenmesi

	Şanlıurfa			İstanbul				
	N	Ort.	S. Sap.	N	Ort.	S. Sap.	Z	p

3. Komşularıma güvenirim.	104	3,83	,730	101	3,73	1,076	-,027	,978
4. Akrabalarıma güvenirim	104	4,52	,750	101	4,07	1,079	-3,619	,000
5. Çalışma arkadaşlarıma güvenirim	104	3,38	,767	101	3,24	1,050	-,442	,658
6. Birine güvenmem için onun hangi milletten olduğu fark etmez	104	4,47	,800	101	4,03	1,135	-3,169	,002
7. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne ve devlet kurumlarına güvenirim	104	3,52	1,215	101	3,92	1,181	-2,474	,013
8. Türkiye’nin göç politikalarına güvenirim	104	2,88	1,249	101	3,72	1,226	-4,815	,000

Güven Düzeyi, Güven Çapı maddelerinin ikamet edilen il değişkeni bakımından farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre soru maddelerinden 4, 6, 7 ve 8. Sorularda ikamet edilen il değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Soru maddelerinin ortalamaları incelendiğinde 4., 6. ve 8. soru maddelerinde Urfa’da ikamet edenlerin Güven Düzeyi, Güven Çapı algılarının yüksek olduğu, 7. soru maddesinde ise İstanbul’da ikamet edenlerin Güven Düzeyi, Güven Çapı algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 61: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Bir İnsana Yardım Etmeniz için Onu Tanıyor Olmanız Şart Mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

53. Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?	Sayı	Yüzde
Evet	18	7,6
Hayır	198	83,5
Kararsızım	21	8,9
Toplam	237	100,0

Ankete katılan bireylerin “Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 61**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 7,6’sı “Evet”, % 83,5’i “Hayır” ve % 8,9’u ise “Kararsızım” cevabını vermişlerdir.

Tablo 62: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Bir İnsana Yardım Etmeniz için Onu Tanıyor Olmanız Şart Mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

59. Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?	Sayı	Yüzde
Evet	21	10,2
Hayır	149	72,7
Kararsızım	35	17,1
Toplam	205	100,0

Ankete katılan bireylerin “Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 62**’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 10,2’si “Evet”, % 72,7’si “Hayır” ve % 17,1’i ise “Kararsızım” cevabını vermişlerdir.

Bu doktora tez araştırmasının hipotezlerinden biri olan “Suriyeli göçmenler, göçmen karşıtlığı nedeniyle ve işsizliğe neden olduklarına dair önyargılar sebebiyle güvensizliğin sebebi olarak görülmekte ve bu münasebetle de İstanbul ve Şanlıurfa sosyal sermaye düzeylerini aşağı çekmektedirler.” hipotezinin, araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği ve araştırma verileriyle doğrulandığı görülmektedir. Hem Suriyeli karşıtlığının yaratılması hem de sosyal sorunların oluşmasında ve derinleşmesinde Suriyelilerin rolünün olduğunun düşünülmesi, Suriyelilere yönelik bir algının oluşmasına ve güven çapının dışına itilmesine neden olmaktadır. Bu durum da sosyal sermaye kaynağı için elzem bir noktada olan “güven” olgusunun zarar görmesine, her iki grubun bütünleşememesine ve en nihayetinde sosyal sermaye kaynak yaratımının gerçekleşememesine neden olmaktadır.

Fukuyama, sosyal sermayenin de bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hâkim olmasından ileri gelen bir yeti olduğunu ifade etmektedir. Buna bağlı olarak sosyal sermayenin tarihsel alışkanlıklar, gelenek ya da din gibi kültürel mekanizmalar

aracılığıyla yaratıldığı ve iletildiği için diğer sermaye türlerinden ayrıldığını savunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yapısının temel parametreleri (din, dil, ırk, yaşam biçimi vs.) dikkate alındığında geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin de aralarında bulunduğu bir toplum dizaynı ve aralarında yaratılacak sosyal sermaye kaynaklarının oluşturulması sürecinde aynı dinî değerlere sahip olmanın da etkisi yüksek olacaktır.

Tablo 63: Ankete Katılan Türk Bireylerin “Kendinizi Ne Kadar Dindar Görüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

37. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Çok dindarım	37	15,5
Dindarım	149	62,6
Az dindarım	43	18,1
Dine ilgisizim	8	3,4
Din karşıtım	1	0,4
Toplam	238	100,0

Ankete katılan bireylerin “Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 63**'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 15,5'i “Çok Dindarım”, % 62,6'sı “Dindarım”, % 18,1'i “Az Dindarım”, % 3,4'ü “Dine İlgisizim” ve % 0,4'ü “Din Karşıtım” cevabını vermişlerdir.

Tablo 64: Ankete Katılan Suriyeli Bireylerin “Kendinizi Ne Kadar Dindar Görüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Frekans Dağılımı

43. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Çok dindarım	52	25,5
Dindarım	94	46,1
Az dindarım	35	17,2
Dine ilgisizim	22	10,8
Din karşıtım	1	0,5

Toplam	204	100,0
---------------	-----	-------

Ankete katılan bireylerin “Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre frekans dağılımı **Tablo 64**’te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu soruya katılımcıların % 25,5’i “Çok Dindarım”, % 46,1’i “Dindarım”, % 17,2’si “Az Dindarım”, % 10,8’i “Dine İlgisizim” ve % 0,5’i “Din Karşıtıyım” cevabını vermişlerdir.

Toplumsal güvenin oluşmasında, sosyal ilişkilerin işlerlik kazanmasında ya da toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesinde birçok etmenin etkili olduğu ve bunlar arasında toplumsal-ahlaki normların alışkanlık haline gelmesi, sadakat duygusunun oluşması, bireylerin birbirlerine olan bağlılığının gelişmesi gibi faktörlerin ön plana çıktığı durumda dinin toplumsal mesafenin kısılması için bir tutkal vazifesi göreceği de açıktır.

SONUÇ

Hem nitel hem de nicel araştırma verileri, Türkiye’de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin oluşturmuş oldukları sosyal ağların temelde sosyal sermaye kaynağı için etkisiz bir seviyede olduğunu, her ne kadar Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyelilerin dış-grup dayanışması bakımından daha zengin rezervlere sahip olduğunu gösterse de temelde dış-grup dayanışmasının ve güven düzeylerinin sosyal sermaye oluşumu için etkisiz olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle İstanbul’daki Türk katılımcıların ifadeleri; Suriyelilere yönelik yaklaşımların temelde negatif bir şekilde cereyan ettiğini, katılımcıların Suriyelileri sosyal çevrelerinde dahi görmek istemediklerini ortaya koymuş olup Suriyelilerin, yaşam alanı sorunlarının kaynağını oluşturduklarına dair bir ön kabulün oluşmasına da neden olduğunu gözler önüne sermiştir. Diğer taraftan Şanlıurfa kentindeki Türk katılımcıların yaklaşımları İstanbul’da elde edilen verilerle karşılaştırıldığında görece daha pozitif eğilimli olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyelilerin hem Türk komşularına hem de Suriyeli komşularına duymuş oldukları güvenin görece yüksek oluşu ve oluşturulmuş olan sosyal ağların İstanbul’a nazaran daha çeşitli ve zengin oluşu kuşkusuz içinde bulunan toplumun kültürel yapısı ve yaşam formlarıyla doğrudan ilişkili olan bir husustur. Şanlıurfa kentinin kültürel özellikleri, Suriyeli göçmenler ile kurulan ilişkilerin güvene dayalı ve sıcak bir şekilde gelişmesine olanak tanımıştır.

Özellikle İstanbul kentinde gerçekleştirilen mülakat araştırmasından elde edilen veriler, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlere yönelik bazı sembolik kavramlarla göçmen algısının yaratıldığını gözler önüne sermiştir. Güvensiz, rahat, nargile, hırsız, tecavüzcü gibi yakıştırmaları uygun gören katılımcıların bu yakıştırmaları sosyal temas ya da etkileşim neticesinde değil, birtakım algılara kapılarak ya da duyumlara kulak asarak edinmiş oldukları saptanmıştır. Bu durum, toplumsal biraradalıkları tehdit etmekte ve sosyal sermayenin inşa sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Oluşturulmuş olan Suriyeli algısı, toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesine ve sonradan gelenlerin toplumsal uyumunun sağlanmasına büyük zararlar vermektedir. Sosyal sermayenin en önemli parametrelerinden olan toplumsal güvenin oluşmasını, gönüllü katılımların ve dayanışmanın sosyal alana yayılmasını ve toplumsal ilişkilerin işlevsellik kazanmasını engellemektedir.

Yapılan araştırma göstermiştir ki, sosyal sermaye rezerv üretimi bağlamında en dikkat çeken parametre sosyal ilişkiler ağıdır. İstanbul kentinin aksine Şanlıurfa kentindeki Türk katılımcılar ve Suriyeli katılımcıların birbirleriyle daha kolay ve sık etkileşim kurmuş olduğu gözlemlenmiştir. İstanbul kentinde ise komşuluk ilişkilerinin oldukça düşük seviyelerde

gerçekleştiği, karşılıklı etkileşimin neredeyse kurulmadığı ve işbirliğinin hiçbir düzeyde gerçekleşmediği görülmüştür. Anket araştırma verileri de etkileşim, işbirliği ve komşuluk ilişkilerinin oluşması ve karşılıklılığın işlevsellik kazanması hususunda ilgili olan tarafın geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin olduğunu; buna karşılık Türk katılımcıların komşuluk ilişkilerinin gelişimine, işbirliği ortamının oluşmasına sıcak bakmadığını ortaya koymuştur. Bu durum Suriyeliler ile etkileşimi asgari düzeyde tutmakta ve sosyal sermayenin kaynak üretimini engellemektedir. İstanbul ve Şanlıurfa kentlerinde komşuluk, işbirliği, karşılıklılık gibi parametrelerin farklı düzeylerde ölçülmesi, iki kentin kültürel, toplumsal farklılıkları barındırmasından ileri gelmektedir.

Gönüllü organizasyonlara, dernek veya vakıflara üyelik ya da bu kuruluşlarda gönüllü faaliyetler yürütmek, sosyal sermaye kaynak oluşumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Bu araştırma bulguları, hem Türk katılımcıların hem de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin bu gönüllülük esaslı organizasyonlarda ne faaliyet ne de üyelik konusunda yeterince rol almadıklarına işaret etmektedir. Robert Putnam'ın sosyal sermaye ölçeğinin temelinde yer alan bu sivil katılım oranlarının düşük olması sosyal sermayenin kaynak yaratımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle geçici koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcıların bu organizasyonlarda yer almamalarının sebepleri sorulduğunda; bu organizasyonlara katılımların, önünde duran en önemli itici faktörün güvensizlik olduğu ifade edilmiştir.

İnsanların bir arada yaşamaları onları güçlü kılmakta ve kuşkusuz dış faktörlere karşı daha dirençli hale getirmektedir. Göç olgusuna maruz kalan göçmen için de durum bundan farklı değildir ve aksine yabancı olduğu bir toplum içerisinde bu bir arada yaşamaya duyulan gereksinim daha da keskindir. Bu bağlama ilişkin olarak Salman Akhtar, “Duygusal İkmal” kavramını geliştirmiştir. Duygusal İkmal kavramı, yürümeye yeni başlayan bir çocuğun giderek genişleyen dış dünyadaki atılımlarından sonra sık sık annesine dönmesini tarif etmek için geliştirilen bir kavramdır. Anneden gelen yenilenmiş algısal girdi ikili ortak yaşamsal birlikteliğin aküsünü doldurmakta ve çocuğun güvenliğini artırmaktadır. Bu durum göçmenin iç yaşamına ilişkin birtakım ipuçları da vermektedir. Göçmenin yaşamında derin anlamlar taşımaktadır. Anavatanından ayrılan göçmen onunla arasındaki iç ruhsal bağlantısında dışsal takviye ihtiyacı duymaktadır. Böyle bir durumda göçmenin ihtiyacı için, yani böyle bir destek alabilmesi için iki takviye söz konusudur; bunlardan ilki, *harici ikmal*, yani geride kalan yakınlarıyla iletişim kurması (memleket ziyareti, telefon görüşmesi vs.); ikincisi ise, *dahili ikmal*, yani onunla birlikte göç etmiş aile bireylerinin ve aynı etnik topluluktan (homoetnik:

örneğin aynı ulustan arkadaş, esnaf ya da hekimlerden) oluşan daha geniş bir ağın göçmene sunmuş olduğu dayanaktır (Akhtar, 2018: 7-8). Bu durum ile baş etmek durumunda olan göçmenler de aynı geleneği, kültürü, dini, dili paylaşmış olduğu kimseler ile bir araya gelmektedir. Formel ya da informal statüdeki STK'larda duygusal ikmallerini gerçekleştirirler. Bu durum da elbette geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin duygusal ikmallerini bayram ziyaretleri sebebiyle Suriye'ye gidip bir süre zaman geçirmeleri ve ardından geri gelmeleri ile gerçekleştirmiş olmaları ile açıklanabilmektedir. Harici ikmal olarak Akhtar tarafından tarif edilen bu durum, göçmenlerin duygusal manada kendilerini yenilemelerine yurt özlemlerini bir nebze de olsa gidermelerine olanak tanımaktadır. Akhtar tarafından, g edenle birlikte göç etmiş olan aile bireylerinin ve kendi i grubundan kimseler ile oluşturulan etkileşimi açıklayan diğer ikmal türü olan dahili ikmal, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin i-grup etkileşimlerine ve birbirlerine dayanak oluşurmalarına tekabül etmektedir. Anket ve mülakat araştırmalarından elde edilen veriler, bu i-grup dayanışmasının duygusal ikmali karşılamaktan uzakta olduğu bulgularını ortaya koymaktadır. Güven düzeyinin ve güven çapının değerlendirilmesi maksadıyla yapılan araştırma verilerinden elde edilen bulgular; her ne kadar geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin Türk komşularına makul seviyelerde bir güven duysalar da Türk komşularının kendilerine yönelik aynı seviyelerde bir güven duygusu beslemediklerini ortaya koymuştur. Bu durumun birden çok sebebinin var olduğunu söylememiz mümkündür. Bunlardan en dikkat çekici olanı ise; Türklerin Suriyelileri ekonomiyi bozmakla suçlamalarına karşın, Suriyelilerin zor durumda el uzattıkları için Türklerle minnet duygusu beslemeleridir. Ayrıca yaratılan Suriyeli algısı ve etkileşimden uzak bir Suriyeli profilinin yaratılması da bu güvensizliği perçinleyen diğer hususlardır. Sosyal sermaye kaynak yaratımının en önemli parametrelerinden biri olan güven olgusunun her iki grup açısından da ciddi amazlar doğurduğunu ortaya koyan araştırmanın dikkat çeken bir diğer bulgusu; güven çapına ilişkindir. İstanbul ve şanlıurfa kentinde gerçekleştirilen mülakat araştırmalarından elde edilen veriler göstermektedir ki, şanlıurfa'daki Türk katılımcılar, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelileri güven çapına dahil ederken; İstanbul'daki Türk katılımcılar, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelileri güven çaplarının dışında tutmaktadırlar. Bu durumu anlamlandıran en temel argüman, şanlıurfa ve İstanbul'da geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerle kurulan etkileşim ve Suriyelilere yönelik yaratılan algılardır. şanlıurfa'da Suriyelilere yönelik etkileşim görece daha etkin olması ve Suriyelilere yönelik algıların sosyal gerçeklikte oluşması, Suriyelilerin güven çapına dahil edilmesi ile sonuçlanmıştır. Kuşkusuz

yaratılan güven ya da güvensizlik, sosyal ilişkilerin düzeyini ve en nihayetinde sosyal sermayenin kaynak inşasını da etkilemektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen ve günümüz dünyasında toplumsal olgular üzerindeki etkisi kaçınılmaz olan göç olgusunun sistematik olarak incelendiği 19. yüzyıldan itibaren birçok teorisyen tarafından anlamlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ekonomik, sosyal, güvenlik, kültürel, siyasi gibi birçok nedene bağlı olarak gerçekleşen göç olgusunun daha çok yönünü ve nedenlerini saptamak üzerine oluşturulmuş olan göç kuramlarının günümüz kitlesel göç hareketlerini açıklamada ne denli tutarlı ve yeterli veriler ortaya koyduğu tartışılmakla beraber, göç olgusunun anlaşılmasında önemli ipuçları sunmaktadır. İçinde yaşamakta olduğumuz dünyanın komplike yapısının da etkisiyle tek bir göç kuramının yaşanan kitlesel göç hareketlerini açıklamakta yetersiz kalması da makul kabul edilmektedir. Elbette bu durumun ortaya çıkması, her disiplinin göç olgusuna kendi çerçevesinden bakmasından da ileri gelmektedir. Diğer taraftan göç olgusuna dair yeni kavram ve statülerin de eklenmesi, bu durumu etkileyen bir diğer nedendir. Tez araştırmamızın geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin göç sürecini araştırırken elde etmiş olduğu veriler de Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göç hareketliliğinin tek bir kuram ile açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen verilere dayandırılarak oluşturulan **Tablo 27** ve **Tablo 28** göstermektedir ki İstanbul’a göç eden Suriyeliler ile Şanlıurfa’ya göç eden Suriyeliler hedef kent seçiminde farklı nedenlere bağlı kalarak hareket etmişlerdir. Şanlıurfa kentine göç eden Suriyelilerin akrabalık bağları, kültürel yakınlık; İstanbul’a göç edenlerin ise daha çok ekonomik kaygılara bağlı istihdam ve iş olanakları gibi etmenlere bağlı olarak göç hareketliliğini başlattıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin Suriyeli göçmenler için hedef ülke olarak seçilmesinde yatan sebeplerin de çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin Suriye sınırında yer alması ve savaş durumunda ilkin yakın mesafelerin tercih edilmesi sebebiyle “Göç Mesafesi (Ravenstein’in 1. göç kanunu)”; Suriyelilerin savaş durumundan dolayı Türkiye’ye sığınmak durumunda kalmaları sebebiyle Petersen’in göç tipolojilerinden biri olan “Yönlendirilen (Impelled) Göç”; Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye geçişlerini kolaylaştıran ve burada yaşanması muhtemel sorunları minimize eden sosyal ilişkiler ağların varlığı ile “Network” ve Everett Lee tarafından geliştirilen, göç etme kararını itici ve çekici etmenlere indirgeyen “İtme-Çekme (push-pull)” kuramları, Suriyeli göçünün kuramsal açıklanmasında yol gösteren kuramlardır.

Yapılan mülakat ve anket araştırmasından elde edilen veriler, bu tez araştırmasının hipotezlerinden biri olan; “Suriyeli göçmenler, birtakım gerilimlerden kaynaklı (Suriyeli

göçmenlere yönelik negatif algılar, geçicilik-kalıcılık bağlamındaki belirsizlik, özellikle Şanlıurfa’da yaşanan iki grup arasındaki çatışmalar vs.) uyum sağlamak yerine kendi içlerine çekilmektedirler.” hipotezinin doğrulandığını göstermektedir. Kuşkusuz bu durum, iki grup arasında sosyal mesafenin açılmasına ve etkileşimin gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir (**Şekil 4, Şekil 8 ve Tablo 33, Tablo 39**). Bir diğer hipotez olan “Suriyeli göçmenler, göçmen karışıklığı nedeniyle ve işsizliğe neden olduklarına dair önyargılar sebebiyle güvensizliğin sebebi olarak görülmekte ve bu münasebetle de İstanbul ve Şanlıurfa sosyal sermaye düzeylerini aşağı çekmektedirler.” hipotezinin de araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği ve araştırma verileriyle doğrulandığı görülmüştür. Bu hususta hem Suriyelilere yönelik büyük bir güvensizliğin olduğu hem de toplumsal sorunların müsebbibi olarak görüldükleri için özellikle İstanbul kentinde güven çapının dışına itilmektedir. Yarı yapılandırılmış mülakat araştırmaları görece Şanlıurfa kentinde güven düzeyinin biraz daha yüksek olduğunu ortaya koysa da genel olarak her iki kentin güven düzeylerinin sosyal sermaye kaynak yaratımı için yeterli olmadığı verilerle ortaya konulmuştur (**Şekil 13 ve Tablo 53, Tablo 59**). Doktora tez araştırmasının hipotezlerinden bir diğeri olan “Suriyeli göçmenler, gerilimlerden kaynaklı olarak dışlanmakta ve grup içlerine kapanmakta, gruplar arası gerilim artmakta ve Suriyeli göçmenler kendi iç-grup dayanışması ile kendi sosyal sermayelerini oluşturmaktadırlar.” hipotezinin ise doğrulanmadığı, araştırma verilerince saptanmıştır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin birtakım gerilimlere bağlı olarak dışlanmış olduğu, başta İstanbul olmak üzere her iki kentteki anket verilerince belirlenmiştir. Şanlıurfa kentinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat araştırması ise (**Şekil 7 ve Şekil 9**) dışlanma gibi iddialı bir sosyal davranışın gerçekleşmediğini fakat sosyal mesafenin olduğunu ortaya koymuştur. Fakat şunun belirtilmesi gerekir ki, Suriyelilerin iç-grup dayanışmasının sosyal sermaye yaratacak seviyelere ulaşmadığı araştırma verilerince saptanmıştır. Araştırmanın son hipotezi olan “Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriyeli göçmenler, Şanlıurfa iline göç ederken Suriyeli dernekleri, hemşerilik ilişkilerini ve akrabalık bağlarını kullanmışlardır.” hipotezinin de doğrulandığı araştırma verilerince saptanmıştır (**Tablo 27**). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler, göç ederken hem yakın mesafe olduğu için Suriye sınırına yakın bölgeleri tercih etmişlerdir hem de önceden gelenlerin, var olan akrabalık ilişkilerinin etkin olarak kullanılması ile Şanlıurfa kentini göç edilecek hedef konum olarak saptamışlardır.

Bu tez araştırmasının genel tespitleri, her iki kentte yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal sermaye rezervlerinin düşük seviyelerde ölçüldüğünü ortaya koymaktadır.

Diğer yandan Türk katılımcıların sosyal sermaye rezervlerinin de düşük olduğunu ve iki grup arasında sosyal sermaye bileşenlerinin ortaya çıkmasında bazı engellerin belirdiğini tespit etmiştir. Bu genel kanıya ulaşılmasında her iki kentteki genel güven düzeylerinin düşük seviyelerde ölçülmesi, Türk ve Suriyeli topluluklar arasında karşılıklı ilişkilerin sınırlı düzeyde ya da tamamen kopuk olması, gönüllü organizasyonlara katılımın her iki grup için de düşük seviyelerde ölçülmesi ve karşılıklı etkileşimin önünde duran, güvensizlik yaratan önyargıların yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal sermaye yaratımını engelleyen bu nedenler, her iki grup arasında işbirliğini ve dayanışmayı engellemekte ve toplumsal birlikteliğin oluşumunu geciktirmektedir. Göç olgusunun doğası gereği, gidilen yerde uyum sorunu yaşanmaktadır ve sonradan gelenlerin bir kabullenme süreci vardır. Bu kabullenme süresi ne kadar kısa sürerse ve uyum problemi ne kadar çabuk aşılırsa toplumsal birliktelik o denli çabuk gerçekleşecek ve o zaman toplumsal kalkınmaya destek olacak güç açığa çıkacaktır.

Rober Putnam'ın ikili sınıflandırma ile açıklamış olduğu sosyal sermaye türleri; bağlayıcı sosyal sermaye (Bonding) ve köprü oluşturan (kuran) sosyal sermaye (Bridging)'dir. Bağlayıcı sosyal sermaye, daha çok aile üyeliği, akrabalık bağları, yakın arkadaş ya da komşuluk ilişkilerine dayanan ve bir değer yaratan bağlarla oluşan sosyal sermayedir. Köprü oluşturan sosyal sermaye ise farklı sosyal gruplardan insanları bir araya getiren ve bu farklılıklardan yaratılan işbirliğine, dayanışmaya dayanan sosyal sermayedir. Bu bağlamda geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin iç-grup dayanışmalarını ifade etmek için kullanılan bağlayıcı sosyal sermaye düzeylerinin yeterli seviyelerde ölçülmediği verilerle desteklenmiştir (Şekil 8, Şekil 12, Şekil 9; Tablo 33, Tablo 45, Tablo 53). Bu değerlerinin özellikle güven verilerine bağlı olarak düşük çıkması iç-grup dayanışmasının yeterli düzeyde olmadığını gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan iki grup arasında sosyal sermaye kaynağını ifade eden köprü oluşturan sosyal sermayenin oluşması için gerekli olan karşılıklı etkileşimin de özellikle İstanbul'dan elde edilen veriler göz önüne alındığında; bazı engellere takıldığı görülmektedir. Dış-gruplarla bağlantı oluşturulması esasına dayanan köprü oluşturan sosyal sermayenin oluşması için geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin daha aktif olarak her iki grubun yer aldığı sosyal çevrelerde bulunması, organizasyonlara, derneklere katılım göstermesi gerekmektedir. Böylece İstanbul kentinde yaşayan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler, köprü oluşturan sosyal sermaye fırsatlarından yararlanmış olacaklardır. Bir sosyal çevrede yaşayan insanların ya da toplulukların diğer bir sosyal çevreye mensup kişi ya da gruplarla kurmuş oldukları sosyal ilişkiler olarak sınıflandırılan köprü kuran sosyal

sermayenin daha ziyade farklılıkları bir araya getiren yönü dikkat çekicidir. Bu bağlamda köprü kuran sosyal sermayenin genel manada uzak ilişkilerle bağlantılı olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Öyleyse iş yerinde çalışan kimseler arasındaki sosyal sermaye bağlayıcı sosyal sermayeye örnek olarak verilecekse; farklı kurum ya da kuruluşlarda çalışan meslektaşların bir araya gelmeleri ise köprü kuran sosyal sermayeye örnek oluşturacaktır. Kimlik ve kültür öğelerinin dikkate alınarak yapılacak olan bir değerlendirmede farklı çevrelerde yaşayan ya da bir bölgeyi paylaşıp da farklılıkları ön plan çıkaran özellikleri ağır basan grupların etkileşimleri köprü kuran sosyal sermaye kaynağına işaret etmektedir. Bu araştırma bağlamında geçici koruma kapsamında yaşayan Suriyeliler ile Türk komşuları arasındaki ilişkiler, köprü oluşturan sosyal sermaye kaynaklarının bir göstergesidir. Yapılan araştırma neticesinde İstanbul kentinde köprü oluşturan sosyal sermaye değerlerinin düşük seviyelerde ölçüldüğü saptanmış olsa da Şanlıurfa kentinde köprü kuran sosyal sermaye araçlarının işlevleri nedeniyle daha yüksek seviyelerde sosyal sermaye kaynağı ürettiğine ulaşılmıştır. Sözü geçen köprü kuran sosyal sermaye araçları, ortak kültür ya da kimlik duygularının da ötesinde ortaya çıkan sosyal ilişkilere aracılık eden unsurlardır. Özellikle Şanlıurfa kentinde geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin gettolaşmadan iç içe yaşıyor oluşları ve dayanışmayı/işbirliğini ön plana çıkaran çiftçilik ile uğraşmaları; köprü kurucu sosyal sermaye kaynak üretimini kolaylaştıran araçlardır.

Pierre Bourdieu, “*Sosyal sermaye kalıcı bir ağ sistemine sahip olunmasıyla ilgili gerçek ve potansiyel kaynakların toplamıdır.*” der (Akt. Fine, 2011: 111). Bu potansiyel kaynakların toplumsal kazanım yaratması da Suriyeli sosyal sermayenin kalıcı bir biçimde var olmasına dayanmaktadır. Buna bağlı olarak sosyal sermayenin kaynak oluşturma sürecinin sadece Suriyeliler tarafından yönetilmesini beklemek, toplumsal kalkınmanın gecikmesine neden olacağı gibi sosyal kopuş olasılığını da doğuracaktır. Çünkü sosyal sermaye yaratımının önündeki engellerin hem toplumsal inşa yoluyla hem de devletin politikalarıyla ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylelikle harekete geçmesi amaçlanan sosyal bağlantıların oluşması hızlanacak, iki grup arasındaki iletişimsizlik sonlanacak ve yaratılan sosyal sermaye meyve vermeye başlayacaktır. Bu anlamda sosyal sermayenin sunacağı fırsatlar ilk olarak toplumsal kutuplaşmanın azalması olacak, uzun vadede yaşanması muhtemel çatışmaların önüne geçecek ve toplumsal eşitsizlikler giderilecektir. Pierre Bourdieu sosyal sermayenin eşitsizlik yaratan “birikim” yönüne vurgu yapmakta iken; Türkiye’de Suriyeliler ile Türk vatandaşların birlikte yaratacakları sosyal sermaye kaynakları, tek grubun (Suriyeliler) gettolaşmasının menfi durumlarını bertaraf edeceği için sınıf temelli ayrımları da giderecektir.

Çünkü sosyal sermayenin temelinde işbirliği ve dayanışma vardır. Ayrıca sosyal sermaye kaynakları bakımından zengin olan toplumların tamamen homojen yapıya sahip oldukları söylenemez. Çünkü her ne kadar homojen bir yapıya sahip olsa da toplumsal işbirliği, güven, dayanışma, gönüllü ve sivil katılım gibi alanlarda başarılı bir çizgi yakalamış toplumlar, sosyal sermaye kaynaklarını da aynı çizgide ileriye taşıyabilmektedirler. Böyle bir değerlendirme ışığında Türkiye’de Türklerle geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler arasında kazanca dönüşecek sosyal sermaye oluşumu; iki grup arasındaki sosyal mesafenin azaltılması, toplumsal güvenin sağlanması, sosyal ilişkilerin toplumun tamamına yayılması ve gönüllük esaslı organizasyonlara katılımın sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Her iki grubun bu manada kaynak yaratımı da öncelikle geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin geçicilik-kalıcılık eksenindeki tartışmanın neticelenmesine ve verilecek statünün bir an önce kesinleşmesine bağlıdır. Fakat karar vericiler tarafından saptanacak bu statünün, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’deki varlıklarını devam ettirme taleplerine ve ilk gelmiş oldukları yıl olan 2011’den bu yana Türkiye’deki meslek, eğitim, aile gibi alanlardaki sosyoekonomik inşaları göz önünde bulundurularak yapılması gerekmektedir

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi* (4. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları.
- Ağcasulu, H. (2017). “Sosyal Sermaye Kavramı ve Bakış Açılarının Karşılaştırılması” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8 (17), s. 114-129.
- Akhtar, S. (2018). *Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm* (1. Baskı), çev. Sedef Ayhan, İstanbul: Sfenks Kitap.
- Aktan, C.C. ve Çoban H. (2008). “Ekonomik Refaha Ulaşmanın Ötesinde Sağlıklı ve Güçlü Bir Toplum Oluşturmanın Altyapısı: Sosyal Sermaye”, *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 7 (26), s. 1-13.
- Akyıldız, İ. E. (2016). “Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *B. U. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35 (2), s. 127-176.
- Altay, A. (2007). “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7 (1), s. 337-362.
- Altun, N. ve Hira, İ. (2011). “Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrolden Yararlanmak”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), s. 111-124.
- Arneil, B. (2006). *Diverse Communities: The Problem With Social Capital*, Cambridge University Press.
- Aslan, S. (2016). “Türkiye’de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (2), s. 181-204.
- Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal Sermaye: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. ve Şahin, M.C. (2017). “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz”, *Journal Of Islamic Research*, 28 (3), s. 359-371.
- Bakırtaş, T. (2012). “Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları” *Alternatif Politika Dergisi*, 4 (2), s. 232-261.
- Balkanlıoğlu, M.A. ve Irmak, F. (2014). “Bir Sosyal Sermaye Türü Olarak Türkiye’deki Alevi Sosyal Örgütleri ve Faaliyetlerinin İncelenmesi” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmalar Dergisi*, sayı 70, s. 139-159.
- Başak, S. ve Öztaş, N. (2010). “Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), s. 27-56.
- Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş Toplum* (3. Baskı), çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 2001 yılında yayımlanmıştır).
- Beşer, A.H. ve Hira, İ. (2017). “Sosyal Sermayeye Eleştirel Bakmak”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), s. 23-37.
- Birecikli, İ.B. (2011). “Amerika’nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa ilişkileri (1776-1876)”, *International Journal of History*, ISSN:1309-4173, s. 81-103.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (2. Baskı), çev: Derya Fırat ve Günce Berkkurt, Ankara: Heretik Yayınları (Eserin orijinali 1979 yılında yayımlanmıştır).
- (1986). “The Forms of Capital”, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J. G. Richardson, New York: Greenwood Press, s. 241-258.
- (2005). *The Social Structures of The Economy*, çev. Chris Turner, Cambridge: Polity Press.
- Bulak, A. (2015). *Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burt, S.R. (1992). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*, London: Harvard University Press.

- Candan, H.; Oktay, E. ve Sürmeli, İ. (2018). “Sanayileşme ve Göç Olgusunun Kent Planları Üzerine Etkisi: Karaman Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (60), s. 865-879.
- Coleman, J.S. (2006). “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *The American Journal of Sociology*, s. 94-120.
- Creswell, J.W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (3. Baskı), çeviri editörü: Selçuk Beşir Demir, Ankara: Eğiten Kitap.
- Cülük, S. (2019). “İnsanlık Tarihini Değiştiren Beş Önemli Göç”, *Daimon Dergisi*, sayı 6, Erişim Tarihi: 09.09.2020, https://www.academia.edu/38390323/İnsanlık_Tarihini_Değiştiren_Beş_Önemli_Göç_pdf
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 17, s. 67-91.
- Çıkmaz, E. (2019). “Sosyal Sermaye Bileşenlerinin Kamu Yönetimine Etkisi: Gaziantep Valiliği Örneği”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), s. 1334-1345, Submission Date: 04-01-2019, Acceptance Date: 18-10-2019.
- De Haas, H. (2010). “Migration and Development: A Theoretical Perspective”, *International Migration Review*, 44 (1), s. 227-264, Doi: 10.1111/J.1747-7379.2009.00804.X.
- Demirağ, B. ve Çavuşoğlu, S. (2019). “Sosyal Sermayede Mütakabiliyet İlkesinin İşletme Yönetimindeki Etkileri Üzerine Teorik Bir Değerlendirme”, *Akademik MATBUAT*, 3 (1), s. 17-42.
- Develi, E.S. (2017). “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politigi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 22, s. 1343-1353.
- Düzgün, A.N. (2018). “Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Kadınların Savaş Öncesi ve Sonrası Sahip Oldukları Sosyal Sermaye Değişiminin Araştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Edwards, B. ve Foley, M.W. (2001). *Beyond Tocqueville: Civil Society and the Social Capital Debate in Comparative Perspective*, ed. Bob Edwards; Michael W. Foley ve Mario Diani, University Press Of New England Series On Civil Society.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum Dergisi*, 5 (9), s. 9-22. Erişim Tarihi: 10.09.2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/29486/316342> adresinden erişilmiştir.
- Eravcı, P. ve Ateş, T. (2018). “Dünya Tarihini Etkileyen Göçler ve Türk Milletinin Etkisi”, *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), s. 42-47. Erişim Tarihi: 11.09.2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/38071/442009> adresinden erişilmiştir.
- Eren, S. (2007). “Toplumsal Norm, Ahlâk ve Din”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI (2), s. 289-316.
- Eroğlu, E. (2014). “Ege Göçleri ve M. Ö I. Binde Anadolu”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), s. 43-55.
- Faist, T. (1998). “Transnational social spaces out of international migration: evolution, significance and future prospects”, *European Journal of Sociology*, 39 (02), s. 213-247. Doi: 10.1017/S0003975600007621.
- Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye* (2. Baskı), çev. B. Bilgen ve B. Şen, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fine, B. (2010). *Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly*, New York: Plutopress (Published In Association With The International Initiative For Promoting Political Economy (IIPPE)).

- (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı: Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*, çev. Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap (Eserin orijinali 2001 yılında yayımlanmıştır).
- Fukuyama, F. (2005). *Güven - Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması* (3. Baskı), çev. Ahmet Buğdaycı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Eserin orijinali 1995 yılında yayımlanmıştır).
- (2015). *Büyük Çözülme: İnsan Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması* (3. Baskı), çev. H. Kaya, İstanbul: Profil Kitap (Eserin orijinali 1999 yılında yayımlanmıştır).
- Gerni, M. (2013). *Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu - İlişkilerin Maddi Yönü*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gezgin, M.F. (1991). “İşgücü Göçü Teorileri”, *Sosyoloji Konferansları*, (23) 31, Erişim Tarihi: 19.11.2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101247> adresinden erişilmiştir.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). Erişim Tarihi: 28.09.2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişilmiştir.
- Güllüpnar, F. (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 4, s. 53-85.
- Helliwell, J.F. ve Putnam, R.D. (1999). “Economic Growth and Social Capital in Italy”, *Social Capital A Multifaceted Perspective*, ed. Partha Dasgupta ve Ismail Serageldin, Washington: The World Bank, s. 253-268.
- Herreros, F. (2004). *The Problem of Forming Social Capital: Why Trust?*, New York: Palgrave Macmillan.
- International Organization For Migration (IOM) (2020). World Migration Report 2020, Erişim Tarihi: 23.09.2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf adresinden erişilmiştir.
- İnce, C. (2019). “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS)*, 11(18), s. 2579-2615. Doi: 10.26466/Opus546737.
- Jennissen, R. (2007). “Causality Chains in the International Migration Systems Approach”, *Population Research Policy Review*, sayı 26, s. 411-436. Doi: 10.1007/s1113-007-9039-4.
- Karagül, M. (2005). “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı 1, s. 37-52.
- Karagül, M. ve Dünder, S. (2006). “Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 12, s. 61-78.
- Kaya, M. (2018). “Suriyeli Mülteciler Göç ve Sosyo-Kültürel Uyum: Şanlıurfa Örneği”, *Göç ve Uyum*, ed. Coşkun Taştan, İbrahim İrdem, Ömer Özkaya, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Kurtuluş, B. (2005). “Amerika Kıtasının Keşfi: Kuzey Amerika-Asya Bağlantısı”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı 49, s. 873-886.
- Kushner, H.İ. ve Sterk, C.E. (2005). “The Limits Of Social Capital: Durkheim, Suicide And Social Capital”, *American Journal of Public Health*, 95 (7), s. 1139-1141.
- Lee, E.S. (1966). “A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1), s. 47-57. Erişim Tarihi: 28.10.2020, <https://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1> adresinden erişilmiştir.
- Lin, N. (1999). “Social Networks and Status Attainment”, *Annual Review of Sociology*, cilt 25, s. 467-487.
- Marx, K. (2018). *Seçme Sosyoloji Yazıları* (2. Baskı), der. T. B. Bottomore ve M. Rubel, çev. Özer Ozankaya, İzmir: Cem Yayınevi (Eserin orijinali 1961 yılında yayımlanmıştır).

- Massey, D.S. (2016). “Göç Kuramlarında Kayıp Halka”, *Göç Dergisi*, çev. Deniz Eroğlu; Onur Unutulmaz ve İbrahim Sirkeci, 3 (2), s. 143-165.
- Massey, D.S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A. ve Taylor, J.E. (1993). “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, çev. Saniye Dedeoğlu; Burcu Oskay; Çağlar Özbek; İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, 19 (3), s. 431-466.
- (2014). “Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi” *Göç Dergisi*, çev. Saniye Dedeoğlu; Burcu Oskay; Çağlar Özbek; İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, 1 (1), s. 11-46. Erişim Tarihi: 03.12.2021, <https://dergi.tplondon.com/goc/article/view/546/539> adresinden erişilmiştir.
- Mckenzie, K.; Whitley, R. ve Weich, S. (2002). “Social Capital and Mental Health”, *British Journal of Psychiatry*, s. 280-283.
- Mülteciler Derneği (2020),. *Mülteciler Derneği Sosyal Uyum Stratejisi*, Erişim Tarihi: 28.09.2020, <https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/multeciler-dernegi-sosyal-uyum-strateji-belgesi-2020.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Neuman, W.L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar – Cilt 1* (9. Baskı), çev. Sedef Özge, Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- OECD (2001). *The Well-being of Nations - The Role of Human and Social Capital*, Erişim Tarihi: 02.11.2019, <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Özaslan, K. (2019). “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Kent Tercihlerini Etkileyen Faktörler: İstanbul Örneği”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi (UBSBİD)*, 3 (2), s. 59-72, ORCID: 0000-0003-1295-9502
- Özcan, E. (2017). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat*, 2 (4), s. 183-215. Erişim Tarihi: 28.10.2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/29036/310477> adresinden erişilmiştir.
- Özdemir, A.A. (2008). “Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgii Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), s. 81-102.
- Özgüler, V.C. (2006). *Bilişim İletişim Teknolojileri (BİT) ve Sosyal Sermaye*, Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özpınar, Ş.; Özpınar, Ö.; Çondur, F. ve İkizoğlu, M. (2016). “Türkiye’de Üç Büyük Kentte Sosyal Sermayenin Bourdieu’nün Kavramsallaştırması Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31 (1), s. 167-199.
- Palabıyık, A. (2011). “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde ‘Habitus’, ‘Sermaye’, ve ‘Alan’ Üzerine”, *Liberal Düşünce Dergisi*, sayı 61-62, s. 121-141.
- Petersen, W. (1958). “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23 (3), s. 256-266.
- Portes, A. (2014). “Downsides of social capital”, *PNAS*, 111 (52), Erişim Tarihi: 07.04.2020, <https://www.pnas.org/content/pnas/111/52/18407.full.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Portes, A. ve Landolt, P. (2000). “Social Capital: Promise and Pitfalls of Its Role in Development”, *Journal of Latin American Studies*, sayı 32, s. 529-547.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon&Schuster.
- Ravenstein, E.G. (1885). “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, 48 (2), s. 167-235, Erişim Tarihi: 27.10.2020, <http://www.jstor.org/stable/2979181> adresinden erişilmiştir.
- Sever, M. (2015). *Türkiye’yi Hedef Alan Göçmenler: İstanbul Örneği*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sirkeci, İ. ve Göktuna Yaylacı, F. (2019). “Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar”, *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, der. Filiz Göktuna Yaylacı, Londra: Transnational Press London, s. 15-39. Erişim Tarihi: 06.11.2020, <https://www.researchgate.net/publication/331998854>, adresinden erişilmiştir.
- Sönmez, M.E. ve Ayık, U. (2020). “Sınır İllerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli Sığınmacıların Sosyal, Ekonomik ve Nüfus Yapıları”, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), s. 64-75.
- Sözen, H.C. (2007). *Bağlam Kapsamında Örgütler Arası Ağ Düzenekleri: Dayanıklı Ev Aletleri Sektörü Örneği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stouffer, S.A. (1940). “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, *American Sociological Review*, 5 (6), s. 845-867.
- Szreter, S. ve Woolcock, M. (2004). “Health By Association? Social Capital, Social Theory, and The Political Economy of Public Health”, *International Journal of Epidemiology*, sayı 33, s. 650–666. Doi:10.1093/ije/dyh013.
- Şan, M.K. (2007). “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2 (1), s. 70-94.
- (2008). “Türkiye’de Sosyal Sermaye Kaybının Dini Görünümleri”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, s. 74-99.
- Şan, M.K. ve Akyiğit, H. (2015). “Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye’de Sosyal Sermayenin Ölçülmesi Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 34, s. 123-134.
- Şan, M.K. ve Şimşek, R. (2011). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkapları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), s. 88-110.
- Taşdemir Yiğitoğlu, G. ve Kıray Vural, B. (2019). “Toplumun Sığınmacı Bireylerle İlgili Sosyal Mesafe ve Kaygı Durumlarının Belirlenmesi”, *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (18), s. 1941-1969. Doi: 10.26466/Opus.545074.
- Tekeli, İ. (1975). “Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler”, *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1 (1), s. 153-176.
- Tocqueville, A. de (2016). *Amerika’da Demokrasi* (1. Baskı), çev. Seçkin Sertdemir, İstanbul: İletişim Yayınları (Eserin orijinali 1835 yılında yayımlanmıştır).
- Türk, E. (2015). “Sosyolojik Düşünce de Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), s. 127-149.
- Türkkan, B. (2019). *Uluslararası Göç Olgusu: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye’deki Ekonomik ve Sosyal Yapı Üzerine Etkileri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Uluslararası Göç Hukuku, *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı), ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross, Erişim Tarihi: 03.09.2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden erişilmiştir.
- Uyanık, Y. (1999). “Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (3), s. 1-8.
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). “Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler”, *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, sayı 32, s. 43-51.
- Vining, D.R. ve Pallone, R. (1982), “Migration Between Core and Peripheral Regions: A Description and Tentative Explanation of the Patterns in 22 Countries”, *Geoforum*, 13 (4), s. 339-410. Doi: 10.1016/0016-7185 (82) 90031-8.

- World Values Survey (WVS), 2020, Erişim Tarihi: 17.09.2021, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>
- Weber, M. (2011). *Protestanlık Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1. Baskı), çev. Milay Köktürk, Ankara: BilgeSu Yayıncılık (Eserin orijinali 1905 yılında yayımlanmıştır).
- Woolcock, M. (2001). "The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes", Erişim Tarihi: 22.01.2020, https://www.researchgate.net/publication/269576288_The_Place_of_Social_Capital_in_Understanding_Social_and_Economic_Outcome adresinden erişilmiştir.
- Yadigaroglu, H. (2018). "Sosyal Sermaye ve Sağlık İlişkisine Dair Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (56), s. 457-467.
- Yarcı, S. (2011). "Pierre Bourdieu'de Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), s. 125-135.
- Yetim, N. (2012). "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (11) , s. 91-106.
- Yüksel, H. (2018). "Almanya: Dönüşü Olmayan Yol", *Karatahta/İş Yazıları Dergisi*, sayı 10, s. 25-52. Erişim Tarihi: 19.11.2020, <http://www.dergikaratahta.com/files/10/2.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Zelinsky, W. (1971). "The Hypothesis of The Mobility Transition", *Geographical Review*, 61 (2), s. 219-249. Doi: 10.2307/213996.

EKLER

Ek 1- Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu (Türk Katılımcılar)

Bu mülakat soru formu Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasına katkı vermek üzere tarafımda hazırlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilecek veriler, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan doktora tezinde kullanılacaktır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları ile araştırma deseninin hazırlanmış olduğu mülakat çalışması, araştırmanın daha derin bir analiz yapılmasına katkı sunacaktır. İstanbul ve Şanlıurfa illerinde kartopu örneklem modeline göre belirlenecek olan katılımcılardan elde edilecek olan veriler, araştırma probleminin daha anlaşılır olmasına da katkı sunacaktır. Böylelikle verilerin toplanması ve analizinde anket çalışmasından elde edilmiş olan verilerin detaylı bir bakış açısı ile geliştirilmesine de olanak tanıyacaktır. Araştırma süresince kayıt altına alınan veriler ve katılımcı bilgileri saklı tutulacak olup başka bir amaçla kullanılması söz konusu olmayacaktır.

Yunus EROĞLU
Sakarya Sosyoloji

1. Türkiye'de yaşayan Suriyelileri 3 kelime ile tanımlayacak olursanız bu kelimeler neler olur?
2. Suriyelileri Türkiye'ye getiren olaylar nelerdir?
3. Suriyeli bir göçmen ile yaşamış olduğun bir hadise oldu mu hiç? Nasıl cereyan etti?
4. Suriyeli komşularınla olan ilişkilerini genel hatlarıyla anlatır mısın?
5. Suriyelilerin yaşamış olduğu sıkıntılar var mıdır? Neler gözlemledin şu ana kadar?
6. Suriyelilere yardım tertip eden bir organizasyona ya da gönüllü bir faaliyete dahil oldun mu hiç?
7. Herhangi bir yardım kuruluşuna, derneğe, vakıfa üyeliğin var mı? İnsanlara yardım ederken gönüllü organizasyonlara dahil oldun mu hiç?
8. İnsanlara genel manada güvenir misin? Neden?
9. Suriyelilere güven duyar mısın? Neden?
10. Buradaki komşularınızla ilişkileriniz nasıl?
11. Sıklıkla görüştüğünüz komşularınız Suriyeli komşularınız mı yoksa Türk komşularınız mı? Neden?

12. Suriyeli komşularınız ile alakalı en fazla duymuş olduğunuz sözler (söylemler) nelerdir?
Sizi nasıl etkiledi?
13. Türkiye’de Suriyelilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz ? Sizce ülkelerine dönmeleri
çözüm olur mu ?

Ek-2 Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu (Suriyeli Katılımcılar)

Bu mülakat soru formu Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasına katkı vermek üzere tarafımda hazırlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilecek veriler, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan doktora tezinde kullanılacaktır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları ile araştırma deseninin hazırlanmış olduğu mülakat çalışması, araştırmanın daha derin bir analiz yapılmasına katkı sunacaktır. İstanbul ve Şanlıurfa illerinde kartopu örneklem modeline göre belirlenecek olan katılımcılardan elde edilecek olan veriler, araştırma probleminin daha anlaşılır olmasına da katkı sunacaktır. Böylelikle verilerin toplanması ve analizinde anket çalışmasından elde edilmiş olan verilerin detaylı bir bakış açısı ile geliştirilmesine de olanak tanıyacaktır. Araştırma süresince kayıt altına alınan veriler ve katılımcı bilgileri saklı tutulacak olup başka bir amaçla kullanılması söz konusu olmayacaktır.

Yunus EROĞLU
Sakarya Sosyoloji

1. Türkiye'ye girişinden ve genel olarak göç sürecinden bahseder misin?
2. Türkiye'de seni etkileyen en önemli hadise ne olmuştur?
3. Türkiye'de karşılaştığın zorluklardan bahseder misin?
4. Genel olarak Türk insanının size karşı yaklaşımı nasıl olmuştur?
5. Türkiye'ye gelmeden önce ya da gelirken Türkiye'de ya da Suriye'de buraya gelmen için destek olan kimseler var mıdır? Kimlerdir?
6. Türkiye'de bulunan akrabaların ya da arkadaşların var mıdır? Görüşmelerinizin sıklığı nedir?
7. Türkiye'de herhangi bir dernek, vakıf ya da gönüllü organizasyona üyeliğin var mı?
8. İnsanlara genel manada güvenir misin? Neden?
9. Türk insanına güven duyar mısın? Neden ?
10. Buradaki komşularınızla ilişkileriniz nasıl?
11. Sıklıkla görüştüğünüz komşularınız Suriyeli komşularınız mı yoksa Türk komşularınız mı? Neden?
12. İstanbul'a (Şanlıurfa'ya) göç etmedeki temel nedeniniz ve beklentileriniz neler olmuştur?
13. Göç kararınıza etkisi olan kişi ya da kişiler oldu mu? Kimler? Ne düzeyde?

Ek-3 Anket Formu (Türk Katılımcılar)

Bu anket formu Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasına katkı vermek üzere tarafımda hazırlanmıştır. Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde hem Türk vatandaşlarından hem de Suriyeli göçmenlerden elde edilecek veriler, her iki grubun güven düzeylerini, güven çaplarını ve sosyal sermaye dinamiklerini ortaya koymaya çalışacaktır. Elde edilecek olan verilerin sağlıklı ve gerçekçi sonuçlara ulaşabilmesi için verilen yanıtların hakikati yansıtmaları gerekmektedir. Ayrıca vereceğiniz yanıtlar sadece bu araştırma ile sınırlı tutulacak olup başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Yunus EROĞLU
(Sakarya Sosyoloji)

A) Demografik Unsurlar

1. Yaşınız?

1) () 18-25 2) () 26-32. 3) () 33-40. 4) () 41-50. 5) () 51-65. 6) () 65+

2. Medeni durumunuz?

1) () Bekâr. 2) () Evli

3. Cinsiyet

1) () Erkek. 2) () Kadın 3) () Diğer

4. Eğitim Durumunuz?

1) () İlkokul/İlköğretim mezunu 2) () Lise Mezunu 3) () Üniversite Mezunu 4) ()
Lisansüstü Öğrenim 5) () Diğer

5. Mesleğinizi belirtiniz.

.....

.....

6. Hanenizde kaç kişi yaşıyor? Belirtiniz.

.....

B) Güven Düzeyi, Güven Çapı ve Sosyal İlişkiler

2. Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?

- 1) () Güvenirim 2) () Tedbiri elden bırakmam. 3) () Kararsızım
3. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?
- 1) () Yardımseverdir 2) () Bencildirler 3) () Kararsızım

Size bazı konularda yargı belirten ifadeler kullanılacaktır. Bu yargılara aşağıda belirtilen ölçüler dahilinde katılıp katılmadığınızı belirtin lütfen.

1- Kesinlikle KATILMIYORUM

2- Katılmıyorum

3- Fikrim yok

4- Katılıyorum

5- Kesinlikle KATILIYORUM

4. Komşularıma güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

5. Akrabalarımı güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

6. Suriyeli göçmenlere güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

7. Suriyeli komşularıma güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

8. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve devlet kurumlarına güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

9. Türkiye'nin göç politikalarına güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

C) İlişki Düzeyleri

10. Bu mahallede herkesi tanırım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

11. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

12. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

13. Komşularıma sık sık gider onlarla zaman geçiririm

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

14. Her fırsatta komşularıma yardım ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

15. Bu mahalle insanları diğer mahalle insanlarına göre daha güvenilirdir

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

16. Komşularıma karşı sadakat duyarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

17. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

18. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

19. Suriyeli komşularımızın bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

20. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

21. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

22. Suriyeli komşularımla karşılaşırsam hal hatır sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

23. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

24. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

25. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

26. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

27. Türkiye'deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

D) Lütfen son 5 yıl içerisinde aşağıda belirtilen faaliyetlerden hangilerini yaptığınızı belirtiniz.

28. Bir dernekte aktif rol almak	Evet	Hayır
29. Seçimlerde oy kullanmak	1) ()	2) ()
30. Seçim kampanyasında görev almak	1) ()	2) ()
31. Herhangi bir protesto ya da gösteride yer almak	1) ()	2) ()
32. Karşılaşmış olduğunuz bir problem karşısında kolluk kuvvetlerine ya da mahkemeye başvurmak	1) ()	2) ()
33. Herhangi bir kurum, dernek, sendika vs. kuruluşa bağışta bulunmak	1) ()	2) ()
34. Suriyeliler için bağış ya da yardımda bulunmak	1) ()	2) ()
35. Filistin, Afrika, Uygur Türkleri ya da herhangi başka bir devletteki topluluğa yardımda bulunmak	1) ()	2) ()

36. Kendinizi mutlu hissedip hissetmediğinizi söyler misiniz?

- 1) () Çoğu zaman mutluyum 2) () Bazen mutluyum 3) () Nadiren mutluyum 4) () Hiç mutlu değilim

37. Sizce Türkiye'nin en büyük sorunu nedir?

- 1) () Ekonomi 2) () Eğitim 3) () Sağlık 4) () Göç 5) () Terör 6) Diğer (Belirtiniz)

38. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?

- 1) () Çok dindarım 2) () Dindarım 3) () Az dindarım 4) () Dine ilgisizim 5) () Din karşıtım

E) Herhangi bir gönüllü kuruluşa üyeliğinizin mevcut olup olmadığını ya da herhangi bir gönüllü kuruluştaki faaliyet gösterip göstermediğinizi belirtiniz?

Örgüt, Dernek Ya Da Kuruluş	Üye	Üye Değil	Gönüllü Faaliyet Gösteriyor (Çalışıyor)	Gönüllü Faaliyet Göstermiyor (Çalışmıyor)
39. Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
40. Dini hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()

41. Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
42. Sendika	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
43. Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
44. Hemşeri dernekleri vs.	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
45. Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()

F) Lütfen belirtilmiş olan faaliyetlerden hangilerini ne sıklıkla yaptığınızı belirtilen ölçekler dahilinde yanıtlayınız.

	Her Zaman	Sıklıkla	Bazen	Çok nadir	Hiç
46. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
47. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
48. Komşulara yemek götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
49. Komşularla bir araya gelip sohbet etmek	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
50. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
51. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()

G) Lütfen Aşağıdaki soruyu önem sırasına göre 3 şık olarak işaretleyiniz.

52. Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?

() Ebeveynler ve aile üyeleri

- ☐ Eş, dost, akraba
- ☐ Komşular
- ☐ Kolluk kuvvetleri (polis, asker vs.)
- ☐ Üye olduğunuz dernek, vakıf gibi kuruluşlar
- ☐ Belediye, valilik gibi devlet daireleri
- ☐ Dinî liderler ya da kanaat önderleri
- ☐ Diğer (Belirtiniz..).....

53. İnsanlara yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren itici güç nedir?

- ☐ Sosyal sorumluluk
- ☐ Ahlâki yükümlülük
- ☐ Dinî inanç
- ☐ Vicdan
- ☐ Diğer (Belirtiniz..).....

54. Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır 3) ☐ Kararsızım

Ek-4 Anket Formu (Suriyeli Katılımcılar)

Bu anket formu Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasına katkı vermek üzere tarafımda hazırlanmıştır. Şanlıurfa ve İstanbul kentlerinde hem Türk vatandaşlarından hem de Suriyeli göçmenlerden elde edilecek veriler, her iki grubun güven düzeylerini, güven çaplarını ve sosyal sermaye dinamiklerini ortaya koymaya çalışacaktır. Elde edilecek olan verilerin sağlıklı ve gerçekçi sonuçlara ulaşabilmesi için verilen yanıtların hakikati yansıtması gerekecektir. Ayrıca vereceğiniz yanıtlar sadece bu araştırma ile sınırlı tutulacak olup başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Yunus EROĞLU
(Sakarya Sosyoloji)

H) Demografik Unsurlar

7. Yaşınız?

2) () 18-25 2) () 26-32 3) () 33-40 4) () 41-50 5) () 51-65 6) () 65+

8. Medeni durumunuz?

2) () Bekâr 2) () Evli

9. Cinsiyet

2) () Erkek 2) () Kadın 3) () Diğer

10. Eğitim Durumunuz?

2) () İlkokul/İlköğretim mezunu 2) () Lise Mezunu 3) () Üniversite Mezunu 4) ()
Lisansüstü Öğrenim 5) () Diğer

11. Mesleğinizi belirtiniz.

.....
.....

12. Hanenizde kaç kişi yaşıyor? Belirtiniz.

.....

İ) Güven Düzeyi, Güven Çapı ve Sosyal İlişkiler

55. Genel olarak insanlara güvenir misiniz? Yoksa tedbiri elden bırakmaz mısınız?

2) () Güvenirim. 2) () Tedbiri elden bırakmam 3) () Kararsızım

56. Genel olarak insanlar yardımsever midir? Yoksa davranışlarında veya ilişkilerinde bencil midir?

2) () Yardımseverdir 2) () Bencildirler 3) () Kararsızım

Size bazı konularda yargı belirten ifadeler kullanılacaktır. Bu yargılara aşağıda belirtilen ölçüler dahilinde katılıp katılmadığınızı belirtin lütfen.

6- Kesinlikle KATILMIYORUM

7- Katılmıyorum

8- Fikrim yok

9- Katılıyorum

10- Kesinlikle KATILIYORUM

57. Komşularıma güvenirim

2) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

58. Akrabalarıma güvenirim

2) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

59. Çalışma arkadaşlarıma güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

60. Birine güvenmem için onun hangi milletten olduğu fark etmez

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

61. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve devlet kurumlarına güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

62. Türkiye'nin göç politikalarına güvenirim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

J) İlişki Düzeyleri

63. Bu mahallede herkesi tanırım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

64. Bu mahallede yaşayan herkes beni tanır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

65. Başım sıkıştığında ilkin komşuma danışır komşumdan yardım talep ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

66. Komşularıma sık sık gider onlarla zaman geçiririm

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

67. Her fırsatta komşularıma yardım ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

68. Bu mahalle insanları diğer mahalle insanlarına göre daha güvenilirdir

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

69. Komşularıma karşı sadakat duyarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

70. Komşularımla karşılaşmamda hal hatır sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

71. Suriyeli komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

72. Türk komşularımızla aramızda kuvvetli bir bağ vardır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

73. Suriyeli komşularımızın bir ihtiyacı var mı diye sürekli sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

74. Komşularımdan yardım talep ederken öncelikle Suriyeli komşularıma giderim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

75. Suriyeli komşularımızdan hiç çekinmeden yardım isterim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

76. Suriyeli komşularımızı sık sık ziyaret ederim

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

77. Suriyeli komşularımla karşılaşırsam hal hatır sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

78. Türk komşularıma bir yardıma ihtiyaçları var mı diye sık sık sorarım

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

79. Bu mahallede yaşayan Suriyeliler diğer Suriyelilere göre daha güvenilirdir

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

80. Türk komşularım Suriyeli komşularıma göre daha güvenilirdir

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

81. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

82. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

83. En sık görüşmüş olduğumuz komşularımız Türk komşularımızdır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

84. Suriyeli bir komşunuz sizden yardım talep ettiğinde Türk komşularınıza göstermiş olduğunuz ilginin aynısını onlara da gösterir misiniz?

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

85. En sık görüşmüş olduğunuz komşularımız Suriyeli komşularımızdır

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

86. Türkiye’deki Suriyelilere bir önyargının olduğunu düşünüyor musunuz?

1) () 2) () 3) () 4) () 5) ()

K) Lütfen son 5 yıl içerisinde aşağıda belirtilen faaliyetlerden hangilerini yaptığınızı belirtiniz.

87. Bir dernekte aktif rol almak	Evet	Hayır
88. Seçimlerde oy kullanmak	3) ()	4) ()
89. Seçim kampanyasında görev almak	3) ()	4) ()
90. Herhangi bir protesto ya da gösteride yer almak	3) ()	4) ()
91. Karşılaşmış olduğunuz bir problem karşısında kolluk kuvvetlerine ya da mahkemeye başvurmak	3) ()	4) ()
92. Herhangi bir kurum, dernek, sendika vs. kuruluşa bağışta bulunmak	3) ()	4) ()
93. Suriyeliler için bağış ya da yardımda bulunmak	3) ()	4) ()
94. Filistin, Afrika, Uygur Türkleri ya da herhangi başka bir devletteki topluluğa yardımda bulunmak	3) ()	4) ()

95. Kendinizi mutlu hissedip hissetmediğinizi söyler misiniz?

2) () Çoğu zaman mutluyum 2) () Bazen mutluyum 3) () Nadiren mutluyum.
4) () Hiç mutlu değilim

96. Sizce Türkiye’nin en büyük sorunu nedir?

2) () Ekonomi 2) () Eğitim 3) () Sağlık 4) () Göç 5) () Terör 6) Diğer
(Belirtiniz)

97. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?

2) () Çok dindarım 2) () Dindarım 3) () Az dindarım 4) () Dine ilgisizim 5) ()
Din Karşıtıyım

L) Herhangi bir gönüllü kuruluşa üyeliğinizin mevcut olup olmadığını ya da herhangi bir gönüllü kuruluştaki faaliyet gösterip göstermediğinizi belirtiniz?

Örgüt, Dernek Ya Da Kuruluş	Üye	Üye Değil	Gönüllü Faaliyet Gösteriyor (Çalışıyor)	Gönüllü Faaliyet Göstermiyor (Çalışmıyor)
98. Engelli, yaşlı ya da yoksullara hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
99. Dinî hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
100. Eğitim, sanat, kültür vs. alanlarda hizmet veren bir kuruluş	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
101. Sendika	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
102. Spor alanında faaliyet gösteren kuruluşlar	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
103. Hemşeri dernekleri vs.	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()
104. Kadın hakları veya sorunlarına ilişkin kuruluşlar	1 ()	0 ()	1 ()	0 ()

M) Lütfen belirtilmiş olan faaliyetlerden hangilerini ne sıklıkla yaptığınızı, belirtilen ölçekler dahilinde yanıtlayınız.

	Her Zaman	Sıklıkla	Bazen	Çok nadir	Hiçbir Zaman
105. Yardıma muhtaç kimselere yardımda bulunmak (zekât, bağış, hediye vs.)	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
106. Akraba ziyaretlerinde bulunmak	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
107. Komşulara yemek	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()

götürmek, onlarla zaman geçirmek vs.					
108. Komşularla Bir araya gelip sohbet etmek	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
109. Suriyeli komşularınızla zaman geçirmek	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()
110. Suriyeli komşularınıza ikramda bulunmak (yemek, hediye vs.)	5 ()	4 ()	3 ()	2 ()	1 ()

N) Lütfen aşağıdaki soruyu önem sırasına göre 3 kişi ya da 3 kurum olarak 1'den 3'e kadar numaralandırınız.

111. Sizi zor durumda bırakacak, tedirgin edecek, tehdit edecek herhangi bir olay ya da durum karşısında ilk başvuracağınız kişi(ler) ya da kurum(lar) hangisi olur?

- () Ebeveynler ve aile üyeleri
- () Eş, dost, akraba
- () Komşular
- () Kolluk kuvvetleri (polis, asker vs.)
- () Üye olduğunuz dernek, vakıf gibi kuruluşlar
- () Belediye, valilik gibi devlet daireleri
- () Dinî liderler ya da kanaat önderleri
- () Diğer (Belirtiniz..).....

112. İnsanlara yardım etme sorumluluğunuzu harekete geçiren itici güçleriniz nelerdir?

- () Sosyal sorumluluk
- () Ahlâki yükümlülük
- () Dinî inanç
- () Vicdan
- () Diğer (Belirtiniz).....

113. Bir insana yardım etmeniz için onu tanıyor olmanız şart mıdır?

- 2) () Evet 2) () Hayır 3) () Kararsızım

Ek-5 Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 08.07.2021-43194

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-43194
Konu : 36/27 Yunus EROĞLU

08.07.2021

Sayın Yunus EROĞLU

İlgi : Hacı Musa TAŞDELEN 30.06.2021 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 07.07.2021 tarihli ve 36 sayılı toplantısında alınan "27" nolu karar ile Yunus EROĞLU'nun başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. İsmail HİRA
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSL5BTD550 Pin Kodu :91432

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSL5BTD550&eS=43194>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr

Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31

e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan

Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

KARAR

27. Yunus EROĞLU'nun “ Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sosyal Sermaye Düzeyleri –İstanbul ve Şanlıurfa Örnekleri- ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler Yunus EROĞLU'nun “ Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sosyal Sermaye Düzeyleri –İstanbul ve Şanlıurfa Örnekleri- ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Yunus EROĞLU

Eğitim Bilgileri

Lisans

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Enstitüsü
Bölümü	Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans

Üniversite	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Programı	Uluslararası İlişkiler

Makale ve Bildiriler

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

1. Eroğlu, Y. (2021). “Yeni Gençlik Kültürü ve Sosyal Sermaye: Hakkâri İli Özelinde Bir Alan Araştırması”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), s. 5186-5209. Doi: 10.26466/Opus.845838.
2. Kaya, Ş. ve Eroğlu, Y. (2021). “Milliyetçilik ve Çokkültürlülük Denkleminde Avrupa Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”, *Turkish Studies - Social*, 16 (6), s. 2037-2058. <https://dx.doi.org/10.7827/Turkishstudies.52131>

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler:

- 1) Eroğlu, Y. (2018). “Osmanlı Millet Sistemi ve Çokkültürlülük Politikaları”, *Uluslararası İnsan Çalışmaları*, 1, s. 350-351 (Özet Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:4583139).
- 2) Eroğlu, Y. (2018). “Yeni Gençlik Kültürü ve Sosyal Sermaye: Hakkâri İli Özelinde Bir Alan Araştırması”, *Gençlik, Kimlik ve Tanıma* (Özet Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:4583129).
- 3) Şan M. K. ve Eroğlu, Y. (2018). “Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Sorunu: Hatay İl Özelinde Bir Alan Araştırması”, *Göç, Mültecilik ve İnsanlık*, 1, s. 81- 99 (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:4583144).
- 4) Gözcü, A. C. ve Eroğlu, Y. (2019). “1984-2018 Yılları Arasında Hakkâri’de Gerçekleşen Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi”, Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:5529424).